

**UNIVERZA V LJUBLJANI  
EKONOMSKA FAKULTETA**

**MAGISTRSKO DELO**

**RAZUMEVANJE EVOLUCIJE KITAJSKEGA  
GOSPODARSKEGA MODELA KOT TEMELJA ZA  
USPEŠNO POSLOVANJE IN SODELOVANJE**

Ljubljana, september 2006

**MOJCA PUŠNIK**

## IZJAVA

Študentka **Mojca Pušnik** izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom **prof. dr. Vladimirja Kende** in v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, \_\_\_\_\_

Podpis \_\_\_\_\_

## KAZALO VSEBINE

|                                                                                                                                        |           |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>1. UVOD .....</b>                                                                                                                   | <b>1</b>  |
| 1.1. PODROČJE RAZISKOVANJA IN RAZISKOVALNI PROBLEM .....                                                                               | 1         |
| 1.2. CILJI IN NAMEN RAZISKAVE .....                                                                                                    | 2         |
| 1.3. PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE .....                                                                                                    | 3         |
| 1.4. HIPOTEZE, PREDVIDENE METODE RAZISKOVANJA IN NAČRT IZVEDBE RAZISKAVE .....                                                         | 4         |
| <b>2. RAZUMEVANJE TEMELJEV SINO IN ZAHODNE CIVILIZACIJE KOT IZHODIŠČE<br/>ZA PRIMERJALNI VIDIK NJUNEGA OBSTOJA IN PREPLETANJA.....</b> | <b>6</b>  |
| 2.1. IZVOR REČNIH KULTUR TER NASTANEK IN OBSTOJ PRVIH SVETOVNIH IMPERIJEV .....                                                        | 7         |
| 2.1.1. Vpliv ključnih dejavnikov na zaviranje obstoja panevropske univerzalne države.....                                              | 8         |
| 2.1.2. Odločilni dejavniki obstoja več tisočletnega imperija .....                                                                     | 11        |
| 2.2. VPLIV NARAVNIH DANOSTI, FILOZOFIJE IN RELIGIJE NA POSEBNOSTI SINO CIVILIZACIJE .....                                              | 14        |
| 2.2.1. Geografska zaokroženost .....                                                                                                   | 15        |
| 2.2.2. Verski in filozofski vidik .....                                                                                                | 16        |
| 2.2.2.1. Konfucianizem.....                                                                                                            | 16        |
| 2.2.2.2. Daoizem .....                                                                                                                 | 18        |
| 2.2.2.3. Budizem .....                                                                                                                 | 20        |
| 2.3. AMBIVALENTNOST PRIVLAČNOSTI MED ZAHODNO IN VZHODNO CIVILIZACIJO .....                                                             | 21        |
| 2.3.1. Vpliv moči materializma na pozahodnjenje Kitajske .....                                                                         | 23        |
| 2.3.2. Nasičenost Zahoda in zatekanje k vzhodnjaškemu načinu življenja .....                                                           | 26        |
| 2.3.3. Prevlada, konstelacija, sprejemanje ali zavračanje tujih civilizacijskih norm .....                                             | 28        |
| <b>3. VPLIV TRADICIJE IN STAROKITAJSKE MISELNOSTI NA NASTAJANJE<br/>KITAJSKEGA GOSPODARSKEGA MODELA .....</b>                          | <b>30</b> |
| 3.1. INSTITUCIONALNI OKVIR DELOVANJA KITAJSKEGA GOSPODARSTVA .....                                                                     | 31        |
| 3.1.1. Značilnosti vodenja države in delovanje političnega sistema .....                                                               | 32        |
| 3.1.2. Neenakost med regijami .....                                                                                                    | 34        |
| 3.1.3. Financiranje privatnih podjetij .....                                                                                           | 35        |
| 3.2. KITAJSKA KOT SUPERIORNA IN NAJNAPREDNEJŠA RASA .....                                                                              | 38        |
| 3.3. ISKANJE KORENIN IN PROTISLOVJA MODERNE DOBE .....                                                                                 | 39        |
| 3.3.1. Razumevanje kitajske poslovne mentalitete.....                                                                                  | 42        |
| 3.3.2. Naklonjenost kitajskih podjetij internacionalizaciji in mednarodnemu sodelovanju .....                                          | 46        |
| <b>4. SOCIALISTIČNA TRANZICIJA KITAJSKIH ZNAČILNOSTI.....</b>                                                                          | <b>49</b> |
| 4.1. PRIZADEVANJE GUOMINDANGA ZA DVIG KITAJSKE IZ VSESPLOŠNEGA NEREDA IN NEZADOVOLJSTVA .....                                          | 50        |
| 4.2. MAO ZEDONGOVI INTELEKTUALNI BISERI .....                                                                                          | 52        |
| 4.2.1. Socialistična ureditev »stoterih rož« .....                                                                                     | 53        |
| 4.2.2. Veliki skok naprej in komune.....                                                                                               | 54        |
| 4.2.3. Velika proletarska kulturna revolucija.....                                                                                     | 55        |
| 4.3. MODERNIZACIJA VLOGE IN POSLANSTVA ENOPARTIJSKEGA SISTEMA IN OHRANJANJE TRADICIONALNE<br>SPECIFIČNOSTI.....                        | 56        |
| <b>5. PROCES GOSPODARSKIH REFORM IN EKONOMSKO-POLITIČNA PREOBRAZBA<br/>KITAJSKEGA SISTEMA.....</b>                                     | <b>58</b> |
| 5.1. ODSEV AZIJSKE FINANČNE KRIZE NA TRANSFORMACIJO KITAJSKEGA GOSPODARSTVA .....                                                      | 58        |
| 5.2. POSEBNOSTI KITAJSKEGA PRISTOPA K TRANZICIJI .....                                                                                 | 61        |
| 5.2.1. Postopnost in počasnost sprejemanja reform.....                                                                                 | 62        |
| 5.2.2. Eksperimentalnost in preizkušnje najboljših teoretičnih modelov .....                                                           | 63        |
| 5.2.3. Dvotirnost planskega in tržnega sistema.....                                                                                    | 64        |
| 5.3. GOSPODARSKE REFORME NA MAKRO IN MIKRO GOSPODARSKI RAVNI .....                                                                     | 67        |
| 5.3.1. Modernizacija državnih podjetij .....                                                                                           | 68        |
| 5.3.2. Socializem kitajskih značilnosti .....                                                                                          | 70        |
| 5.4. PRILOŽNOSTI IN MOŽNI SCENARIJI RAZVOJA KITAJSKE V PRIHODNOSTI .....                                                               | 72        |

|           |                                                                                |            |
|-----------|--------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 5.4.1.    | <i>Vrnitev h kolektivizmu in centralizmu</i>                                   | 73         |
| 5.4.2.    | <i>Tranzicija k tržnemu gospodarstvu in mednarodna proizvodnja</i>             | 74         |
| 5.4.3.    | <i>Nova regionalizacija ali vključitev obrobni regij k triumfalnim regijam</i> | 75         |
| <b>6.</b> | <b>SODOBNI KITAJSKI GOSPODARSKI SISTEM</b>                                     | <b>76</b>  |
| 6.1.      | POSLEDICE GLOBALIZACIJE NA AMBIVALENTNOST KITAJSKEGA GOSPODARSKEGA SISTEMA     | 76         |
| 6.1.1.    | <i>Vpliv strukturnih sprememb na politiko odprtih vrat</i>                     | 77         |
| 6.2.      | PRAKSA MEDNARODNEGA POSLOVANJA                                                 | 78         |
| 6.2.1.    | <i>Glavne značilnosti multinacionalnih korporacij na Kitajskem</i>             | 82         |
| 6.2.2.    | <i>Pomen neposrednih tujih investicij na zunanjo trgovino Kitajske</i>         | 86         |
| 6.3.      | VPLIV POBUDNIKOV KITAJSKEGA PODJETNIŠTVA NA PODJETJA Z GLOBALNIMI STRATEGIJAMI | 89         |
| 6.3.1.    | <i>Zmagovalna poslovna strategija za kitajska podjetja</i>                     | 90         |
| 6.3.2.    | <i>Investicijske spodbude in pospeševanje podjetništva</i>                     | 94         |
| <b>7.</b> | <b>ZAKLJUČEK</b>                                                               | <b>98</b>  |
|           | <b>LITERATURA</b>                                                              | <b>103</b> |
|           | <b>VIRI</b>                                                                    | <b>106</b> |
|           | <b>PRILOGE</b>                                                                 |            |

## KAZALO TABEL, SLIK IN GRAFOV

|           |                                                                              |    |
|-----------|------------------------------------------------------------------------------|----|
| TABELA 1: | Pregled dinastij tradicionalne Kitajske                                      | 12 |
| TABELA 2: | Razvoj privatnih podjetij od leta 1989- 2000                                 | 36 |
| TABELA 3: | Obseg neposrednih tujih investicij v Kitajsko v letih 2003 in 2004 po vrstah | 79 |
| TABELA 4: | Zunanja trgovina Kitajske in njeno gospodarsko sodelovanje od leta 2000-2004 | 82 |
| TABELA 5: | TOP 7 držav z NTI na Kitajsko v letih 2003 in 2004                           | 86 |
| TABELA 6: | Neposredne tuje investicije v Kitajski po gospodarskih sektorjih leta 2004   | 95 |
| SLIKA 1:  | Načini iskanja partnerjev na Kitajskem                                       | 45 |
| GRAF 1:   | Število registriranih tujih podjetij na Kitajskem v letih 2000-2004          | 83 |

## 1. UVOD

### 1.1. Področje raziskovanja in raziskovalni problem

Kitajska je danes »top tema« in predmet zanimanja medijev, raziskovalcev, političnih in ekonomskih analitikov, sociologov, celo filozofov, pa tako tudi tema številnih magistrskih nalog in doktorskih disertacij. Kitajska kot »tiger, ki se je prebudil« (Napoleon), kot fenomen gospodarske rasti, kot nova svetovna gospodarska velesila, kot lokacija za translokacijo proizvodnje, kot krivec za rast svetovnih cen energentov itd. Kitajska postaja velesila in najobetavnejše ekonomsko območje. Njena povprečna letna gospodarska rast jo že danes uvršča med pet največjih svetovnih gospodarstev. Le-ta v zadnjih dveh desetletjih presega 8% in spodbuja rast celotnega azijsko-pacifiškega območja. Gospodarska rast jo je v zadnjih petindvajsetih letih privedla do štirikratnega povečanja njenega bruto domačega proizvoda (The World Factbook, 2006).

Kitajska se že več kot desetletje odpira celotnemu svetu. Ne moremo tudi mimo dejstva, da predstavlja največji svetovni porabniški trg. Vaba, več kot milijarda ljudi, je neubranljiva. Zato ni čudno, da je Kitajska s svetovno največjim tržnim potencialom mamljiva vaba za veliko podjetij. Cheng (1994, str.221) predvideva, da se bo trend rasti še nadaljeval in da bo Azija, zlasti še Kitajska, v naslednjih desetletjih postala eno od vodilnih svetovnih gospodarstev.

Z gospodarskega vidika je Kitajska nedvomno zanimiva za velika podjetja, zlasti za multinacionalke, saj je kljub močnemu znižanju transakcijskih stroškov za dolgoročno angažiranje malih podjetij primernejše vključevanje prek mednarodnih družb, kakor samostojno, kot nosilec poslov. Toda ne glede na to, kdo je nosilec posla, je za uspešno in trajno angažiranje v Kitajski kot posebnem trgu, nujno potrebno poznavanje in razumevanje sistema, zgodovinskega in kulturnega ozadja, poslovnih običajev in navad. To velja enako za Slovenijo in za slovenska podjetja, ki v eni ali drugi obliki vstopajo na ta trg.

Kitajska je že peto leto članica Svetovne trgovinske organizacije, ki naj bi zagotavljala svobodno in pravično trgovanje med narodi. Proces, ki je Kitajsko pripeljal do tega članstva je bil proces mnogih reform in odpiranja gospodarstva. Pred reformami je bila Kitajska zahodnemu poslovnemu svetu skoraj popolna neznanka, saj je v njej vladal trdi komunistični režim s planskim sistemom in idejo o samozadostnosti. Prebivalstvo te države z dolgo, kar štiritisočletno dokumentirano zgodovino in trdno zasidrano kulturo se je moralo spoprijeti z vrsto reform. Spremembe na področju kmetijstva so prinesle takojšnje rezultate

za socialno najbolj ogroženo kmečko prebivalstvo, ustanovitev posebnih ekonomskih con na jugovzhodu Kitajske pa je v državo pripeljalo prve tuje investicije (Demurger, str.9).

S tega zornega kota želim svoj raziskovalni problem usmeriti na vsa tista vprašanja razumevanja in spoznavanja gospodarskega sistema in podjetniškega mehanizma, ki bi lahko z ustreznim prilagajanjem na drugi strani obrodila uspešno sodelovanje. To je sicer močna stran uveljavljenih in bogato izkušenih multinacionalk, moj namen pri tem pa je spoznavanje mehanizmov v najširšem smislu, ki bi vodili v obojestransko podjetniško uspešnost. Pri tem imam v mislih globalno raven, makro raven in podjetniško raven obravnave. Z globalno ravniijo razumem umeščanje Kitajske v sodoben mednarodni sistem civilizacij, z makro razumem delovanje gospodarskega sistema kot celote, s podjetniškim pa organizacijo, hierarhijo, pristojnosti, običaje in prakso; poznavanje, nujno za partnerja v tujini.

Poudariti in razčleniti želim posebnosti miselnosti kitajske civilizacije in njenega gospodarstva, hkrati pa se želim do tega spoznanja dokopati preko temeljitega razumevanja evolucije predhodnih faz, ki so prav temu sistemu eminentne, za ta sistem značilne, po svoje pa tudi edinstvene.

## **1.2. Cilji in namen raziskave**

Poseben prostor želim nameniti evoluciji kitajske civilizacije, katere posledica in hkrati integralni del je sodoben kitajski gospodarski model. Ta je danes nekako ambivalenten: v največjem delu gospodarstva deluje državni centralno-planski sistem, še vedno tog in manj liberalen, v drugem, vzhajajočem delu gospodarstva, deluje zasebni, tržni (kapitalistični) in bolj liberalen sistem. Ta zatečena ambivalentnost sistema je očitno odraz ambivaletnosti želja in ciljev, ki z ene strani sprejema tržno gospodarstvo kot nedvoumno spodbudo za rast, dinamiko in razvoj; z druge pa želi sistem ohraniti svojo tisočletno specifiko v tradiciji, kulturi ali civilizaciji. Sodoben gospodarski sistem v Kitajski pomeni tako prepletanje dveh sistemov, lahko bi rekli (modernega) zahodnega tržnega in (tradicionalnega) azijskega, tipičnega kitajskega. Zanimiva je primerjava zahodne in kitajske civilizacije in njunega medsebojnega učinkovanja. Huntington (2005, str. 28) ugotavlja, da je Zahod trenutno najmočnejša civilizacija in napoveduje, da bo to v prihodnosti tudi ostal. Toda v razmerju z drugimi civilizacijami njegova moč upada. Nekatere skušajo Zahod posnemati in se mu pridružiti. Druge, konfucijske in islamske družbe, skušajo razširiti svojo gospodarsko in vojaško moč, da bi se uprle in se »izravnale« z Zahodom.

Za uspešno poslovanje in delovanje podjetij sodim, da je potrebno poznavanje obojega, modernega tržnega sistema in tipičnega kitajskega, še zlasti, ko se posli razvijajo iz

začetnih občasnih oblik, v trajnejše navezovanje, še posebej pa ko gre za neposredna vlaganja tako neposredna kot portfeljska.

Kitajska je tako zaradi prodiranja zahodnega liberalnega tržnega gospodarskega sistema od konca 70. let 20. stoletja dalje začejala razvijati svojstven gospodarski sistem, ki ga sama imenuje »socializem s kitajskimi značilnostmi (socialism with Chinese characteristics), sistem, ki je po svoje protisloven, čeprav uspešen. To je sistem z vse večjim lastniškim deležem zasebnega sektorja, deležev tujcev ali lokalnih oblasti, hkrati pa s trdno politično vladavino (ene same) kitajske komunistične partije. Torej s postopnim prehodom na liberalizem v gospodarstvu, v državni upravi pa brez znakov demokratičnega pluralizma. Brzezinski (1995, str. 153) celo ugotavlja, da bi lahko Kitajska s to svojo specifikjo postala zgled alternativnega razvojnega koncepta. S tem bi dokazala, da obstaja »srednja pot« med bivšim sovjetskim komunističnim modelom in kapitalistično demokracijo.

Ta posebnost, katere prihodnost oblikovanja je negotova, je vredna posebnega in podrobnejšega preučevanja. Spoznavamo jo lahko (in hkrati še najbolj zanesljivo napovedujemo prihodnji razvoj) tako, da spoznavamo evolucijo za nazaj.

### **1.3. Predpostavke in omejitve**

Kitajski imperij je nastajal v Aziji približno v istem času kot Rimski imperij v Evropi. Oba sta si bila nekaj časa po ustroju, notranji organizaciji in ekspanziji zelo podobna, kasneje je v več kot dva tisočletni zgodovini tekel razvoj dogodkov v obeh primerih raznoliko, morda celo diametralno nasprotno. Pod vplivom ključnih dogodkov v Evropi (ki so tudi sicer značilni izključno le zanjo), kot so renesansa, prosvetljenstvo in humanizem, v Evropi niso nastajali pogoji za oblikovanje velike panevropske univerzalne in centralizirane državne tvorbe kot nadaljevanja Rimskega imperija, ampak je sčasoma prevladoval nacionalni kriterij (raison d'etat), torej parcelizacija in partikularizacija celote na nacionalne države namesto poenotenja. Ta proces se je od 15. pa vse do srede 20. stoletja samo še krepil. Šele po drugi svetovni vojni nastaja zametek enotne skupne Evrope. Tak razvoj je bil posledica prevladujoče miselnosti liberalizma, humanizma in poudarek na individualizmu. Nasprotno temu, so ostajali pogoji na območju vzhodne Azije vseskozi za toliko nespremenjeni, da je ostajal tudi temeljni model državne in gospodarske ureditve, izoblikovan zelo zgodaj, bolj ali manj nespremenjen. To je model, ki temelji na filozofiji oziroma na odnosih konfucianizma, na tem kar danes označujemo kot azijski način proizvodnje, to je močna centralna oblast in poudarek na kolektivismu (namesto na individualizmu). Tako se je na tem območju ohranila vseskozi ena velika država, celo njene meje se v vsem tem času niso mnogo spremenile, ker so to naravne meje. Ohranila se je večja jezikovna podobnost, ozemeljska celovitost in kar je posebej pomembno, krepila se je nacionalna pripadnost. Analogno temu, se tudi gospodarski model, ki je bil v danih

pogojih v bistvu edini možen, ni veliko spreminjal. In morda se tudi v prihodnje ne bo mogel veliko spreminjati.

Kitajska deluje kot ogromna interna masa, kot ogromen kolos z izredno vztrajnostjo in če se giblje v določeni smeri, ga je izjemno težko zaustaviti in še težje spremeniti gibanje v drugo smer, prav tako pa ga je iz mirovanja težko pognati v ponovni tek (Saje, 1999, str. 53).

Pod to predpostavko menimo, da se Kitajska tudi pod komunizmom, vse dokler se ohranja kot enotna tvorba, ni mogla mnogo spremeniti. Celo več, komunizem s centralnim planom, strogo centralizacijo in hierarhijo je kar najbolj ustrezal kot nadaljevanje njene preteklosti in v danem času je to morda celo edina sprejemljiva opcija.

Pod isto predpostavko pa tudi za prihodnje postavljamo vprašanje nadaljnjega institucionalnega razvoja v Kitajski. Torej, z uvajanjem tržne ekonomije, zasebnitva, večjega poudarka na individualizmu (s tem pa z nujnim rahljanjem kolektivizma) in končno z rahljanjem enovite, enoumne centralne oblasti. Ob tem velja predpostavka, da močna avtoritarna oblast (pa naj bo komunistična, verska, nacionalistična ali kakršna koli že) lažje zagotavlja red in mir od demokratične pluralne oblasti, še zlasti, če teh izkušenj ni iz vse njene preteklosti. Ta zakonitost velja tem bolj, čim večja je država. Zato kaže, da stroga politična oblast komunistične partije v Kitajski ustreza ne le njenim prebivalcem po tradiciji, ampak tudi njenim sosedom, ki se bojijo nereda, anarhije, brezvladja in nasilja.

#### **1.4. Hipoteze, predvidene metode raziskovanja in načrt izvedbe raziskave**

Spričo zgoraj navedenega smatram kot primeren pristop obravnave zgodovinski pristop. Raziskovanje in analiziranje bo potekalo v naslednjem zaporedju.

V prvem delu nastanek prvega imperija, ob vključevanju vseh značilnosti delovanja države in gospodarstva, ki se nato v svoji osnovi stoletja ne spreminjajo. V tem velja izpostaviti zlasti: fenomen azijskega načina proizvodnje, izvor rečnih kultur, fenomen masovne mobilizacije prebivalcev za velike projekte, vpliv konfucianske filozofije na vrednote in na odnose.

***Hipoteza 1: Zgodovinsko so nastajali veliki sistemi oziroma velike državne tvorbe zelo podobno. To kaže analogija med začetno podobnostjo Evrope (Rimskega imperija) in Azije (Kitajskega cesarstva).***

V drugem delu oris ključnih značilnosti vodenja države, upravljanja gospodarstva, ki veljajo stoletja in ki se v času vse do začetka 20. stoletja niso mnogo spreminjali. V tem delu je

poudarek na notranjem ustroju in organizaciji gospodarstva, posebnosti kadrovanja v državno upravo, hierarhijo odnosov in posebej hierarhijo in sistem zunanje-ekonomskih odnosov. V tem delu velja zlasti razčistiti vprašanje, zakaj Kitajska nikoli ni postala ekspanzivna kolonialna sila, hkrati pa je vseskozi tako radikalno varovala svojo neodvisnost in storila vse, da sama ne bi postala kolonialni plen drugih.

***Hipoteza 2: Kitajska tudi v prihodnje ne bo ekspandirala svojega vpliva izven tistega območja, ki ga sicer zgodovinsko smatra za »svojega«, nikakor pa ne bo dovoljevala tujega vpliva na »svojem« območju.***

V tretjem delu je zanimiva Kitajska pod komunizmom, v razdobju 1911- 1980. V tem delu velja izpostaviti poskuse prehitevanja normalnega poteka razvoja in stranpota, ki so nujna, kadar se oblast preveč osredotoči na osebe, ki do oblasti niso prišle po tradiciji ampak po prevzemu.

***Hipoteza 3: Modernizacija Kitajske ohranja svoje tradicionalne specifičnosti.***

V četrtem delu razčlenjujem vzroke, ki so v Kitajski sredi 90. let prejšnjega stoletja privedli do gospodarskih reform, katerih posledica je kasneje sprožila danes toliko znan kitajski gospodarski boom in zagon. Po moji hipotezi je bila to prav azijska finančna kriza, ki je znatno in vsaj začasno zaprla pretok dotlej najbolj dinamičnih primerov gospodarske uspešnosti, namreč »azijskih tigrov«. V vsem tem preteklem razdobju so namreč blagovno storitveni tokovi med Evropo ali Ameriko in vzhodno Azijo zaobšli Kitajsko, in to zaradi nje same in zaradi drugih.

***Hipoteza 4: Po krizi je v Kitajski prevladalo pragmatično spoznanje o priložnosti in hkrati o možnosti uvedbe dualnega gospodarskega sistema »socializma kitajskih značilnosti«, zaradi katerega je poslovanje na Kitajskem še bolj specifično.***

V petem delu razčlenjujem sodobni sistem na makro ravni in na podjetniški ravni. Dejstvo je, da se danes kitajska podjetja, ne glede na obliko lastništva pojavljajo kot veliki investitorji, da delujejo globalno, da se zmanjšuje vrzel med vhodno in izhodno internacionalizacijo, da se določena regionalna območja neverjetno hitro razvijajo, da pa hkrati druga območja nevarno zaostajajo. Posebnosti kitajskega gospodarstva je veliko, nedvomno so pomembne in tudi tem je treba nameniti ustrezno mesto.

***Hipoteza 5: Uspešno poslovanje multinacionalk na Kitajskem je možno le s poznavanjem ne le institucionalnih pravil, ampak tudi konkretne prakse mednarodnega poslovanja.***

Sumarno je tako nastalo delo, ki spaja najširši globalni vidik in najožji podjetniški vidik ter konkretno prakso. To je najširše umeščanje Kitajske kot (po Huntingtonu) posebne sino civilizacije in razčlenitev množice drobnih posebnosti, na temelju česar se kažejo dolgoročno poslovanje kot sprejemljivo in uspešno.

Glede metode oz. metodologije dela iz gornjega izhaja, da ne gre za kvantifikacijo, niti za statistično obdelavo, ampak za razčlemba, analizo in spajanje dokumentov in gradiva, ki nas lahko ob podrobnejšem in temeljitem preučevanju privedejo do novih spoznanj. Magistrsko delo temelji na analizi obstoječih teoretičnih in empiričnih spoznanj. Obsega pregled, predstavitev in sintezo predvsem tuje ter obstoječe slovenske literature s področij kitajske zgodovine in kulture, mednarodnih odnosov ter ekonomskih raziskav.

## **2. RAZUMEVANJE TEMELJEV SINO IN ZAHODNE CIVILIZACIJE KOT IZHODIŠČE ZA PRIMERJALNI VIDIK NJUNEGA OBSTOJA IN PREPLETANJA**

Strokovnjaki ugotavljajo, da je obstajala ena prepoznavna kitajska civilizacija že vsaj 1500 let pr.n.št. ali še tisoč let prej ali da sta bili celo dve kitajski civilizaciji, tako da je v prvih stoletjih krščanskega obdobja ena nasledila drugo. Kitajsko civilizacijo Huntington imenuje konfucijska, čeprav sam pravi, da je ustrezneje uporabljati izraz sinovska (Huntington, 2005, str. 50). Konfucianizem je sicer bistvena sestavina kitajske civilizacije, vendar je ta civilizacija več kakor samo konfucianizem in tudi presega kitajsko politično enoto. Izraz sinovska ustrezno označuje skupno kulturo Kitajske in kitajskih skupnosti v Jugovzhodni Aziji in drugod zunaj Kitajske, prav tako pa sorodni kulturi Vietnama in Koreje.

Kitajska ima o sebi zgodovinsko predstavo, da obsega »sinovsko civilizacijo«, v katerem so Koreja, Vietnam, otoki Liu Čiu in včasih Japonska, »notranjeazijsko območje« nekitajskih Mandžurcev, Mongolov, Ujgurov, Turkov in Tibetancev, ki jih je iz varnostnih razlogov treba nadzirati, in še »zunanje območje« barbarov, od katerih so vseeno »pričakovali, da plačujejo davke in priznavajo kitajsko nadoblast«. Sodobna sinovska civilizacija je sestavljena na podoben način (ibidem, str. 210-211):

- osrednje jedro hanovske Kitajske,
- zunanje province, ki so del Kitajske, a imajo precejšnjo avtonomijo,
- province, ki so pravno del Kitajske, a s številnim nekitajskim prebivalstvom iz drugih civilizacij (Tibet, Xinjiang),
- kitajske družbe, ki bodo pod določenimi pogoji verjetno postale del Kitajske s središčem v Pekingu (Hongkong, Tajvan),
- ena pretežno kitajska država, ki je vedno bolj usmerjena proti Pekingu (Singapur),

- zelo vplivno kitajsko prebivalstvo na Tajskem, v Vietnamu, Maleziji, Indoneziji in na Filipinih ter
- nekitajske družbe (Severna in Južna Koreja, Vietnam), za katere je vseeno značilen velik delež kitajske konfucijske kulture.

Zahodno civilizacijo datiramo v leto 700 ali 800 pr.n.št.. Zahod obsega Evropo, Severno Ameriko in druge evropske naseljene države, kakor sta Avstralija in Nova Zelandija. Razmerje med glavnima sestavnima deloma Zahoda se je s časom spreminjalo. Večino časa so Američani svojo družbo določali z nasprotovanjem Evropi. Amerika je bila dežela svobode, enakosti, priložnosti, prihodnosti; Evropa je predstavljala zatiranje, razredne boje, hierarhijo, zaostalost. Trdili so, da ima Amerika celo lastno civilizacijo. Medtem ko se je Amerika 19. stoletja definirala kot drugačna od Evrope in njej nasprotna, se je Amerika 20. stoletja definirala kot del in celo voditeljica širše enote, Zahoda, ki obsega tudi Evropo. Izraz Zahod zdaj splošno uporabljamo za označevanje tega, kar je nekoč bilo zahodno krščanstvo (ibidem, str. 51-53).

Huntington ugotavlja, da je Zahod najmočnejša civilizacija in napoveduje, da bo to v prihodnosti tudi ostal. Toda v razmerju z drugimi civilizacijami njegova moč upada. Ko skuša uveljaviti svoje vrednote, da bi zaščitil svoje interese, so nezahodne družbe postavljene pred izbiro. Nekatere skušajo Zahod posnemati in se mu pridružiti. Druge, konfucijske in islamske družbe, skušajo razširiti svojo gospodarsko in vojaško moč, da bi se uprle in se »izravnale« z Zahodom. Osrednja os svetovne politike po hladni vojni je zato učinkovanje zahodne moči in kulture na moč in kulturo nezahodnih civilizacij (ibidem, str. 28).

## **2.1. Izvor rečnih kultur ter nastanek in obstoj prvih svetovnih imperijev**

Na začetku primerjave zahodne in vzhodne civilizacije si predstavljajmo posamezna geografska položaja.

Predstavljajmo si zemljevid sveta pred dva tisoč leti. Takrat sta se na vzhodu in zahodu uveljavili različni civilizaciji. Pri opazovanju tega zemljevida nas preseneti dejstvo, da se je zahodna civilizacija začela in razvijala ob morju, medtem ko se je vzhodna začela in razvijala izključno na kopnem. Opazimo tudi, da med vzhodnim in zahodnim svetom skorajda ni bilo povezav. Vidi se tudi, da se na tem zemljevidu »Vzhod« nanaša le na sinidski svet, ki je sestavljen iz Kitajske, Japonske, Koreje ter severnega dela Vietnama.

Ločeno sta obe regiji razvili svojo edinstveno kulturo: Zahod, podprt s stebroma židovsko-krščanske vere in grško-rimske tradicije; Vzhod pa je bil izmenoma podprt z daoizmom in konfucijanstvom.

Popolnoma različni okolji, ki sta ustvarili nasprotna razmišljanja in značilnost, sta bili pri ustvarjanju vzhodne in zahodne civilizacije ključnega pomena (Young-Jin, 2003, str. 562-563).

Morje je bilo za Zahod priložnost, za Vzhod pa ovira. Sinidski svet je bil odrezan od preostalega sveta s himalajskim gorovjem. Zahod pa je imel z odprtim dostopom prek morja možnost širitve. Glede na te posamezne geofizične okoliščine lahko metaforično rečemo, da je zahodni svet odprt, vzhodni pa zaprt.

V zaprtem celinskem okolju je človek razvil agrarne spretnosti, v odprtem obmorskem okolju pa so se razvile navigacijske spretnosti. Do začetka 20. stoletja je sinidski svet ostal načeloma agraren, medtem ko se je zahodni svet razvijal ob pomorstvu. Morda se postavlja vprašanje, zakaj še sinidski svet ni razvil umetnosti plovbe, saj je mejil na Tihi ocean. Odgovor se skriva v lastnostih Pacifika, ki s svojimi visokimi plimami in smrtonosnimi tajfuni preprosto ni bil ploven.

Po drugi strani pa so vodne poti na celini in sistemi namakanja igrali pomembno in veliko vlogo v kitajski zgodovini. Že zgodaj je Kitajska začela gradnjo velikega sistema namakanja, ki je zahteval centralno planiranje in nadzorovanje. To je vodilo v enormni birokratski sistem vlade in rigidno socialno strukturo, ki praktično ni dopuščala manevriranja med razredi. Po eni strani je učinkovit sistem namakanja omogočal več pridelka na hektar obdelovalne površine in posledično bil sposoben vzdrževati veliko večje količine prebivalstva. Na drugi strani pa so Kitajci filozofijo visoko razvite agrarne družbe zagovarjali tudi takrat, ko je le-ta bila že očitno preteklost. Tehnologije namakanj, kanalov, manipulacije semen in vodne energije so pomagale ustvariti ogromen birokratski aparat in rigidno socialno strukturo. Odvisnost od pravilne regulacije namakanja in točno določene naloge niso dopuščale velikih premikov med družbenimi sloji. Ogromni transportni kanali po državi so izpodrinili pomorske poti, kitajsko ladjevje in posledično zaprli Kitajsko pred zunanjimi vplivi. Lahko rečemo, da so vodne tehnologije spremenile Kitajsko in jo dolgoročno vklenile v podzavestno odvisnost od agrarne družbe in socialnega reda, ki ga le-ta vsiljuje (Pafko, 1994).

### **2.1.1. Vpliv ključnih dejavnikov na zaviranje obstoja panevropske univerzalne države**

Zgodba o začetkih Rima je nejasna. Izkopavanja kažejo, da je bilo mesto ustanovljeno v 7. st.pr.n.št.. Z izgonom kralja Tarkvinija Superba (533-509) se je Rim otresel etruščanske prevlade in zasnova republiko. Mestu so sprva vladali samo patriciji, toda svobodni kmetje in rokodelci (plebejci) so si s stanovskimi boji od 494 pr.n.št. zagotovili dostop do državnih

služb in spoštovanje sklepov plebejske skupščine. Revnejši sloji (sužnji, proletarci) so bili izključeni iz oblasti. Najvišjo oblast v magistratu so imeli konzuli; izvoljeni so bili za eno leto (anuiteta). Oblastniki so lahko nadzorovali drug drugega, zaradi kratkega časa vladanja pa se tudi niso mogli utrditi na položaju.

Prvi cilj osvajalne politike vzpenjajoče se mestne države je bil Apeninski polotok. Svojo moč si je zagotovila s stopnjevitim sistemom zavezništov z nasprotniki in z mrežo rimskih vojaških kolonij na osvojenih območjih. Obsežna širitev se je začela s tremi vojnami proti Kartagini (punske vojne), ki so se končale s popolnim uničenjem tekmecev v zahodnem Sredozemlju. Hkrati pa se je Rim širil tudi proti vzhodnemu sredozemskemu območju in se v številnih vojnah, predvsem proti Makedoniji, uveljavil tudi v helenističnem svetu. V 1.st.pr.n.št. so si Rimljani podredili Galijo, Španijo, severno Afriko (z Egiptom), dele Britanije in Germanije ter Grčijo. V geografskem smislu je dosegel svoj vrhunec leta 211 pr.n.št..

Notranja ureditev Rima je bila zasnovana za mestno državo in ni bila več kos siloviti širitvi oblasti. Dolgotrajne vojne v 2.st.pr.n.št., v katerih so bili vojskovodje prvič vpoklicani za več let, so spodkopali načelo anuitete. Tudi vojska, sestavljena iz patricijev, ki so obvezno služili vojsko in so se sami oboroževali, ter kmetov in rokodelcev, ni več ustrezala potrebam osvajalne politike. Poleg tega so kmetije zaradi dolgotrajne odsotnosti kmetov propadale; odkupovali so jih veleposestniki, zemljo pa nato obdelovali sužnji. Zaostrovale so se socialne napetosti, to pa so izrabili zagovorniki reform in populist. »Rimska revolucija« (133-27 pr.n.št.) se je nazadnje končala s propadom republike. Smrtni udarec je dobila, ko je Pompeja, zagovornika stare ureditve v državljanski vojni premagal nekdanji zaveznik Cezar. Že Cezarjeva diktatura je pokopala republikansko ureditev. Po njegovem umoru (44 pr.n.št.) se je uveljavil Oktavij (Avgust) kot samodržec. Avgust je bil prvi cesar rimske države. Čeprav se je dal dosmrtno imenovati za imperatorja in je Rim formalno še ostal republika, je postopoma prevzemal vsa pomembnejša polnomočja in postal neomejeni vladar. Ko je polnomočja po Avgustovi smrti prevzel njegov posvojenec Tiberij, so republikanske tradicije dokončno pokopali začetki dinastične vladavine. Zgodnje cesarstvo je Rimu prineslo vrhunec politične moči; vladal je od Britanije do Perzijskega zaliva. Pax Romana (rimski mir) je omogočal razcvet umetnosti, književnosti in arhitekture in v Evropi ustvaril dolgotrajno obdobje enotne vladavine, kar se nikoli več ni ponovilo. Rimska dediščina je za vselej zaznamovala kulturo, pravo in upravo celine.

Rimski imperij je okoli leta 100 n.š. obsegal velike dele Evrope, severne Afrike in jugozahodne Azije. Počasen zaton države se je začel z usmrčitvijo Komoda (192 n.št.). Brez urejenih določil o nasledstvu so pretorijanci kot cesarjeva telesna straža skoraj stoletje postavljali cesarje. Hitro menjavanje oblastnikov (»vojaški cesarji«) in zunanja grožnja zaradi »preseljevanja ljudstev« sta Rim pripeljala v globoko krizo. Šele Dioklecijanu

(284-305) je uspelo utrditi razmere. Na novo je razdelil province in uveljavil nov sistem vladanja s po dvema cesarjema za vzhod in zahod (tetrarhija). Konstatin Veliki je zagotovil pogoje (313) za pokristjanjevanje Evrope in leta 326 imenoval Carigrad za novo glavno mesto. Država je pod zunanjim pritiskom Hunov in Germanov razpadla na porenski in podonavski meji. Tudi dokončna razdelitev države (395) ni mogla rešiti zahodno-rimskega cesarstva. Germanski vojskovodja Odoaker je 476 osvojil Rim. Na vzhodu je bizantinsko cesarstvo rimsko dediščino v modificirani obliki ohranilo do 1453 (Boden, 2004, str. 270-271).

Rimsko cesarstvo je bilo politično centralizirano in je predstavljalo edinstveno samozadostno gospodarstvo. Njegova imperialna moč je izhajala iz urejenega sistema politične in ekonomske organizacije. Strateško projektiran sistem kopnih in pomorskih poti, ki je potekal iz glavnega mesta, je omogočal hitro premikanje rimskih legij, ki so bile stacionirane v različnih vazalnih državah in podrejenih provincah.

Imperialna moč Rima je izhajala iz važne psihološke realnosti. *Civis Romanus sum*- » Jaz sem meščan Rima«- je bilo največja možna samopodoba, izvor ponosa in tudi sen mnogih ljudi. Vzvišeni status Rimljana, ki se je dajal tudi drugim, ki niso bili rojeni Rimljani, je bil izraz kulturne superiornosti. To ni samo sprožilo legitimno vlogo Rima, ampak je motiviralo tudi druge k težnji vključevanja v imperialno strukturo. Kulturna superiornost, od katere vladajoči odhajajo in katero podrejeni sprejmejo, veča imperialno moč.

Taka superiorna imperialna sila je trajala okoli tristo let. Ostali svet je bil barbarski, slabo organiziran in kulturno inferioren. Ni predstavljal nobenega konkurenta vse do takrat, ko je bilo cesarstvo v stanju ohranjati notranjo vitalnost in enotnost.

Brzezinski (2001, str.15-17) navaja tri osnovne razloge, ki so izvali propad Rimskega cesarstva. Prvi, cesarstvo je postalo preveliko, da bi ga bilo moč upravljati iz enega centra in razpad na vzhodni in zahodni del je avtomatsko uničil monopolistični značaj njegove oblasti. Drugi, cesarska vlada je izrodila kulturni hedonizem, ki je postopno povezoval težnje politične elite k veličini. In tretji, neprenehna inflacija je pravzaprav spodkopavala sposobnost sistema, da se obdrži brez velikih socialnih žrtev, ki jih meščani niso bili več pripravljeni prenašati. Kulturno upadanje, politična razdelitev in finančna inflacija so uničile Rim.

Po današnjih standardih Rim ni bil prava globalna sila ampak regionalna. Dejstvo pa je, da je bila, ob upoštevanju izoliranja, ki je v tem času prevladovala med kontinenti, njegova regionalna moč samozadostna in izolirana in ni bilo nobene nevarnosti od nobenega neposrednega, niti od oddaljenega nasprotnika. Zaradi tega je bilo rimsko cesarstvo svet

za sebe, njegova superiorna politična organizacija in kulturna premoč so ga ustvarile kot vzor kasnejšim imperialnim sistemom, ki so dosegli daleč večji geografski prostor.

### **2.1.2. Odločilni dejavniki obstoja več tisočletnega imperija**

Kulturno-zgodovinska periodizacija deli razvoj kitajske civilizacije na arhaično, klasično, tradicionalno in moderno obdobje (Saje, 1994, str. 7-8).

Za arhaično obdobje velja obdobje prvih urbanih civilizacij od konca neolitika v začetku 2. tisočletja pr.n.št. do nekako 8.stol.pr.n.št.. Sledilo je obdobje klasične Kitajske, ki je trajalo do 2.st.pr.n.št., ko je bila Kitajska razdrobljena na številne države in državice, v katerih je po sorodstveni hierarhiji vladalo rodovno plemstvo. Za to obdobje je značilen pojav številnih filozofskih šol, ki jih je rodila globoka kriza tedanjega rodovnega sistema in ki so med seboj tekmovali za primat v kitajski zavesti. Podobno so tekmovali med seboj tudi države, ki so se vojskovale za nadvlado v kitajskem prostoru vse do združitve v enotno državo.

Od prve združitve vseh dežel kitajskega kulturnega kroga v enotno cesarstvo na prelomu iz 3. v 2.st.pr.n.št., se začne izredno dolgo obdobje cesarstev s cesarskimi birokratskimi vladami, ki so si s presledki sledile v zaporednih dinastičnih ciklih vse do zadnje, mandžurske dinastije, ki je vladala do začetka 20. stoletja. To dolgo obdobje, zaradi nekaterih skupnih izhodišč in principov, ki so bili nato kot tradicija prisotni skozi vse obdobje cesarsko dinastičnih vladavin, imenujemo tradicionalno obdobje.

Za tradicionalno obdobje je značilno, da je Kitajska zgodaj doživela viden razvoj sistemskih in institucionalnih oblik organizacije družbe, zavidljiv gospodarski napredek, ki ga je spremljal dinamični razvoj in aplikacija novih tehničnih odkritij in tehnologij skozi prvi dve tretjini obdobja ter za izreden razcvet kulture in umetnosti. Sistem tradicionalne kitajske družbe je dosegel stopnjo polne razvitosti na temeljih neokonfucianske državne doktrine.

To je bil model izredno stabilne družbe, ki je omogočal relativno dolga obdobja blagostanja in visok nivo kulturnega življenja, vendar je oviral vsakršne poskuse kvalitativnega napredka in inovacij. Prav ta izredna stabilnost sistema, v katerem se je kitajska družba kasneje tako malo spreminjala, v primeri z novimi impulzi, ki so prav takrat spodbudili hitrejši razvoj Evrope, je ustvarila videz statičnosti Kitajske.

Stabilni neokonfucianski model tradicionalne družbe je prekinila stoletna mongolska okupacija in ga začasno potisnila v drugi plan. Mongolska oblast, z ne posebej učinkovito civilno administracijo, sicer ni omogočila obnove kulturne ravni predhodnega obdobja,

vendar je kljub vsem negativnim vplivom imela tudi nekatere pozitivne učinke. Pod Mongoli se je na Kitajskem močno sprostil ideološki pritisk, ki je dotlej že postal zaviralni faktor razvoja kitajske družbe. Zaradi velikosti mongolskega imperija so se tudi odprle nove poti v svet in izboljšale prometne povezave, tako na Kitajsko, kot z zunanjim svetom.

Po osvoboditvi izpod Mongolov se je politika naslednje domače dinastije Ming usmerila v konservatizem in zagrizeno restavracijo nekdanjega modela pravoverne neokonfucianske družbe, kar si lahko razlagamo kot konservativno nacionalistično reakcijo na mongolsko okupacijo. Politika dinastije Ming je bila zazrta v preteklost in ni zaznavala aktualnih potreb časa. Nasprotja so se tako zaostрила, da je proti koncu dinastije postopno že začel razpadati tradicionalni družbeni sistem. Ta proces je začasno prekinil nastop mandžurske dinastije Qing, saj je ponovno restavriral pravoverno neokonfuciansko državo in ohranjala videz mogočnega tradicionalnega cesarstva vse do nasilnega vdora zahodnih držav, ki so si izborile prodor na kitajsko tržišče in pahnile Kitajsko v stoletno polkolonialno odvisnost. Zgodovina poslednje tradicionalne dinastije na Kitajskem, to je mandžurske dinastije Qing, časovno sovпада s procesom porajanja moderne Kitajske.

**TABELA 1: Pregled dinastij tradicionalne Kitajske**

| Obdobje              | Dinastija                                                         | Značilnosti                                                                                                                                                        |
|----------------------|-------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 221-206 pr.n.š.      | Qin                                                               | Prva združitev vse Kitajske v centralizirano cesarstvo                                                                                                             |
| 206 pr.n.š.-220 n.š. | Han                                                               | Na ruševinah cesarstva, Qin kulturno poenoti tedanji kitajski svet in ustvari trdno osnovo tradicionalne kitajske družbe                                           |
| 220-581              | Tri kraljestva<br>Zahodni Jin<br>Vzhodni Jin<br>S. in J. dinastij | Cesarstvo razpade na tri kraljestva, nato osvojijo sever nomadi in ustanovijo več novih držav; na jugu se vrstijo kratkotrajne kitajske dinastije po hanskem vzoru |
| 581-907              | Sui, Tang                                                         | Druga združitev Kitajske pod domačo dinastijo in ureditev cesarstva                                                                                                |
| 907-960              | Pet dinastij in 10 držav                                          | Cesarstvo ponovno razpade; na severu se zvrsti 5 dinastij, na jugu 10 držav                                                                                        |
| 960-1279             | Song                                                              | Tretja združitev; večina severne Kitajske pod vladno akulturiranih nomadov                                                                                         |
| 907- 1234            | Liao in Jin                                                       | Tuji dinastiji; vladali delu severne Kitajske v obdobju Song                                                                                                       |
| 1279-1368            | Yuan                                                              | Mongoli zavladajo Kitajski                                                                                                                                         |
| 1368-1644            | Ming                                                              | Kitajska dinastija vlada po zmagi nad Mongoli                                                                                                                      |
| 1644-1911            | Qing                                                              | Vlada mandžurske dinastije                                                                                                                                         |

Vir: Saje, 1994, str.57

Rimsko in Kitajsko cesarstvo sta nastala skoraj istočasno, čeprav drug za drugega nista vedela. V času punskih vojn med Rimom in Kartagino (okoli 211 pr.n.št.) se je združilo sedem severnih provinc v prvo Kitajsko cesarstvo in začela se je gradnja Velikega zida v severni Kitajski, da bi zaščitili notranje kraljestvo pred barbari.

Naslednje cesarstvo Hanov je bilo še impresivnejše tako po obsegu kot po organizaciji. Z začetkom krščanske ere je pod njihovo oblast spadalo okoli 57 milijonov ljudi. Ta ogromna masa ljudi je predstavljala dokaz neverjetne centralne kontrole, ki jo je obvladovala centralizirana in stroga birokracija. Cesarstvo je obsegalo današnjo Korejo, dele Mongolije in večji del današnje priobalne Kitajske. Podobno kot v Rimu, je tudi cesarstvo Hanov razbolelo zaradi notranjih bolezni in njegov končni kolaps je pospešila razdelitev na tri neodvisne dele leta 220 pr.n.št..

Nadaljnjo zgodovino Kitajske sestavljajo cikli ponovnega poenotenja in ekspanzije, katerim so sledili padci in delitve. Kitajska je uspela ustanoviti imperialni sistem, ki je bil samozadosten, izoliran od ostalega sveta ni imel organiziranega nasprotnika. Svoj najvišji vzpon je Kitajska doživela pod Mandžurci. V 18. stoletju je bila Kitajska ponovno imperij v polnem sijaju, s carskim centrom, ki so ga obkrožali vazali in podrejene države, vključujoč današnjo Korejo, Indokino, Tajvan, Burmo in Nepal. Kitajska se je razprostirala do današnjega ruskega Daljnega vzhoda, preko južne Sibirije do Bajkalskega jezera in Kazakstana in južno do Indijskega oceana in nazaj preko Laosa in severnega Vietnama.

Kitajska tako rekoč na svojem vrhuncu ni imela tekmeca. Vendar čar ni bil trajen. V 15. stoletju je bila Kitajska kultura še vedno brez tekmeca, toda kmalu se je začelo nazadovanje in upoštevati moramo še to, da je zadnji dve stoletji Zahod, oborožen z boljšo vojaško tehnologijo, Kitajski iztrgal usodo iz njenih rok. Skoraj nesmiselno je govoriti o konfucijanstvu v kontekstu zahodnjaškega hujskanja na vojno, ki je Kitajcem vsililo opij in nato delitev Kitajske na evropska vplivna področja. Celotni vpliv marksizma v 20. stoletju moramo razumeti kot dejanje obupa, da bi si povrnili izgubljeno samostojnost.

Kot v primeru Rima, je bilo tudi to cesarstvo urejena finančna, ekonomska, izobražena organizacija. Kontrola ogromnega teritorija in kontrola več kot 300 milijonov ljudi je temeljila na centralizirani politični oblasti, ki jo je podpirala impresivna učinkovita kurirska služba. Centralizirana birokracija, profesionalno izobražena in posebno izbrana, je predstavljala jedro enotnosti.

Čist in globoko vgrajen občutek kulturne superiornosti, ki ga je sprožil konfucianizem kot prikladna filozofija cesarstva, s poudarkom na harmoniji, hierarhiji in disciplini, je bistveno učvrstilo to enotnost in ji dalo legitimacijo - tako kot v primeru Rimskega cesarstva. Kitajska- Nebeško cesarstvo- se je smatrala za center sveta, na njenem obrobju pa so bili

barbari. Biti Kitajec je pomenilo biti kulturni in zaradi tega se je od ostalega sveta zahtevalo spoštovanje do Kitajske.

Cesarska Kitajska bi bila danes, tako kot Rim, znana kot regionalna sila. Ampak v svoji zlati dobi ni imela nekega tekmeca, v smislu, da niti ena druga sila ni bila v stanju da privede pod vprašaj njen imperialni status, niti da se zoperstavi nadaljnji ekspanziji, v kolikor bi ta bila namera Kitajske. Kitajski sistem je bil samozadosten, zasnovan na skupni etnični identiteti, z relativno omejeno projekcijo centralne oblasti na druge etnične skupine in na geografsko periferne podrejene teritorije. Veliko in dominantno etnično jedro je omogočalo Kitajski da restavrira cesarstvo. V tem smislu se Kitajska popolno razlikuje od drugih imperijev, v katerih so številni mali, a hegemonistično motivirani narodi bili v stanju da za določen čas vzpostavijo in obdržijo dominantnost nad številnim etnično različnim stvarništvom (Brzezinski, 2001, str. 17-25).

Imperialni strukturi rimskega in kitajskega cesarstva sta bili visoko razviti, tako politično kot ekonomsko, medtem ko je splošno sprejeta kulturna superiornost imela značilno edinstveno vlogo.

Rim je pokazal svojo premoč predvsem preko superiorne vojne organizacije in kulture. Kitajska se je naslanjala na učinkovito birokracijo, ki je vladala imperiju, zasnovanem na skupnem etničnem poreklu in okrepljeni nadzor s pomočjo čistega občutka kulturne superiornosti.

Kitajsko cesarstvo se je pod različnimi dinastijami ohranjalo več kot dva tisoč let. Gre torej za časovni razpon, spričo katerega se zdi Aleksandrovo, Cezarjevo ali Napoleonovo cesarstvo povsem kratkotrajno. Če pomnožimo število let trajanja kitajskega cesarstva s številom ljudi, ki ga je zajemalo v povprečnem letu, dobimo najbolj impresivno družbeno institucijo, kar so si jih sploh kdaj izmislili ljudje.

## **2.2. Vpliv naravnih danosti, filozofije in religije na posebnosti sino civilizacije**

Spoznavanje in razumevanje posebnosti sino civilizacije ter razvoja kitajskega gospodarstva je kompleksen proces, ki je odvisen od več dejavnikov, ki se med seboj prepletajo, dopolnjujejo, pogojujejo drug drugega ter kot najpomembnejše, vplivajo drug na drugega. Pri teh dejavnikih nikakor ne smemo spregledati geografskega, verskega ter filozofskega vidika. To so namreč posebnosti, ki jih Kitajci skozi generacije nosijo v sebi in prenašajo iz roda v rod.

### 2.2.1. Geografska zaokroženost

Reliefna razgibanost in velike razdalje na Kitajskem so dajale zavetje različnim kulturam, ki jih je združila politično začrtana meja. Tako na Kitajskem srečamo zelo različna ljudstva na planoti Tibet, ki pa so zopet povsem drugačna od tistih, ki živijo v puščavski Tarimski kotlini. Manjšin je na Kitajskem petinpetdeset in se po navadah in tradiciji razlikujejo od Han Kitajcev, ki jih je več kot 90 %.

Da bi označili vpliv geografske komponente kot posebnost sino civilizacije, se sklicujemo na Wittfogelovo tezo: »Civilizacija riža zahteva obstoj umetnega namakanja, ki prinaša politične in družbene posebnosti« (Braudel, 1990, str. 162). Riž torej navezuje Kitajce na njihove reke in kanale za namakanje. Namakalni sistem z vodovodi in črpalkami zahteva strogo delovno disciplino in poslušnost. Pridelovanje in uporaba riža sega 2000 let pr.n.št. na nizkih tleh v višini vode in se potem razširi povsod, kjer se zemlja lahko zaliva. Wittfogel pravi, da je pridelovanje riža prineslo Kitajcem prve avtoritativne birokratske režime z mnogimi državnimi uradniki. Četudi je ta trditev nekoliko ohlapna in poenostavljena, se lahko strinjamo s tem, da je organizacija tako ogromnega namakalnega sistema prav gotovo eden izmed ključnih dejavnikov za nastanek složne skupnosti.

Zahod, ki se hrani večji del s pšenico in njenimi nadomestki, je bil prisiljen izumiti drugačen sistem - kolobarjenje. Pšenica hitro izčrpa zemljo, zato so jo morali prepustiti pašnikom. Tako so se zatekali k pomoči živali za zadovoljitev prehrabnih potreb. Riž lahko, za spremembo od pšenice, raste v nedogled na istem mestu. Največji del pridelave se opravi ročno, živali potrebujejo le za lahko oranje. V takih pogojih bi bilo gojenje živine potratno. Tako je bila Kitajska prehrana večji del sestavljena iz rastlin. Skromnost pri prehrani prinaša tudi drugačnost od mesojedega Zahoda. Rastlinski izdelki večejo ljudi na zemljo in ne dopuščajo velikih migracij. Tako se je pretežni del Kitajcev vedno zadrževal v obsegu teritorija, primernega za gojenje pridelka. Na severu so bili obkroženi s puščavo, na zahodu z gorami in na vzhodu in jugu z morjem. Drugo lastnost pretežno vegetarijanske prehrane pa lahko najdemo tudi v drugačnem dožemanju okolja. Meso daje višji energetski nivo ter potenco gibanja in reakcij, rastline pa povečujejo občutljivost posameznika na okolje. Tako lahko razvoj kitajske miselnosti v smeri duhovnosti povezujemo tudi v načinu prehranjevanja, ki pa je povezan z geografsko determinanto.

Zaradi geografske komponente, ugotavlja Saje (1999, str. 53), imajo problemi na Kitajskem popolnoma druge dimenzije. Prav zaradi kontinentalnih razsežnosti, velikega števila prebivalstva, združenega v eni, centralizirano upravljani državi, se ta država obnaša kot ogromna inertna masa. Ta ogromen kolos ima izredno vztrajnost in če se giblje v določeni

smeri, ga je izjemno težko zaustaviti in še težje spremeniti gibanje v drugo smer, prav tako pa ga je iz mirovanja težko pognati v ponovni tek.

## **2.2.2. Verski in filozofski vidik**

Religija v večini kultur predstavlja razlog za njihov obstoj. Pomeni verovanja in vzorce obnašanja, s pomočjo katerih se ljudje lotevajo pomembnih problemov, ki jih ne morejo rešiti z znano tehnologijo ali organizacijskimi tehnikami. Religija pomembno vpliva na vedenje, prepričanja in vrednote v neki kulturi ter oblikuje odnos do dela in podjetnosti. Poznavanje dominantne religije v neki državi omogoča boljši vpogled v obnašanje ljudi in razumevanja njihovega sistema vrednot (Kenda, 2003, str. 19-20).

Sistem vrednot kitajske kulture se ne razlikuje samo od Zahodne, temveč je specifičen tudi v svojem, azijskem prostoru. Za kitajske kulturne vrednote sta značilni njihova stabilnost v času in zmožnost prilagajanja. Novodobne kulturne vrednote so zelo močno povezane s tradicionalnimi, po drugi strani pa se ne morejo povsem ubraniti zunanjega vpliva, vpliva kulturnih vrednot drugih civilizacij.

Na Kitajskem obstaja zahodnjakom težko razumljivo sožitje različnih življenjskih nazorov, izoblikovanih v davni preteklosti. Glavno vlogo v tem sožitju nedvomno igra konfucianizem, dopolnjujeta pa ga daoizem in budizem (Tršar, 2003, str. 10). Kitajci po potrebi črpajo iz vseh treh tradicij. Po eni strani so dojemljivi za nove ideje, po drugi pa trdovratni pri ohranjanju starih.

Za zahodnjaka je takšno hkratno sožitje različnih ver in življenjskih nazorov težko razumljivo. Ta dejstva, ki še vedno veljajo za moderno Kitajsko, je pomembno poudariti, kajti razložijo nam, zakaj se budizem, konfucianizem in daoizem kljub vsem razlikam niso medsebojno izkoreninili.

### **2.2.2.1. Konfucianizem**

Pri proučevanju kitajskega gospodarstva ne moremo mimo enega najvplivnejših dejavnikov, ki so oblikovali kulturo, zgodovino, politiko in mišljenje Kitajcev. Če je katero ime povezano s kitajsko kulturo, je to Konfucij (551-479 pr.n.št.). Konfucianizem, več kot dva tisoč let stara religija, je močno vpletena v vsakdanjik Kitajcev in se izraža tudi v poslovnem svetu, pri poslovanju s Kitajci. Vrednote konfucianizma predstavljajo tudi osnovne vrednote in norme kitajskih medosebnih odnosov. Ustvarjalni vpliv konfucianizma se ne kaže samo v kitajski politiki 21. stoletja, ampak v vzhodnoazijskem gospodarskem čudežu zadnjih petdesetih let.

Čeprav Konfucij ni avtor kitajske kulture, pa je njen glavni urednik. Ko je presegal preteklost, zdaj poudarjal to, zdaj omalovaževal ali zavrnil ono, ves čas preurejal in komentiral, je svojo kulturo za petindvajset stoletij utemeljil kot nekaj izrazito posebnega. Čeprav Konfucij ni uspel kot politik, pa je bil nedvomno eden največjih učiteljev. Povečevati so ga začeli njegovi učenci, takoj ko je umrl. Le nekaj generacij za njim je za vso Kitajsko postal »učitelj in zgled deset tisočih generacij«. Vse do tega stoletja je vsak kitajski šolar dva tisoč let vsako jutro dvigoval sklenjene roke proti tabli v učilnici, kjer je bilo napisano Konfucijevo ime. Podobno je vsak kitajski študent ure in ure premišljeval o njegovih izrekih, tako da so postali del kitajskega duha in proniknili do nepismenih oblik, ustnih pregovorov. Bolj kot katerakoli druga osebnost je vplival tudi na kitajsko oblast. Vpliv konfucianizma je do komunističnega prevzema oblasti veljalo za »največjo posamezno intelektualno silo« med četrtino svetovnega prebivalstva (Smith, 1996, str. 97-99).

Za Konfucija je bila poglavitna oblikovalka nagnjenj in vedenja tradicija. Znotraj nje se je kazalo življenje Kitajcem kot nikoli končan načrt samokultiviranja z namenom, da bi postali bolj človeški. V konfucianski shemi si dober človek nenehno prizadeva biti še boljši. Leta 130 pr.n.št. so Konfucijeva besedila postala temeljna veda za vzgojo vladnih uradnikov, vzorec, ki se je ohranil vse do leta 1905, ko je cesarstvo propadlo. Osrednji del znamenitih kitajskih izpitov za državne službe, ki so stoletja demokratizirali javne urade, preden je ostali svet o tem sploh lahko sanjal, je bilo Konfucijevo delo.

Lastnost, ki jo v povezavi s Konfucijem moramo omeniti, je izrazito poudarjanje družbe, ki je v Kitajcih ustvarilo precejšnjo družbeno učinkovitost - sposobnost, da so bili učinkoviti tudi pri velikih stvareh, kadar je bilo potrebno (namakalni sistemi, nasipi proti poplavljanju rek...).

Posebnost je tudi način sinkretičnega združevanja religij, kar je edinstveno med svetovnimi civilizacijami. Na Zahodu in v Indiji se religije med seboj izključujejo, če že ne tekmujejo. Kitajska je te stvari uredila drugače. Tradicionalno je bil vsak Kitajec v etiki in javnem življenju konfucijanec, v zasebnem življenju in higieni daoist in ob smrtni uri budist, temu pa je bil primešan še kanec zdrave šamanske oziroma poganske ljudske religije.

Konfucijeva zasluga je tudi poudarek na pomembnosti družine, čaščenju prednikov in spoštovanju staršev in starosti. Močne družinske vezi lahko dušijo, lahko pa prinašajo tudi prednosti, in to se je pri Kitajcih ohranilo vse do današnjih dni. Pomislimo le na nizko stopnjo kriminalnih dejanj po domovih in na izredno visoko število vzhodnoazijskih imigrantov v drugih državah; njihova delikventnost je nizka, uspehi veliki in družbeno vzpenjanje visoko.

Konfucijev nauk o povprečju se je ohranil vse do danes, in sicer v tem, da se Kitajci raje pogajajo, posredujejo in imajo raje »povprečnega človeka«, kot pa da bi se zatekali k togim, neosebnim zakonom. Vse do nedavnega je sodni postopek veljal za nekaj sramotnega, za priznanje človekovega neuspeha in nesposobnosti urejati stvari z dogovori. Problem pogajanj je povezan s posebnim orientalskim pojmovanjem »ugleda«, zakaj ne glede na zmago ali poraz v sodnem postopku, tožeča stranka izgubi ugled.

Konfucijevo prepričanje je bilo, da učenje in umetnost niso samo zunanji okras, temveč moč, ki lahko spremeni družbo in človekovo srce. Naj spomnimo samo na kaligrafijo in krajinsko slikarstvo. Iznašli so papir. Štiri stoletja pred Gutenbergom so iznašli pomični tisk. Enciklopedija iz 15. stoletja je vrhunec raziskav dva tisoč učenjakov, in je v celoti obsegala 11.095 zvezkov. Imeli so imenitno poezijo, sijajno ornamentalno slikarstvo in keramiko, ki velja za eno najlepših lončenin na svetu.

Kelley in Shenkar razvrščata vrednote konfucianizma v naslednja glavna načela in sicer (Kelley and Shenkar, 1993, str.195; povz. po Randelović, 1996, str. 25):

- Princip *harmonije*, ki se kaže v nekonfliktnem, skupinsko baziranem sistemu socialnih odnosov.
- Princip *hierarhije* – vsak posameznik se zaveda svojega socialnega položaja in je glede tega še dodatno odgovoren družbi.
- Razvoj posameznikovega *moralnega položaja*.
- Princip *zaupanja* in *zanašanja na sorodstvene vezi*.

V obdobju med 3. in 8. stoletjem je konfucijanstvo predstavljalo vseobsežni etični in socialni kodeks in temelj vse klasične izobrazbe, samim izobražencem pa ni mogel več nuditi zadostne duhovne zadovoljitve. Iz tega razloga sta v tem obdobju postala zelo vplivna zlasti daoizem in budizem z bolj mističnimi in manj racionalističnimi idejami in sporočili (Rošker, 1992, str. 189- 90). Kot reakcija na izgubljanje tega primata, so učenjaki začeli iskati mistične tradicije tudi v sklopu konfucianizma. Na ta način je nastal prenovljen in razširjen koncept konfucijaske teorije, t.i. neokonfucianizem. Tako je konfucianizem ponovno pridobil primat med največjimi filozofskimi miselnostmi na Kitajskem (Confucianism, 2006).

#### **2.2.2.2. Daoizem**

Podobno kot konfucianizem se je tudi filozofski daoizem kot družbeno relevantna miselnost pojavil v obdobju stoterih šol, torej v času postopnega razpada fevdalne družbe konec 5. in v 4.st.pr.n.št.. Posamezniki, ki so bili siti spletk in boja za oblast in ki so želeli zapustiti svet uradnih hierarhij, so v filozofu Yang Zhuju našli prvega preroka osebne svobode in prvega upornika proti najrazličnejšim družbenim prisilam. Bil je prvi filozof, ki je skušal relativizirati

splošno veljavna merila o vrednosti družbe in posameznika. Najbolj znana utemeljitelja daoistične filozofije sta Laozi (Lao Dan) in Zhuangzi. Prvi velja za avtorja znamenitega in najpomembnejšega klasičnega dela kitajskega daoizma »Klasik poti in njene krepostne sile«. Laozi, ki v prevodu pomeni Stari mojster ali Stari mojstri (lahko da gre za več avtorjev), je postal simbolična figura in božanstvo daoistične ljudske religije.

V središču daoističnega nauka je pojem *dao* (evropsko tudi *tao* in pomeni *pot*). Dao je nevidna in neoprijemljiva, a vendar povsod prisotna, večna in vseobsegajoča manifestacija narave oziroma vsega obstoječega. Človek občuti dao v tem, kar ima za njegove zakonitosti: poti zvezd, menjava dneva in noči, letni časi itd. Dao kot manifestacijo najdemo tudi pri konfucijanskih klasikih. Nadaljnja skupna zanjilnost obeh nauk je, da oba poudarjata organsko povezavo med zakonitostmi zunanje narave in zakonitostmi človeškega oziroma družbenega življenja.

Pomen besede dao vključuje nenehno gibanje, torej nenehno spreminjanje, ki hkrati predstavlja tudi način življenja, torej neke vrste ključno metodo ali princip. Dao je za konfucijance tista pot, ki je v svojem globljem smislu predvsem etično vodilo skozi grozljiv pragozd kozmične in družbene nepreglednosti, za daoiste pa tista, ki obstoji sama po sebi, ki je neodvisna tako od čustev kot tudi od razuma, tista pot torej, ki ne potrebuje nobenih dodatkov in odvzemanj.

Ker je dao v svojem vseobsegajočem delovanju odločilna in zaokrožena sila, so vsi nasilni posegi v svet odveč. Ker naj bi se vse stvari odvijale same po sebi, so daoisti tudi najvišjim vladarjem toplo priporočili, naj se čim manj dejavno vmešavajo v naravni in s tem tudi v družbeni tok življenja. Pri tem gre za proces, katerega vpliv je še danes čutiti tako v politični in družbeni stvarnosti Kitajske, kot tudi v duši vsakega posameznika. Sicer pa ideal nedelovanja (»vdanost v usodo«) ni pasivne narave, saj omogoča, da se v posamezniku, družbi ali naravi izrazi edina dejavnost, ki zmore ustvariti resnično sožitje med vsemi deset tisočimi stvarmi: namreč »de«, sila oziroma moč naravno dane osnovne vrline.

Notranja svoboda je vsa umetnost življenja, ki jo najdemo, kadar znamo prisluhniti tudi tišini in ko se posvetimo tudi tistemu, kar je navidez skrito. Zato so se daoisti na vseh področjih življenja zavzemali za »mehke postopke«, ki prihajajo do izraza v ključnih simbolih daoistične filozofije: vodi, ženskosti, otroštvu itd.

Daoizem je v vlogi svobodnjaške opozicije vladajočemu konfucijanskemu nauku ostal med vso zgodovino tradicionalne Kitajske vpliven dejavnik družbenega in kulturnega življenja. Posebno pomemben je bil njegov vpliv na razne tajne službe, ki so pogosto imele zelo pomembno vlogo pri padcu posameznih dinastij.

Komunistični ideologi LR Kitajske so daoizem kot idealistično filozofijo vselej strogo kritizirali, vendar zaradi svojega metafizičnega in apolitičnega značaja nikoli ni bil tako očiten sovražnik socialistične državne ideologije kot konfucijanstvo. Po kulturni revoluciji, ki ji je sledilo obdobje precejšnje liberalizacije kitajske družbe, je vlada ponovno pokazala vsaj trohico strpnosti do različnih verskih skupnosti. Zato je v zadnjih letih na Kitajskem ponovno opaziti oživljanje in obnavljanje nekaterih tradicionalnih daoističnih samostanov (Rošker, 1992, str. 191-197).

### **2.2.2.3. Budizem**

Budistični nauk življenje istoveti s trpljenjem. Izpod jarma tega trpljenja se lahko osvobodijo tisti, ki se znajo odreči omejenosti družbenih zvez in poiskati razsvetljenje, ki vodi do nirvane, blaženega stanja duha onkraj vseh občutij. Nirvana je edina pot, ki vodi do brezkončnega, trpljenja polnega cikla reinkarnacij zemeljskega bivanja. Po smrti zgodovinskega Bude (Siddharta Gautama, ok. 560 do ok. 480 pr.n.št.) so se v Indiji pojavile različne budistične šole. V grobem jih razdelimo na južni in severni budizem, odvisno, kam se je razširil.

Na Kitajsko je severni budizem prodril okrog leta 65. Budistični menihi so tu naleteli na družbo, ki je čez vse poudarjala pomen medčloveških odnosov in zvez. Poleg tega sta bili za kitajsko miselnost značilni ljubezen in spoštovanje do življenja, ki so ga izredno cenili zlasti daoisti. Po drugi strani pa je bil daoizem tako rekoč edini kitajski filozofski sistem, ki je poudarjal tudi meditativne prakse, ki je bil najprimernejša osnova za širjenje budizma, kitajski duši sprva razmeroma tuje miselnosti.

Menihom je razširjanje budističnega vpliva na Kitajskem sprva povzročalo veliko težav. Prvič je bil budizem tuja religija in zato njena izhodišča v kitajski kulturi in tradiciji sprva niso naletela na posebno plodna tla. Kitajski agrarni civilizaciji je bila posebej tuja ideja o celibatu, ki je menihom onemogočala potomstvo, s tem pa tudi vestno izpolnjevanje dolžnosti, ki jih družbi nalaga kult prednikov. Po drugi strani pa so budistični samostani odvezemali družbi dragoceno delovno silo in bogastvo.

Naposled sta k premostitvi vseh tovrstnih težav bistveno pripomogla dva budistična nauka. Prvi, nauk o karmi, je Kitajcem končno ponudil zadovoljivo razlago o vzroku za vse obstoječe nesreče, hkrati s tem pa celo napotke o tem, kako naj živijo in se vedejo, da se bodo mogli nesreči izogniti. Pomemben je bil tudi nauk o življenju po smrti, ki je omogočil še aktivnejši odnos do kulta prednikov.

Danes je Kitajska budistična družba ponovno zelo dejavna. V budističnih glasilih in v ponovno odprtih samostanih pa spet potekajo razprave o karmi, reinkarnacijah, razsvetljenju in usmiljenosti (Rošker, 1992, str. 204-211).

Če povzamemo zgoraj omenjene dejavnike, ki so pomembno vplivali na izoblikovanje sino civilizacije, ugotovimo, da imajo precej skupnega, tisto, s čimer lahko razlagamo kitajsko statičnost, tradicionalnost in rigidnost. Že naravne, geografske danosti botrujejo k temu, da je ta velikanski in nedostopen tiger nagnjen k statičnosti. Reliefne posebnosti so zahtevale od Kitajcev drugačen način življenja, zaradi česar so tvorili drugačno kulturo. Tudi religiozni vidik je na Kitajskem posebnost. Kitajska namreč nima vere, ki bi prevladovala ali nadvladovala druge. Med seboj se prepletajo in so toliko močne, da so se kljub velikim pritiskom ostalih verstev, predvsem krščanstva, obdržale. Tudi zgodovina Kitajske nam govori o statičnosti kitajske kulture, odvrčanju od sprememb in legendarni dinastični kontinuiteti. Dejstvo je, da je za velike spremembe v veliki Kitajski bila potrebna vojna ali revolucija.

### **2.3. Ambivalentnost privlačnosti med Zahodno in Vzhodno civilizacijo**

Odnosi med civilizacijami so se razvijali skozi dve stopnji, zdaj so v tretji (Huntington, 2005, str. 55-58). Več kakor tri tisoč let po njihovem nastanku stikov med njimi, z nekaj izjemami, sploh ni bilo ali so bili omejeni in občasno siloviti. Civilizacije sta ločevala prostor in čas. Povezave in trgovske odnose so omejevale razdalje, ki so civilizacije ločile, in omejena prevozna sredstva, ki so za premagovanje razdalj obstajala. Ideje in tehnologija so se širile iz civilizacije v civilizacijo, vendar je to pogosto trajalo stoletja. Morda najpomembnejša kulturna sprememba, in ne dosežek osvajanja, je bila razširitev budizma na Kitajsko, kar se je zgodilo okoli šeststo let po njegovem nastanku v severni Indiji. Tisk so na Kitajskem izumili v 8. st.n.št. in pomični tisk v 11. stoletju, vendar je ta tehnologija dosegla Evropo šele v 15. stoletju. Papir so na Kitajskem uvedli v 2. st.n.št. in je prišel v Španijo v 12. stoletju. Druga Kitajska iznajdba, smodnik, iz 9. stoletja, je dosegla Evropo v 14. stoletju.

V 7.st.n.št. so se začeli sorazmerno stalni in občasno siloviti medcivilizacijski stiki med islamom in Zahodom ter islamom in Indijo. Večina trgovskih, kulturnih in vojaških stikov je potekala znotraj civilizacij. Indijo in Kitajsko so sicer občasno napadla in si ju podredila druga ljudstva, toda obe civilizaciji sta imeli tudi obsežna obdobja »vojskujočih se držav« znotraj svoje civilizacije.

Evropsko krščanstvo se je v 8. in 9. stoletju začelo uveljavljati kot posebna civilizacija. Vendar je več stoletij zaostajalo za številnimi drugimi civilizacijami in po svoji ravni tudi civiliziranosti. Kitajska pod dinastijami Tang, Sung in Ming je daleč presegala Evropo po bogastvu, ozemlju, vojaški moči ter umetniških, literarnih in znanstvenih dosežkih. Med 11.

in 13. stoletjem se je evropska kultura začela razvijati, ker je to omogočilo »vneto in sistematično prevzemanje primernih prvin iz višje razvitih civilizacij islama in Bizancem, skupaj s prilagajanjem te dediščine posebnim razmeram in interesom Zahoda«. Občasna in omejena večsmerna srečanja med civilizacijami so sprožila trajen, prevladujoč, enosmeren vpliv Zahoda na vse druge civilizacije. Evropsko širjenje je dokončno odpravilo andsko in sredjeameriško civilizacijo, indijsko in islamsko civilizacijo si je skupaj z Afriko podredilo, zasedli in podredili evropskemu vplivu pa so tudi Kitajsko.

Potem, ko so nezahodne države dosegle politično neodvisnost, se želijo otresti zahodne gospodarske, vojaške in kulturne prevlade (Huntington, 2005, str. 231). Vzhodnoazijske države so na dobri poti, da postanejo gospodarsko enakovredne Zahodnim. Azijske in islamske države iščejo bližnjice, da bi se vojaško izenačile z Zahodom. Univerzalni načrti Zahodne civilizacije, upadajoča sorazmerna moč Zahoda in vedno večja kulturna samozavest drugih civilizacij zagotavljajo na splošno težavne odnose z Zahodom in preostalimi. Toda narava teh odnosov in stopnja, kako nasprotni so, se zelo razlikuje. S civilizacijama izzivalkama, islamom in Kitajsko, bo Zahod verjetno imel stalno napete in pogosto zelo nasprotnovalne odnose. Islam in Kitajska posebej velika kulturno tradicijo, ki je zelo drugačna od Zahoda in v njunih očeh neprimerno večvredna. Moč in samozavest obeh v odnosu do Zahoda naraščata, konflikti med njunimi interesi in vrednotami Zahoda pa se množijo in postajajo vse silovitejši.

Dve podobi moči Zahoda obstajata v povezavi z drugimi civilizacijami. Prva je prepričljiva, zmagovalna, skoraj popolna prevlada Zahoda. Zahod je edina civilizacija, ki ima precejšnje interese v vseh drugih civilizacijah ali predelih sveta. Družbe iz drugih civilizacij običajno potrebujejo Zahodno pomoč, da dosežejo svoje cilje in zavarujejo svoje interese.

Druga podoba Zahoda je povsem drugačna. To je podoba civilizacije v zatonu, njen delež svetovne politične, gospodarske in vojaške moči se zmanjšuje sorazmerno z deležem drugih civilizacij. Zmaga Zahoda v hladni vojni ni prinesla zmagovalstva, ampak izčrpanost. Zahod se vedno bolj ukvarja s svojimi notranjimi problemi in potrebami, ko se sooča s počasno gospodarsko rastjo, zastalim številom prebivalstva, brezposelnostjo, velikimi državnimi primanjkljaji, pešanjem delovne etike, nizko stopnjo prihrankov ter v številnih državah, med njimi so tudi Združene države Amerike, z razpadom družbe, mamili in kriminalom. Gospodarska moč se naglo seli v Vzhodno Azijo, vojaška moč in politični vpliv pa ji počasi sledita. Pripravljenost drugih družb, da sprejmejo, kar jim Zahod narekuje ali pridiga, naglo kopni, prav tako pa tudi samozavest Zahoda in volja do prevlade.

Katera od teh dveh nasprotnih podob položaja Zahoda je resnična? Huntington odgovarja, da seveda obe. Zahod zdaj prepričljivo prevladuje in bo po moči in vplivu ostal številka ena še krepko v 21. stoletje. Postopoma pa seveda nastopajo neizprosne in temeljne

spremembe v ravnotežju moči med civilizacijami in moč Zahoda bo še naprej upadala v sorazmerju z močjo drugih civilizacij. Ker se vodilna vloga Zahoda zmanjšuje, bo velik del njegove moči preprosto izpuhtel, preostanek pa se bo razpršil med več glavnih civilizacij in njihove jedrne države. Največji porast moči pripada in bo pripadal azijskim civilizacijam, pri čemer se Kitajska postopoma uveljavlja kot tista družba, ki bo najverjetneje izzvala Zahod in njegov globalni vpliv. Ti premiki moči med civilizacijami vodijo in bodo vodili do oživljanja kultur in večjega kulturnega uveljavljanja nezahodnih družb in njihovega vedno silovitejšega zavračanja zahodne kulture (ibidem, str. 97-99).

### **2.3.1. Vpliv moči materializma na pozahodnjenje Kitajske**

Razmah Zahoda je okrepil modernizacijo in pozahodnjenje nezahodnih družb. Politični in intelektualni voditelji teh družb so se na Zahodni vpliv odzvali na enega od treh načinov: zavrnili so modernizacijo in pozahodnjenje; sprejeli oboje; sprejeli prvo in zavrnili drugo.

Kitajska je več stoletij pokušala zavračati večjo modernizacijo in pozahodnjenje. Čeprav so leta 1601 krščanskim misijonarjem dovolili vstop v deželo, so jih leta 1722 dejansko izgnali. V nasprotju z Japonsko, je kitajska politika zavračanja v veliki meri izvirala iz kitajske podobe o sebi kot Srednjem kraljestvu in iz trdnega prepričanja, da je kitajska kultura več vredna, kakor kulture drugih ljudstev. Kitajske izolacije je bilo, enako kakor japonske, konec zaradi Zahodnega orožja, ki so ga Britanci uporabili v opijski vojni proti Kitajski med letoma 1839 in 1842. Ta primer jasno kaže, da je v 19. stoletju ob zahodni moči postalo za nezahodne družbe vedno težje in na koncu nemogoče, da bi vztrajale samo pri strategiji izključevanja.

Kemalizem kot možni odziv na Zahod je sprejeti oboje, modernizacijo in pozahodnjenje. Ta odziv temelji na predpostavki, da je modernizacija zaželena in nujna, da je domača kultura nezdržljiva z njo in jo je treba opustiti ali odpraviti in da se mora družba povsem pozahodniti, da bi se lahko modernizirala. Modernizacija in pozahodnjenje se medsebojno krepi in morata nastopiti skupaj. Ta pristop so povzeli argumenti nekaterih kitajskih in japonskih intelektualcev iz poznega 19. stoletja, ki so menili, da mora njihova družba opustiti svoj zgodovinski jezik in prevzeti angleščino kot nacionalni jezik. Ni presenetljivo, da je bil ta pogled še bolj priljubljen med zahodnimi, kakor pa nezahodnimi elitami. Njegovo sporočilo je: »Da bi bili uspešni, morate biti taki kakor mi; naš način je edini način«. Argument tega je: »verske vrednote, moralne predpostavke in družbene strukture teh nezahodnih družb so v najboljšem primeru tuje in včasih sovražne do vrednot in praks industrializma«. Očitno je, da se Kitajska za kemalizem ni odločila, saj so starodavne vrednote in način življenja preveč zasidrane v kitajskem prebivalstvu.

Reformizem oziroma zavračanje pomeni brezupno nalogo, da je treba državo izolirati od modernega sveta. Poskus, da bi modernizacijo združili z ohranjanjem osrednjih vrednot, praks in institucij prvotne kulture. Na Kitajskem v zadnjem obdobju Čing je veljalo geslo Ti-Yong, »kitajsko znanje za temeljna načela, zahodno znanje za praktično uporabo«. Kitajska se je očitno odpravila v reformistično smer.

Zanimiv vidik pozahodnjenja je tudi uspešnost prodora in prevzemanje krščanstva. Strokovnjaki se strinjajo, da kitajski prevzem budizma iz Indije ni sprožil »indizacije« Kitajske. Kitajci so budizem prilagodili kitajskim namenom in potrebam. Kitajska kultura je ostala kitajska. Kitajci so do danes dosledno zavračali silovita prizadevanja Zahoda, da bi jih pokristjanil. Če bodo na neki točki uvozili krščanstvo, lahko pričakujemo, da ga bodo privzeli in prilagodili na tak način, da bo združljivo z osrednjimi prvinami kitajske kulture (Huntington, 2005, str. 86-93).

V začetku dinastičnega zatona se je na pragu Kitajske pojavil nov izziv, močnejši kot kdajkoli poprej in na katerega v svojo nekdanjo veličino zagledana Kitajska ni bila niti malo pripravljena. Zahodne sile, med njimi zlasti Anglija, so z novim zagonom, ki jim ga je omogočala industrijska revolucija, povečevale pritisk na vrata Kitajske, da bi jo odprle za mednarodno trgovino in diplomacijo. Čeprav je bila mandžurska dinastična oblast vedno šibkejša zaradi notranjega razkroja, je navzven še vedno poskušala vzdrževati podobo mogočnega imperija. Še vedno so gojili utvaro, da je Kitajska središče kulturnega sveta in da morajo vse dežele, ki želijo z njo navezati stike, sprejeti podrejen tributarni položaj in kitajska pravila urejanja mednarodnih odnosov. Kitajsko stališče je bilo, da oni niso vabili Evropejcev, če pa že hočejo priti, morajo sprejeti kitajska pravila. Vztrajanje na preživelih tributarnih odnosih je poglobljalo navzkrižja z zahodnimi silami in dinastijo končno pahnilo v skrajno ponižanje (Saje, 1994, str. 23-26).

Evropske države so se sprva poskušale prilagajati tributarnemu sistemu in odposlanci iz Portugalske, Nizozemske in Rusije so, čeprav neradi, opravljali celo *kontou* (udarec s čelom ob tla pred obličjem cesarja kot izraz ponižnosti). Kitajci pa so obravnavali evropske odposlance kot tributarne misije, ki glede na oddaljenost njihovih dežel prihajajo le občasno in zato ne sodijo med tributarne dežele s točno določenimi roki za prinašanje tributa.

Dejansko je bil proti koncu 18. stoletja tributarni sistem že izčrpan, ker po eni strani Kitajska ni več imela politične moči za njegovo dosledno uveljavljanje, po drugi strani pa so jo glavni trgovski tokovi že zaobšli. Hitro je namreč naraščala zasebna trgovina kitajskih trgovcev, ki so s svojimi ladjami pluli v dežele jugovzhodne Azije. Mnoge tamkajšnje države zaradi novih možnosti trgovanja niso več potrebovale tributarnih odnosov in so zato prenehale pošiljati tribut mandžurskemu dvoru. Poleg tega je strmo naraščal tudi obseg evropsko- kitajske trgovine v Kantonu, ki ga je kitajski dvor razglasil za edino odprto

pristanišče za zunanjo trgovino. Tukaj so veljali strogi državni predpisi, ki so omejevali svobodno delovanje tujih trgovcev. Izoblikoval se je poseben tip trgovanja, imenovan kantonski sistem trgovine. Ena glavnih značilnosti tega sistema je bila njegova monopolistična struktura. Država je pooblastila trinajst trgovskih združenj in vsi tujci so morali poslovati preko njihovih trgovcev. Zato naj ne bi potrebovali formalnih diplomatskih odnosov.

Zahodne države in njihovi trgovci so vedno težje prenašali ozke okvire kitajskega sistema, zato so se spori med njimi in kitajsko upravo vedno bolj zaostrovali. Evropske države so zahtevale mednarodne odnose na osnovi evropskega prava in zahodnih diplomatskih principov ter večjo svobodo trgovanja, za kar je Kitajska ostajala gluha. Kitajska je uspela zadržati stike z zahodnim svetom v zelo omejenem obsegu, tako da spremembe v svetu še vedno niso vplivale na kitajski način življenja.

Sredi 19. stoletja so razmere med Anglijo in Kitajsko postale tako napete, da je Kitajska morala pristati na mirovna pogajanja. Povod za vojno je bila trgovina z opijem. Kitajska je v strahu pred novimi spori pristala na zahteve Anglije, Francije in ZDA. Določbe sporazumov so bile za Kitajsko škodljive in so dejansko pomenile poseg v njeno suverenost. Na Kitajskem se je s tem začelo obdobje tako imenovanih »nepravičnih sporazumov«, izsiljenih z vojaško silo, ki so to državo potisnili v polkolonialni položaj. Prav zaradi povezave z opijem je bila namreč ta vojna kasneje deležna hudih obsodb kot zloglasen primer imperialistične agresije in nasilnega vdora Zahoda na Kitajsko. Vendar je dejstvo tudi to, da je glede na togo in zastarelo kitajsko stališče o odnosih med narodi in zaradi ekspanzije industrializiranega Zahoda, do spopada slej ali prej moralo priti. Kitajska nepripravljenost na spopad, slabo poznavanje Zahoda in njena neusklajena politika so samo poslabšali izid spopada. Tako se je začelo mukotrpno prilagajanje Kitajske Zahodnim pravilom mednarodnega prava in njena dolga pot do članstva v mednarodni skupnosti. Opijska vojna še namreč ni pretresla kitajske miselnosti, da bi se zavedla lastne zastarelosti in neprilagojenosti novim razmeram v svetu.

S prvo opijsko vojno (1839-42) napetost med tujimi silami in Kitajsko še ni bila rešena. Zahodne države so menile, da Kitajska še ni dovolj odprta za svobodno trgovino in za delo krščanskih misijonarjev. Na drugi strani je na kitajskem dvoru vladalo prepričanje, da so tujcem že preveč popustili. Leta 1859 sta Anglija in Francija napovedali vojno Kitajski, ki je bila zaradi državljanske vojne notranje zelo oslABLJENA. Mandžurska dinastija se je znašla na robu propada. Pri novih mirovnih sporazumih je Kitajska izgubila še več suverenosti, utrpela še več kazni in izgubila tudi precej ozemlja, ki ga je morala pustiti Rusiji. S tem je bilo vzpostavljeno novo razmerje sil na Daljnem vzhodu. Odprlo je vrata prodiranju modernega kapitalizma, ki je v naslednjega pol stoletja močno pretresel tradicionalno Kitajsko (Saje, 1995, str. 31-32).

Kljub poskušanju dolgoletne izolacije, se danes soočamo z dejstvom, da je Kitajska, s potencialno največjim potrošniškim trgom na svetu, v preteklih dvajsetih letih uspela s privzetjem tržno usmerjene gospodarske politike. Kot kaže vsakdanjik, Kitajce izjemno fascinira Zahod. Veliko veleblagovnic je narejenih po vzoru ameriških, opremljenih z reklamnimi tablamami in založenih z zelo dragim blagom. Proizvode predstavljajo manekenke, blagovne znamke so pozahodnjašene. Večina trgovin ima preveč osebja, čeprav raven prodajnih storitev ne dosega Zahodnih standardov. Naraščajoče število veleblagovnic ne predstavlja večjega straha za obcestne trgovine, ki prodajajo oblačila, čevlje in gospodinjske pripomočke. Barantanje je še vedno zelo priljubljena prodajna taktika v teh majhnih trgovinicah in s politiko cen pogumno tekmujejo z velikimi veleblagovnicami. Tudi Zahodni stil prehranjevanja na tako imenovanih »food-court-ih« pridobiva na popularnosti na Kitajskem. Večina avtomobilov na Kitajskem je majhnih in večina jih posluje kot taksi. Privatni avtomobili so manj značilni. Zelo pogosta so kolesa in kolesa z vozovi, na katerih vidimo tako ženske kot moške. Kar 81% kitajskih gospodinjstev uporablja za prevozno sredstvo kolo. Večina Kitajcev je mnenja, da imajo tujci denar, tako da brez kesanja oberejo turiste, ko se jim le ponudi priložnost. Večina Kitajk se oblači po zahodnjaški modi. V večini veleblagovnic se lahko kupijo mednarodne blagovne znamke. Angleščina postaja popularen jezik in mnogo Kitajcev že govori in piše v tem jeziku (Kumar, 2000, str. 309).

Prihod marksizma na oblast na Kitajskem je pomenil prehodno stopnjo iz evropskega mednarodnega sistema v poevropski mnogocivilizacijski sistem. Marksizem je produkt evropske civilizacije, vendar se tam ni niti uveljavil niti uspel. Namesto tega so ga elite, ki so hotele modernizirati in revolucionariti, izvozile v nezahodne družbe; Lenin, Mao Zedong in Ho Ši Minh so ga prilagodili svojim namenom in uporabili, da so izzvali zahodno moč, mobilizirali svoje ljudi ter uveljavili narodno identiteto in neodvisnost svojih držav pred Zahodom. Toda ni nujno, da njena bistvena prilagoditev na Kitajskem pomeni že, da bodo te družbe uvozile še drugo zahodno ideologijo - liberalno demokracijo. Zahodnjaki, ki to predpostavljajo, bodo verjetno presenečeni nad ustvarjalnostjo, iznajdljivostjo in individualnostjo nezahodnih kultur (Huntington, 2005, str. 60-61).

### **2.3.2. Nasičenost Zahoda in zatekanje k vzhodnjaškemu načinu življenja**

Ko sta se v 19. stoletju z Zahodnim osvajanjem Vzhoda srečali obe civilizaciji, je sinidski svet stagniral, medtem ko je bilo zahodno zaupanje v svojo vesoljno premoč na vrhuncu. Zahod se je ob tem srečanju obogatil z razumevanjem sinidskega sveta. Zahodnjaki so bili priča pomanjkanju znanosti. Opazili so šibkosti, kot so samozadovoljnost, togost in nedejavnost. Kot si lahko predstavljamo, bi se pasivnost, dojemljivost ter introvertiranost lahko zlahka sprevrgli v samozadovoljno lenobnost. Zdelo se je, da sinovska civilizacija nima kaj prida ponuditi v prihodnost usmerjeni družbi in so jo zato obravnavali kot

zastarelo. V zadnjem desetletju ali dveh pa so sinidske dežele vseeno pokazale nepričakovano vitalnost (Young-Jin, 2003, str. 569).

Sodobna Kitajska ni samo pod bremenom nenehnih gospodarskih kriz in reform stokajoča dežela tako imenovanega tretjega sveta na poti v neizbežno vključitev v postindustrijski svetovni trg. Brezkončni utrip njene duše, ki je kljub zahodnim vplivom, zametkom industrializacije in sodobnega tržnega gospodarstva ohranila svojo organsko povezanost z naravo. Globino in preprosto modrost kitajske tradicije je še danes mogoče opaziti na vsakem koraku. Tisočletja žive zgodovine so lahko posameznikom v veliko breme. Po drugi strani pa so vendarle temelj specifične kakovosti življenja, tiste nežne, neoprijemljive in neizmerljive zavesti o globljem smislu našega bivanja in početja, po kateri večkrat hrepeni tudi materialna in duhovna prenasíčenost razvitih dežel. Notranje svobode, ravnovesja in usklajenosti ni moč meriti ne v vatih ne v kilogramih. Zato ni sodnika, ki bi lahko nedvoumno ovrednotil, ali je hujša cena kitajskega trpljenja pod jarmom materialne revščine in političnega despotizma ali davek, ki ga pod pritiskom storilnosti in potrošništva plačuje prebivalstvo industrijskih držav (Rošker, 1992, str. 16-17).

Medtem ko so Kitajci v svoji kulturi našli nove vrednote, so doživeli tudi širšo uveljavitev azijske kulture na splošno v primerjavi z zahodno. Industrializacija in gospodarska rast, ki jo je spremljala, sta v osemdesetih in devetdesetih letih Vzhodnoazijce privedli do tega, kar lahko imenujemo uveljavitev Azije. Ta skupek stališč ima štiri glavne sestavine (Huntington, 2005, str. 231-234):

1. Azijci verjamejo, da bo Vzhodna Azija vzdrževala svoj naglo gospodarski razvoj, prehitela Zahod po gospodarskem proizvodu in zato postajala vse močnejša v svetovnih zadevah v primerjavi z njim.
2. Azijci verjamejo, da je njihov gospodarski uspeh v veliki meri dosežek azijske kulture, ki je boljša kakor zahodna, ki je kulturno in družbeno dekadentna.
3. Vzhodnoazijci sicer priznavajo razlike med različnimi azijskimi kulturami in civilizacijami, vendar poudarjajo, da imajo tudi pomembne skupne značilnosti. Neki kitajski oporečnik je dejal, da je osrednja med njimi »vrednostni sistem konfucianizma, ki ga časti zgodovina in velja v večini držav te regije«, posebno poudarjanje varčnosti, družine, dela in discipline. Enako pomembno je skupno zavračanje individualizma in prevlada »mehkega« avtoritarnega sistema ali zelo omejene oblike demokracije. Azijske družbe imajo v odnosu do Zahoda skupen interes, da branijo te značilne vrednote in podpirajo svoje gospodarske interese. Azijci trdijo, da je za to treba razviti nove oblike znotrajazijskega sodelovanja, kakor je širjenje zveze Asean in ustanovitev Vzhodnoazijskega gospodarskega odbora. Sedanji gospodarski interes vzhodnoazijskih družb je ohranjati dostop do zahodnih trgov, dolgoročno pa je verjetno, da bo prevladal gospodarski regionalizem, zato

mora Vzhodna Azija vedno močnejše podpirati znotrajazijsko trgovino in znotrajazijska vlaganja.

4. Vzhodnoazijci trdijo, da so azijski razvoj in azijske vrednote modeli, ki bi jih nezahodne družbe morale posnemati v svojem prizadevanju, da Zahod dohitijo, in ki bi jih Zahod moral prevzeti, zato da bi se obnovil. »Anglosaški razvojni model, tako cenjen v preteklih štirih desetletjih kot najboljše sredstvo za moderniziranje gospodarstva razvijajočih se držav in izgradnjo uporabnega političnega sistema, ne deluje,« zatrjujejo Vzhodnoazijci.

V različnih obdobjih pred 19. stoletjem so bili Bizantinci, Arabci, Kitajci, Osmani, Mongoli in Rusi veliko bolj prepričani o svoji moči in dosežkih v primerjavi z zahodnimi. Takrat so bili tudi prezirljivi do kulturne manjvrednosti, institucionalne zaostalosti, korupcije in dekadentnosti Zahoda. Zdaj, ko uspeh Zahoda sorazmerno upada, se taki nazori zopet pojavljajo. Ljudje čutijo, da »jim tega ni več potrebno prenašati«. Iran je skrajni primer, toda tako kakor je rekel neki opazovalec, »v Maleziji, Indoneziji, Singapurju, na Kitajskem in Japonskem zavračajo zahodne vrednote na različne načine, a nič maj odločno. Opazujemo lahko »konec napredne dobe«, v kateri so prevladovali zahodne ideologije, in premik v obdobje, v katerem bodo številne in različne civilizacije učinkovale druga na drugo, tekmovali, soobstajale in se druga drugi prilagajale. Ta globalni proces podomačevanja se kaže v preporodu religije, do katerih prihaja v tako številnih delih sveta, in še posebno v kulturnem oživljanju azijskih in islamskih držav, ki ga v veliki meri spodbujata gospodarski in demografski dinamizem (ibidem, str. 114-115).

### **2.3.3. Prevlada, konstelacija, sprejemanje ali zavračanje tujih civilizacijskih norm**

V 20. stoletju so se odnosi med civilizacijami premaknili s stopnje, ko je prevladoval enosmeren učinek ene civilizacije na vse druge, na stopnjo silovitih, trajnih in mnogosmernih medsebojnih učinkov med civilizacijami. »Širjenje Zahoda« se je končalo in začel se je »upor proti Zahodu«. Zahodna moč je upadala neenakomerno ter s prekinitvami in preobrati, sorazmerno z močjo drugih civilizacij. Zahod je še naprej pomembno vplival na druge družbe, vendar so v odnosih med njimi in drugimi civilizacijami vedno prevladovali odzivi Zahoda na razvoj v teh civilizacijah. Nezahodne družbe še zdaleč niso predmet zgodovine, ki jo je ustvaril Zahod, ampak vedno bolj premikajo in oblikujejo svojo lastno in zahodno zgodovino (Huntington, 2005, str. 61).

Glavni razlog za zaostritev odnosov Kitajske s tujimi silami je bilo pospešeno napredovanje imperializma, ki je pričel osvajati države na obrobju kitajskega sveta, ki so priznavale kitajsko nadoblast in jih spreminjati v svoje kolonije. S tem so prišli v vse hujše konflikte s

kitajskimi interesi, saj so postale ogrožene tudi kitajske meje in je kolonialno napredovanje posegalo že po kitajskih ozemljih.

Razkosavanje Kitajske na razne vrste vplivnih con, od ozemelj s posebnimi interesi določene tuje sile, do ozemelj s koncesijami, eksteritorialnih območij, pa do odstopljenih ozemelj in takih, ki so jih oddali v najem za 99 let, je dejansko pomenilo polkolonialni status te države. V svojih vplivnih conah so tuje države gradile železnice, postavljale tovarne, odpirale rudnike in druge donosne dejavnosti in se tako nekontrolirano zajedale v bolešno kitajsko gospodarstvo. Mandžurska dinastija je izgubila vso oblast in prestiž in je brezmočno stala ob strani. Država je preživela predvsem zaradi prehudih rivalstev med veliki silami (Japonska, Francija, Rusija, Anglija, Nemčija, Belgija), ki so se zaradi nevarnosti medsebojnih obračunov bale poseči v tako velik zalogaj.

Za vse nesreče in težave je kitajsko ljudstvo krivilo predvsem tujce in krščanstvo, ki se je širilo pod zaščito tuje vojaške zaščite in na račun številnih izsiljenih privilegijev. Kitajci so prezirali svoje pokristjanjene sonarodnjake, ker so jim očitali, da so zavrgli svoje izročilo samo zato, da bi jedli na račun nove cerkve, pa tudi zato, ker kristjani niso bili podvrženi kitajski zakonodaji. Posebej so krščanstvu nasprotovali izobraženci, saj so ga smatrali za varljivo krivoverstvo, ki spodjeda družbeni red, ker ljudje opuščajo ustaljene običaje in ne opravljajo več predpisanih obredov. Ljudstvo je tudi naravne nesreče (poplave, suše) povezovalo z negativnimi vplivi krščanstva in tujcev, ki so s svojo vero užalili bogove. Z gradnjo železnic so tujci poškodovali »zmajeve žile« in iz gora je zaradi novih rudnikov ušla »dragocena sapa«. Zaradi posegov tujcev v naravo in nespoštovanja ritualov je bilo moteno normalno delovanje »vetra in vode« (fengshui) in zato se je porušila harmonija med naravo in ljudmi. Tajna družba, ki se je izrazito usmerila v protitujsko in protikrščansko gibanje je bila družba Pesti pravičnosti in harmonije, za katere se je uveljavilo ime Boksarji. Ti so imeli podporo tudi v takrat vladajoči cesarici. Dvor je celo napovedal vojno sedmim svetovnim silam in poleti 1900 začel oblegati njihova poslaništva v Peking. Tuje sile so bile pripravljene na pogajanja, ker celotnega incidenta niso pojmovali kot vojno s Kitajsko, ampak le kot kaznovanje upornikov (Saje, 1995, str. 41- 46).

Kitajska je v svetu nacionalnih držav več kot samo nacionalna država. Je edina država, ki je hkrati tudi edinstvena civilizacija. Kitajska je zato v posebnem odnosu do ostalega sveta, ker hkrati je in ni njegov del.

Kitajska se je skozi tisočletja v veliki meri sama odločala za izolacijo. Njena izoliranost je bila delno odraz kulturne samozadostnosti, delno pa kulturne superiornosti. Kitajska je čutila, da sveta ne potrebuje, ker je v mnogih pogledih nad njim, zato ni videla nobenega smisla v kulturnem širjenju. Hkrati pa je bil tak odnos tudi obrambne narave, odziv ljudi, ki so se globoko zavedali svoje kulturne superiornosti in so se želeli zaščititi pred vpadi

barbarov tako, da so gradili zidove in zapirali vrata. Toda izolacija je bila tudi posledica razdalj, zemljepisnih razsežnosti in jezika, ki so oblikovali samozadosten in izoliran značaj kitajske civilizacije (Brzezinski, 1995, str. 150).

Razširjena je ideja, da širjenje zahodnih potrošniških vzorcev in popularne kulture po svetu ustvarja univerzalno civilizacijo. Ta argument ni niti globok niti merodajen. Kulturne muhe so se širile iz civilizacije v civilizacijo v vsej zgodovini. Novosti v eni civilizaciji redno prevzemajo druge civilizacije. To so ali tehnike, ki nimajo bistvenih kulturnih posledic, ali modne muhe, ki pridejo in gredo, ne da bi spremenile temeljno kulturo civilizacije sprejemnice. Take uvožene novosti se v civilizaciji sprejemnici »primejo« ali zato, ker so eksotične, ali zato, ker so vsiljene. V preteklih stoletjih je zahodni svet vedno spet preplavilo navdušenje za različne predmete kitajske ali hinduistične kulture. V 19. stoletju je kulturni uvoz iz Zahoda postal priljubljen na Kitajskem in v Indiji, ker se jim je dozdevalo, da odraža zahodno moč. Sedanji argument, da širjenje pop kulture in potrošnih dobrin po vsem svetu predstavlja zmagoslavje zahodne civilizacije, trivializira zahodno kulturo. To pa ne pomeni ničesar o njihovem odnosu do Zahoda. V sedemdesetih in osemdesetih letih so Američani pokupili na milijone japonskih avtomobilov, televizorjev, fotoaparátov, kamer in elektronskih naprav, ne da bi se »pojapončili«; dejansko se je pri tem njihovo nasprotovanje Japonski še okrepilo. Le naivna domišljavost lahko zahodnjake zavede v prepričanje, da se bodo nezahodnjaki s pridobivanjem zahodnih dobrin »pozahodnili« (Huntington, 2005, str. 67-68).

Na tem mestu je umestno vprašanje, kaj dejansko sporočamo svetu, ko zahodnjaki svojo civilizacijo enačijo s šumečimi pijačami, oguljenimi hlačami in mastnimi dobrotami?

### **3. VPLIV TRADICIJE IN STAROKITAJSKE MISELNOSTI NA NASTAJANJE KITAJSKEGA GOSPODARSKEGA MODELA**

Razlika med evropskim in azijskim oblikovanjem podjetniške strukture izvira iz splošnih družbenih in zgodovinskih značilnosti obeh območij.

V Evropi je potekal prehod iz fevdalizma v kapitalizem vzporedno s porajanjem in naraščanjem kapitalističnega razreda, ki je gmotno okrepljen pod okriljem tehnoloških sprememb terjal tudi spremembo družbenih odnosov. Ne le kapitalistični razred, marveč družba v celoti je za nadaljnjo rast potrebovala nov nazor liberalizma. V času tega prehoda je plemiški sloj že zaostajal za kapitalističnim razredom. S tem ko je novi razred zamenjal starega, je tudi nove vrednosti ustvarjal pretežno nov sloj. Ne glede na to, kdo so bili novi podjetniki, so bili to tisti, ki so sami ustvarjali nove vrednosti in so zato lahko do imetja, premoženja ali podjetja vzpostavili vrednostni odnos. Ta nastane šele z lastnim

ustvarjanjem in s privzgojenim odnosom do vrednosti. Pravne oblike podjetij, ki so nastajale vzporedno s tem, so upoštevale prav potrebe po rasti, razvoju, stabilnosti, tako da se je, ne glede na dedovanja, v osnovi ta vrednostni sistem ohranjal vse do danes.

V Aziji je bil ta prehod iz fevdalizma v kapitalizem drugačen, ni bil vzpostavljen z revolucijo (kakršna je bila francoska buržoazna revolucija), ni nastal pod vplivom pritiska nekega porajajočega se ekspanzivnega razreda, začel pa je tudi mnogo kasneje kot v Evropi. Prehod je sprožila država sama na vrhu, da bi s posnemanjem zahodnega gospodarskega vzorca zmanjšala viden zaostanek za Zahodom, predvsem pa se je zaradi vojaške nemoči želela upreti pritiskom, da postane kolonija. Prehod je bil svojstven, po svoje se je ohranjal stari red v novi preobleki, torej so ostajale iste temeljne tradicionalne značilnosti družbe ter isti nosilci razvoja in odločanja kot v preteklosti. Takšna navidežno nemoderna, manj humana, vsekakor pa manj demokratična družbena ureditev od zahodne, je po svoji podjetniški zgradbi sorodna fevdalnemu sistemu v dobrem in slabem, sicer bi se tolikšna koncentracija moči, financ in gmotnih dobrin na manjše število prebivalstva ne mogla ohraniti do danes. Bistvo tega vrednostnega sistema je v tem, da višji na hierarhični lestvici nima vselej le pristojnosti, ampak tudi odgovornost za dobrobit tistih na nižji. Če k temu dodamo konfucijsko vzgojo, ki terja vzdržnost, tolerantnost, skromnost in odgovornost, potem tudi za sloj na vrhu ni vrednota razkošje, razsipništvo in slabo gospodarjenje, marveč prav tako zmernost, varčnost in splošni napredek. V azijskem modelu so tako nosilci podjetništva skupaj z izgradnjo potrebnega vrednostnega sistema in motivacije, celo starejšega datuma od samega začetka kapitalizma. Z nastajanjem in razvojem podjetništva so se vrednote, vezane na tradicionalno konfucijansko kulturo samo ohranjale in nadaljevale (Kenda, 2001, str. 269-271).

### **3.1. Institucionalni okvir delovanja kitajskega gospodarstva**

North (1990, str. 102-105) deli institucije na neformalna in formalna pravila, ki so povezana z izvršilno oblastjo:

- Formalne institucije vsebujejo pravila, ki jih zahteva in izvaja neka tretja oseba, ponavadi organi prisile. So neke zapisane in se jih relativno lahko spremeni. Primer formalne institucije so ustava, zakoni. Zakoni in pravila, ki so napisana, se sicer lahko drugače razlagajo, vendar pa nosijo sporočilo, ki precej natančno določa pogoje ravnanja.
- Neformalne institucije ali tudi socialne norme so sklop nenapisanih pravil, norm in prepričanj. Od družbe do družbe se neformalne norme tako razlikujejo, da so v nekaterih videti že kot zločinska, medtem ko v drugih normalno funkcionirajo v vsakdanjiku. Družbene norme vsebujejo željo ljudi po sprejemljivosti in

priljubljenosti, zato ni potrebnega nekega organa prisile, ampak je dovolj samokontrola.

Dejavnike, ki so bistveno vplivali na oblikovanje institucionalnega okvirja Kitajske smo opisali v prejšnjem poglavju. V nadaljevanju pa pojasnimo, kakšno je lahko razmerje moči formalnih in neformalnih pravil.

Ključnega pomena pri kitajskem institucionalnem okvirju je odigral zapleten proces predvsem neformalnih institucij. Spremembe neformalnih institucij se namreč odvijajo zelo počasi in postopoma in ne prelomno, zato jim celo revolucije ne morejo povsem do živega. Gre za ukoreninjenost v družbi, ki je ni moč zlahka spremeniti ali celo odpraviti. Formalna pravila se lahko zaradi političnih in pravnih odločitev spremenijo čez noč, neformalna, ki so izražena v navadah, običajih in pravilih obnašanja pa je zelo težko nadzirati. Poleg tega pa imajo neformalne institucije vpliv na učinkovitost formalnih še dolgo zatem, ko se gospodarstvo že ravna po formalnih pravilih. Tako lahko rečemo, da so v nekem časovnem obdobju neformalna pravila statična, spreminjajo pa se samo formalna. To je pomembno spoznanje, če se osredotočimo na opazovanje institucionalnega okvirja neke države.

Politične in ekonomske reforme predstavljajo glavne znanilce formalnih institucionalnih sprememb, socialno-kulturno okolje zajema predvsem neformalne spremembe.

### **3.1.1. Značilnosti vodenja države in delovanje političnega sistema**

Ljudska republika Kitajska je enopartijska država, ki ji vlada Kitajska komunistična partija. Parlament predstavlja Nacionalni ljudski kongres, ki ga sestavlja 2.979 delegatov, izvoljenih na ravni provinc, mestnih uprav, avtonomnih regij in oboroženih sil. Nacionalni ljudski kongres izvoli predsednika države in 15 članov državnega sveta. Dejansko na Kitajskem vlada politbiro Kitajske komunistične stranke, ki ga sestavlja 20 članov, oziroma sedemčlanski komite politbiroja, ki oblikuje politiko in nadzoruje imenovanja vseh članov na administrativni, zakonodajni in izvršilni ravni oblasti. Zadnje volitve članov Ljudskega kongresa so bile marca 2003 (naslednje bodo leta 2008), na njih pa je prišlo do nove, četrte generacije vodij partije in države.

Mnogi zunanji opazovalci vidijo Kitajsko kot deželo z mnogimi ekonomskimi reformami in skoraj nič političnimi. To je v nekaterih pogledih napačno. Partija sicer ostaja na vrhu oblasti, a se zadnjih dvajset let reform postavlja težje vprašanje glede ideologije, ki je bila temelj politične legitimnosti v komunistični Kitajski. Verjetno ni pomembno, kakšne so bile diskusije v visokih krogih partije. Dejstvo je, da nove ekonomske spremembe predstavljajo dilemo za vodstvo. Tako je režim sicer spustil iz rok kontrolo nad trgom in lastništvom

proizvajalnih sredstev, kar je bil pomemben korak, a Kitajska komunistična partija še zdaleč ne popušča pri drugih vzvodih.

Od Dengove smrti (1997) je postalo jasno, da je nasledstvo z Jiang Zeminom na čelu kot predsednikom LR Kitajske ubralo pot v smeri tržnega gospodarstva. Začetni strahovi, da bodo reforme z njihovim snovalcem (Dengom) umrle, so bili zaman. Vodstvo je naredilo korak naprej z vključitvijo v Svetovno trgovinsko organizacijo in s pospešeno privatizacijo. Vendar pa se krepko držijo Dengovega principa, ohraniti položaj partije kot najvišje oblasti v družbi. Tradicionalno odklanjanje nestabilnosti v državi ali celo kaosa je pri ljudstvu lahko eden od razlogov, zakaj so raje pripravljeni sprejeti trdo roko vodstva, ki še vedno ni preveč visoko v očeh prodemokratičnih kritikov in borcev za človekove pravice, kot pa razpuščeno demokracijo v povojih.

Partijski stroj postaja vse bolj oddaljen od ljudi, ki naj bi jih vodil. Poleg tega razmak med ideologijo in prakso postaja čedalje večji, tako da svojo legitimnost vladanja opirajo samo še na učinkovito gospodarjenje. Zgodovinska noviteta je, da je prosta tržno usmerjena ekonomija pod komunistično vlado planiran pojav in ne slučaj. Seveda se na drugi strani ponuja vprašanje, kdo od te komunistične oblasti ima sploh zvezo s preteklostjo razen enakih položajev in enakih ali istih ljudi. Zaradi sprememb se je napetost med ideologijo in osebno svobodo povečala, narasle so razlike med bogatimi in revnimi. Povečala so se gibanja med študenti, intelektualci in religioznimi skupinami. Vsi med njimi so ogrozili partijo in s tem posredno red in mir.

Trenutno politično stanje na Kitajskem je Tršar (2003, str. 29) ilustriral s temi primeri:

1. Včasih je partija nadzirala vse vidike življenja. Nadzirali so kje boš živel, racionalizirali hrano, dajali službe ob koncu kakršnekoli šole. Sedaj obstaja trg dela, stanovanjska vprašanja v mestih so v privatnih rokah, ni več delovnih enot, na katere je bil kitajski človek vse življenje vezan. Nadzor nad tem, kje živijo ljudje, je še vedno v veljavi, vendar je ogromno mladih s podeželja, ki migrirajo in si iščejo sezonska dela v mestih. Tudi ta kontrola bo verjetno kmalu usahnila. Sprejeli so nekaj zakonov, ki dovoljujejo državljanom, da tožijo državo. Kar nekaj primerov obstaja, ko so posamezniki tožili državo in celo dobili sodbe in odškodnine. Tako se je povečala odgovornost države z reformami, ki pa jih je še vedno premalo, da bi lahko rekli, da se na dolgi rok stvari premikajo na bolje.
2. Gibanja Falungong<sup>1</sup> se je partija ustrašila, ker je bilo množično, čeprav mirno in ga je leta 1999 zatrla. Gibanje so zatrli le na površju, gre pa za pojav, ki ima globlje

---

<sup>1</sup> Gibanje Falun Dafa je vsebovalo mistične elemente in meditacijo. Imelo je verski značaj in enega voditelja ali preroka. Kitajci so v njem videli pravo pot in vedno več se jih je včlanjevalo v gibanje. Politika je videla v gibanju ogrožanje oblasti.

korenine. Falun Dafa je samo del neke večje tradicije, ki ima korenine že v daljnih dinastijah. Tršar meni, da je bila ta poteza vlade mogoče celo pametna, saj lahko prehiter plaz liberalizacije in povezovanje večjih skupin vodi ne le v politični kaos, ampak tudi v revolucijo. In vsi, ki poznajo kitajsko zgodovino, vedo, kaj se lahko zgodi, če ta osrednja dežela pade v nemir. Za splošno javno dobro je zato morda še nevarno popuščati velikim masovnim gibanjem. Na drugi strani pa se skozi to kaže, kako daleč so na Kitajskem od osnovnih svoboščin. Marsikateri Kitajec tako še vedno verjame v partijo in je prepričan, da gredo stvari na bolje in upa, da se bo tako odvijalo še naprej.

3. Zanimivo je tudi dejstvo, da internetne povezave med Kitajsko in zunanjim svetom delajo zelo počasi. Razlogov za to ne gre iskati v slabi opremi, ampak v programih, ki preverjajo podatke, ki pridejo in gredo iz Kitajske. Kako močna je ta kontrola, se vidi na primeru, ko so ujeli nekoga, ki je podtaknil bombo in se s tem hvalil na internetu. Dobili so ga v času, ko je sam še sedel za računalnikom. Kitajska vlada ima internetno kontrolo, ki je zastrašujoče učinkovita.

Dejstvo je, da partija ostaja močna tudi v sedanjosti. Ob spremembah ekonomskega okolja je partija spreminjala tudi sebe in tako ostala na videz nespremenljiva. Institucionalne spremembe v političnem okolju so bile velike. Formalne institucije so se spremenile, opustila se je ideologija, le oblast ostaja v istih rokah. Politično okolje je imelo velik delež pri uspešnosti kitajske tranzicije in rasti gospodarstva. Ekonomija brez spremljajoče politične misli vodstva na Kitajskem nima pomena. Očitno gredo ekonomske in politične spremembe z roko v roki, čeprav se zdi, da ekonomske prehitevajo, v resnici ne zmorejo naprej same.

### **3.1.2. Neenakost med regijami**

V prehajanju od planskega gospodarstva k vse bolj tržnemu se na Kitajskem stopnja ekonomske in socialne neenakosti viša in vse bolj buri duhove kitajskih ekonomistov in tistih, ki tovrstno neenakost najbolj občutijo. Hiter gospodarski razvoj in tehnološki napredek pogloblja omenjeno neenakost tako med urbanim in ruralnim prebivalstvom kot tudi med posameznimi regijami, kjer so obmorske regije znatno bolj razvite od regij v notranjosti in zahodnem delu Kitajske (Wong in Lu, 2002, str. 370). V obdobju med letoma 1980 in 1994 je realni BDP vzhodnega dela države v povprečju rasel po 11,5 % letno, na zahodu pa je gospodarska rast znašala 9,4 %. Razlike v bruto družbenem proizvodu po posameznih regijah Kitajske v zadnjih nekaj letih kažejo podatki v Prilogi 1102. Številke so same po sebi zelo zgovorne in dokazujejo velika odstopanja med posameznimi območji. Najbolj očitna razlika je v primerjavi regije z najvišjim bruto proizvodom v letu 2004, Guandong 1.603.964 milijonov juanov, z regijo z najnižjim proizvodom leta 2004, Tibet

21.154 milijonov juanov. Kvocient med tema dvema proizvodoma kaže, da prikazuje najbolj razvita regija skoraj 76-krat več bruto regionalnega produkta kot najmanj razvita.

Upoštevati moramo tudi to, da je razvoj posameznih regij pogojen z neposrednimi tujimi investicijami, ki so osredotočene na pretežno obmorske province. Neposredne tuje investicije so s svežim kapitalom, tehnološko posodobitvijo in povečanim izvozom pomembno prispevale k rasti vzhodnih regij, na zahodne pa je bil njihov vpliv šibkejši. Poleg tranzicije in neposrednih tujih investicij so k povečanju neenakosti pripomogle še politika odprtih vrat, usmerjena predvsem na vzhod, drugačna struktura gospodarstva, regionalna politika ter gospodarsko nepovezovanje med regijami (Sun in Chai, 1998, str. 424).

Cui in Liu (2000, str. 72) opozarjata, da se bodo podjetja z namenom širitve tudi v notranje regije ubadala z velikimi regionalnimi razlikami, trgovinskimi ovirami in lokalnim protekcionizmom. Njihov uspeh bo odvisen od uspešnosti pogajanj z lokalnimi oblastmi in distribucijskimi mrežami. Ravno v teh težavah vidita razlog, da se veliko podjetij odreka notranjim regijam in se zadovolji s koncentracijo na obalnih regijah. V prihodnje pričakujeta večji interes državnega vodstva za pospeševanje in promocijo notranjih, do sedaj bolj zapostavljenih regij.

Velika ekonomska neenakost je eden najpomembnejših razlogov za masovno notranjo migracijo kitajskega prebivalstva iz ruralnih v urbana območja, k čemur je pripomoglo tudi rahljanje migracijskih restrikcij. Pred reformami je realna poraba urbanega prebivalstva na osebo kar trikrat presegala porabo kmečkega prebivalstva. To razmerje se je v obdobju reform (1978-85) zaradi dekolektivizacije kmetijstva in zvišanja nakupnih cen zmanjšalo, a v zgodnjih devetdesetih ponovno doseglo prejšnji nivo. Dejansko razmerje je zaradi znatnih socialnih podpor urbanemu prebivalstvu še dosti višje od navedenega (Chai in Chai, 1997, str. 1038-39). Masovne migracije sicer zmanjšujejo presežek kmečke delovne sile, vseeno pa mnogo prišlekov dela v mizernih delovnih in bivalnih razmerah.

### **3.1.3. Financiranje privatnih podjetij**

Na Kitajskem je postal privatni sektor pomemben del gospodarstva po gospodarskih reformah leta 1978. Čeprav je bilo z ustanovitvijo Ljudske republike Kitajske leta 1949 okoli devet milijonov posameznih poslovnih enot na Kitajskem, so te bile tarča revolucije. Po socialistični rekonstrukciji od 1953-56 ni bilo skoraj nobenega privatnega podjetja. V letih prilagajanja, 1963-65, je bilo ustanovljenih nekaj gospodinjskih privatnih podjetij, do leta 1978 pa jih je obstajalo le okoli 150.000 v celotni deželi. Med leti 1978-88 je število individualnih podjetij zelo hitro naraščalo. Konec leta 1988 je bilo 500.000 podjetij, ki je

imelo zaposlenih več kot osem ljudi, ki jih štejejo kot privatna podjetja. V tem obdobju je bilo uvedenih mnogo centralnih in lokalnih regulativ na področju licenciranja in nadziranja privatnih podjetij, obdavčitev, kakovosti izdelkov, higiene in prostega trga. Kot rezultat tega je v tem obdobju podjetništvo doživelo velik razmah. Od leta 1989-91 je število privatnih podjetij upadalo, ne samo zaradi prečiščevanja trga, ampak tudi zaradi učinka levičarskega mišljenja tradicionalističnega marksističnega pogleda. Svoj nov razvojni bum je privatni sektor doživel z Deng Xiaopingom leta 1992. Po Dengovi teoriji so vlade, lokalne in centralna, začele izvrševati ekspanzivno politiko, da bi vzpodbudile razvoj privatnega sektorja. Njegova politika je vključevala tudi vzpodbujanje pritoka tujega kapitala v Kitajsko in ekspanzijo investicij domačega privatnega kapitala (Liu, 2006). Razvoj števila privatnih podjetij, podjetnikov in delovne sile med leti 1989-2000 prikazuje Tabela 2.

**TABELA 2: Razvoj privatnih podjetij od leta 1989- 2000**

| <b>Leto</b> | <b>Število<br/>(1.000)</b> | <b>Lastniki<br/>(1.000)</b> | <b>Delovna<br/>sila<br/>(1.000)</b> |
|-------------|----------------------------|-----------------------------|-------------------------------------|
| 1989        | 91                         | 210                         | 1.426                               |
| 1990        | 98                         | 224                         | 1.478                               |
| 1991        | 108                        | 241                         | 1.598                               |
| 1992        | 140                        | 303                         | 2.015                               |
| 1993        | 238                        | 514                         | 3.213                               |
| 1994        | 432                        | 889                         | 5.594                               |
| 1995        | 655                        | 1.340                       | 822                                 |
| 1996        | 819                        | 1.705                       | 10.007                              |
| 1997        | 961                        | 2.042                       | 11.450                              |
| 1998        | 1.201                      | 2.638                       | 14.453                              |
| 1999        | 1.509                      | 3.224                       | 16.498                              |
| 2000        | 1.762                      | 3.954                       | 20.112                              |

Vir: Liu, 2006

Med leti 1988-94 se je na Kitajskem odvijala reforma privatnega sektorja. Največja strukturna sprememba je nastala zaradi povečanja nedržavnega sektorja, čeprav je bilo največ pozornosti za reforme namenjene v državni sektor. Sicer so bila podjetja, ki so imela manj kot osem zaposlenih, legalna že leta 1980, šele leta 1984 pa so lahko delovala tudi podjetja z več kot osmimi zaposlenimi. Leta 1985 so v Posebnih ekonomskih conah začela delovati podjetja s tujim vložkom. Spremembe so bile velike na podežlju, kjer so kmetje skupaj zbrali sredstva in se povezali v podjetniškem duhu. Tako so mala podeželska podjetja postala eden od stebrov kitajske industrije.

V prvih letih so reforme naredile državno kontrolo malo bolj ohlapno in poskušale zmanjšati birokracijo, da bi spodbudile storilnost. Na kratki rok so povečali storilnost, ne da bi spremenili strukturo institucij, kar je imelo tudi neko politično logiko. Pozabili pa so na davčne reforme in privatizacijo, zato so problemi lastnine ter tržnih mehanizmov ostali nedogovorjeni do devetdesetih let.

Privatizacija državnih podjetij se je v večji meri začela leta 1995. Začela se je v nekaj provincah kot so Shandong, Sichuan in Guangdong, kjer so lokalne oblasti kot poskus uvajale privatizacijo. Vlada se je kasneje obnašala v skladu s sloganom »zadržati veliko in spustiti malo«, kar je pomenilo, da so največjih tisoč podjetij obdržali v lasti države. Vlada si ni mogla privoščiti tako velike socialne negotovosti, da bi lahko reformirala velika podjetja, po drugi strani pa je privatizacija malih firm bila za Kitajsko večjega pomena kot pa recimo v Sovjetski zvezi ali Vzhodni Evropi. Tu so v industrijskem sektorju prevladovala mala in srednja podjetja. Do leta 1996 so lastnili velik delež podjetij v pionirskih provincah in odpustili 10 milijonov delavcev iz podjetij v državni lasti in drugih kolektivih. Odpustitve delavcev so bile velik napredek v smislu reform. Nikoli v preteklosti niso odpuščali državnih delavcev ali zapirali državnih obratov (Tršar, 2003, str. 20-22).

Navedemo lahko štiri glavne razloge, zakaj se je privatni sektor v zadnjih petindvajsetih letih razvijal tako hitro (Liu, 2006):

- Prvi je ta, da je obstajala nujna potreba po ustanovitvi privatnih podjetij. V praksi je javni sektor nesposoben zaposliti dovolj ljudi in proizvajati zadovoljive proizvode, ki bi zadovoljili raznoliko povpraševanje kitajskih ljudi.
- Drugi razlog je, da je operativna učinkovitost privatnega sektorja mnogo višja od javnega, vključujoč državna podjetja in kolektivna podjetja.
- Tretjič, vladna politika je napredovala.
- In četrti razlog je, da je v zadnjih petindvajsetih letih lokalna in centralna oblast podprla pogoje in politiko, ki sta ugodno vplivali na razvoj privatnega sektorja.

Pozitivni učinki privatnega sektorja in podjetniških aktivnosti na kitajsko narodno gospodarstvo so naslednji (ibidem):

- Prvič, razvoj podjetništva je hitro in uspešno potisnil v tek celotno narodno gospodarstvo.
- Drugič, prispevek privatnega sektorja k nacionalni rasti je bil konstanten, v nasprotju s prispevkom javnega sektorja.
- Tretjič, privatni sektor je ponudil več delovnih mest kot pa javni.

- In četrtič, razvoj privatnega sektorja je prispeval k povišanju življenjskega standarda Kitajcev.

### **3.2. Kitajska kot superiorna in najnaprednejša rasa**

Do modernega obdobja je bil razvoj Kitajske skorajda neodvisen od dogajanja drugod po svetu, deloma zaradi neodvisnega duha ljudstva, deloma pa zaradi kitajske izolacije od drugih civilizacij. Obdobje odkritij je situacijo drastično spremenilo. V 16. stoletju je prišlo do prihoda portugalskih in španskih raziskovalcev, s katerimi je na Kitajsko prišlo več trgovcev in misijonarjev. Rusi so v 17. stoletju dosegli meje Mandžurije na severu Kitajske. Takšna srečanja so bila za Kitajsko naravnost epokalna, saj so razbila tradicijo izolacije in sprožila neposreden kontakt med Vzhodom in Zahodom, ki se je s časom poglobil in se v 19. stoletju sprevrgel v ofenzivo evropskih in drugih imperialističnih sil (Hsü, 1990, str. 3).

Združitev Kitajske pod dinastijo Qing (1644-1911) je obnovila tradicionalni mit, da mora biti ves kitajski kulturni svet združen v enotnem cesarstvu, ki ga z drugo besedo imenujemo Podnebesje, ker obsega vse, kar je na svetu pomembnega. Takšna predstava pomeni kitajskocentristični pogled na svet, kjer zavzema Kitajska ves obljuden svet Daljnega vzhoda, zasnovan na organizirani poljedelski proizvodnji, do koder je segla kitajska kultura. Sosednja in ostala ljudstva živijo po tem prepričanju na različnih stopnjah barbarstva, odvisno od njihove oddaljenosti od Kitajske in obsega kulturnih vplivov, ki so jih sprejela od Kitajske.

Skladno s pogledom na svet, ki je v Kitajski videl izvor vse kulture in blagostanja, so v prepričanju o svoji superiornosti in o kulturnem poslanstvu svojo kulturo posredovali vsem sosednjim deželam. Kulturna raven teh dežel je neposredno odvisna od njihove oddaljenosti od Kitajske in od pogostnosti stikov s kitajsko matico, zato morajo biti sosedске države hvaležne za prejeta omiko in morajo temu primerno sprejeti podrejeni položaj v odnosu do Kitajske. V obdobju dinastije Ming se je ta pogled na svet na Kitajskem že izoblikoval v jasno politično doktrino, ki je poskušala vključiti v hierarhijo mednarodnih odnosov celotno svetovno ureditev.

V kitajski svetovni ureditvi so mednarodni stiki temeljili na sistemu tributarnih odnosov, kar pomeni, da so države morale v določenih časovnih razdobjih plačevati tribut kitajskemu dvoru kot znak podrejenosti. V zameno jih je kitajski cesar bogato obdaroval z dragocenimi kitajskimi izdelki in potrjeval legitimnost njihovih vladarjev. S tributarnimi odnosi je Kitajska poskušala formalno uzakoniti lastno videnje sveta kot princip vazalne podrejenosti cesarskemu dvoru. Kitajska se je zavzemala za dosledno uveljavljanje tributarnih odnosov predvsem zaradi političnih ciljev, da bi potrjevala občutek lastne superiornosti in si je zato prizadevala v svojo mednarodno skupnost pritegniti čim večje število držav.

Plačevanje tributov v obliki lokalnih izdelkov in povračilna kitajska darila je pomenilo obliko zunanje trgovine, zato je nedvomno prav trgovski interes vodil številne samostojne države, da so stopile v tributarni odnos s Kitajsko. Za te države je bila tako trgovina dovolj pomembna, da so bile pripravljene sprejeti kitajske pogoje, medtem ko je bil za samo Kitajsko trgovski vidik relativno nepomemben. Kitajska je bila ogromna država, gospodarsko samozadostna, z bogato proizvodnjo najrazličnejših luksuznih izdelkov, ki je redno kontaktirala z državami podobne moči in slabo poznala druge civilizacije. Zato je na Kitajskem prevladoval občutek, da od tujcev ne morejo veliko pridobiti, niti se od njih ne morejo kaj dosti naučiti.

Kitajska tradicionalna družba je za sodobne odločitve vedno iskala zgodovinske vzore. Čustveno obarvan odnos do tujine je še povečal kitajsko zavzetost za lastno civilizacijo in zmanjšal zanimanje za tujino, kar je pomenilo vse večjo introspekcijo kitajskega dojemanja sveta in pogojevalo vse tesnejše zapiranje pred zunanjim svetom.

Ideal centraliziranega cesarstva je zahteval, da ima vsa država enotno upravo podrejeno osrednji vladi, s hierarhično strukturo nižjih upravnih območij, kar je pomenilo izredno visoko stopnjo kohezije državne oblasti. To je bilo mogoče le zaradi ustaljenih miselnih vzorcev, ki so praktično enačili kitajsko državo s kitajsko kulturo. Obstajala je takšna identifikacija kitajskega načina življenja z združenim cesarstvom, da je v bistvu eno pogojevalo drugo (Saje, 1994, str. 11-14).

Kitajska pred 19. stoletjem praktično ni imela niti enega neprijatelja, ki bi lahko upočasnil njeno nadmoč in take situacije si dejansko ni znala niti predstavljati. Kitajska ni poznala pojma enakosti držav. Tujce je obravnavala kot barbare in jim naložila plačevanje davkov. Tako Kitajska ni uspela izgraditi obliko stalnega diplomatskega sestava, ki je bil značilen za Evropo. V 19. stoletju postane Kitajska ponižen pripadnik evropskega kolonializma in se komaj po drugi svetovni vojni ponovno pojavlja v multipolarnem svetu (Kissinger, 2000, str.20).

### **3.3. Iskanje korenin in protislovja moderne dobe**

V poznih sedemdesetih letih 20. stoletja sta nesposobnost komunizma, da bi dosegel gospodarski razvoj, ter uspeh kapitalizma na Japonskem in vedno bolj tudi v drugih azijskih družbah privedla novo kitajsko vodstvo do premika v stran od sovjetskega modela. Kitajci so se soočili z vprašanjem, ali naj se obrnejo proti Zahodu ali navznoter. Številni intelektualci in drugi so zagovarjali celovito pozahodnjenje. Toda zahodna usmeritev ni pritegnila niti nekaj sto ljudi, ki kaj štejejo v Pekingu, niti 800 milijonov kmetov, ki živijo na podeželju. Popolno pozahodnjenje ni bilo na koncu 20. stoletja nič bolj izvedljivo, kakor je bilo ob koncu 19. stoletja. Vodstvo je namesto tega izbralo novo različico Ti Yonga:

kapitalizem in sodelovanje v svetovnem gospodarstvu na eni strani, združena s politično avtoritarnostjo in novo predanostjo tradicionalni kitajski kulturi na drugi. Namesto revolucionarne dediščine marksizma - leninizma je ureditev postala veljavnost uspeha, ki ga je prinašal hiter gospodarski razvoj in veljavnost nacionalizma s sklicevanjem na obujanje značilnih potez kitajske kulture. Neki opazovalec je dejal: »Potienanmenska ureditev je vneto sprejela kitajski nacionalizem kot novi vir legitimnosti« in je zavestno spodbujala protiamerikanizem, da bi z njim upravičila svojo moč in svoje ravnanje. Tako torej nastaja kitajski kulturni nacionalizem, ki ga je leta 1994 neki voditelj Hongkonga takole povzel: »Mi, Kitajci, imamo nacionalistična čustva, ki jih nismo nikoli poznali. Smo Kitajci in smo na to ponosni.« Tudi na Kitajskem se je v zgodnjih devetdesetih letih razvila »splošna želja ljudi, da bi se povrnilo vse, kar je avtentično kitajsko, kar je pogosto patriarhalno, domačijsko in avtoritarno. Demokracija v svojem ponovnem pojavu v zgodovini je razvrednotena kot še samo ena tuja vsiljena poteza, tako kakor leninizem.

V zgodnjem 20. stoletju so kitajski intelektualci v konfucianizmu prepoznali vir kitajske zaostalosti. V poznem 20. stoletju so kitajski voditelji, enako kakor zahodni sociologi, slavili konfucianizem kot vir kitajskega napredka. V osemdesetih letih je kitajska vlada začela podpirati zanimanje za konfucianizem, ki so ga partijski voditelji razglasili za »glavni tok« kitajske kulture. Kadar koli želijo kitajski voditelji utemeljiti avtoritarno ureditev ali demokracijo, se sklicujejo na svojo skupno kitajsko kulturo, in ne na privzete zahodne koncepte.

Saje (1994, str. 14-17) razlaga delovanje kitajske družbe skozi zgodovinska dejstva. Verjetno prihaja Kitajska prav zaradi nenehnega iskanja korenin in vzorcev iz preteklosti ter oklepanja s tradicionalnim kitajskim družbenim sistemom v protislovja, ki jih prinaša moderna doba. V prizadevanjih za kontinuiteto državne ureditve, so Mandžurci ohranili ideološko podlago, ki so jo snovalci dinastije Ming povzeli po neokonfucianizmu dinastije Song. Od njih so tako prevzeli večino institucij in sistem etničnih načel, moralnih vrednot in družbenih norm, kot ga je definiral slaven filozof in glavna avtoriteta konservativne struje neokonfucianizma, Zhu Xi. Ta sistem je uzakonjal hierarhično ureditev odnosov v družbi, ki je izhajala iz glavnih odnosov *san gang* ali tri osnovna vodila: 1. podložniki morajo biti pokorni voditelju, 2. sinovi morajo biti pokorni očetu in 3. žena mora biti pokorna možu. Iz osnovnega principa človekove narave, ki je v osnovi dobra, izhaja pet stalnih vrlin *wu chang*, ki omogočajo nemoteno in vzorno izvajanje glavnih odnosov. Te vrline, ki so hkrati filozofske kategorije konfucianizma, so: *ren* dobrohotnost ali ljubezen; *yi* pravičnost; *li* pravilno obnašanje (v skladu z ustaljenimi normami); *zhi* preudarnost ali modrost; *xin* zaupanje. Človekovo naravo je potrebno neprestano kultivirati, da bi dosegla poln potencialni sijaj. Zato je v tem sistemu namenjena važna vloga izobrazbi, še bolj pomembna pa je samovzgoja v duhu navedenih petih vrlin.

Prevzeti Zhu Xijev sistem je poudarjal na družino osredotočeno etiko in njen ideal razširil na vso državo, ki naj bi delovala kot velika družina. V njej je podobno kot v družini veljal ideal dobrohotnega paternalizma, kjer naj bi bila avtoriteta vladarja predvsem etična. Ob njej je obstajal še ideal uradništva, opredmeten v državnih službah in v sistemu državnih izpitov, po katerem naj bi izobraženci, izšolani v klasičnem duhu pravičnega obnašanja in modrega vladanja, vodili in upravljali družbo po načelu, da je javna blaginja nad njihovimi osebnimi interesi.

Za delovanje tako zamišljenega družbenega sistema je bila potrebna visoka stopnja ideološke indoktrinacije, saj je bila politična oblast odvisna od strogo definirane ideologije. S sprejemom uradne ideologije so se izobraženci poistovetili s političnim sistemom in si kot člani družbene elite pridobili številne privilegije ter lahko postali najtrdnjša opora obstoječemu sistemu.

Protislovja moderne dobe, s katerimi se sooča kitajska družba, se kažejo predvsem v mednarodnih odnosih. Kitajska kot superiorna in najnaprednejša sila, nekoč sebi samozadostna, se sooča s pritiski držav, ki v sodelovanju z njo vidijo koristi. Gre predvsem za diplomatsko in politično atmosfero z Zahodom, ki jo nazorno razlaga realistična teorija mednarodnih odnosov, ki napoveduje, da se bodo jedrne države nezahodnih civilizacij povezale, da bi odtehtale prevladujočo moč Zahoda. Na nekaterih področjih se je to že zgodilo. Toda neverjetno se zdi, da bi do splošnega protizahodnega zavezništva prišlo v bližnji prihodnosti. Islamska in sinovska civilizacija se bistveno razlikujeta v smislu religije, kulturne in družbene strukture, tradicij, politik in temeljnih predpostavk v osnovi njihovega načina življenja. Verjetno imata v globinah manj skupnega druga z drugo kakor z zahodno civilizacijo. Vendar v politiki skupen sovražnik ustvari skupen interes. Islamske in sinovske družbe, ki v Zahodu vidijo svojega nasprotnika, imajo tako razlog, da druga z drugo sodelujejo proti Zahodu, celo tako kakor so zavezniki in Stalin proti Hitlerju. Do sodelovanja prihaja ob različnih vprašanjih, med njimi ob človekovih pravicah, ekonomiji in predvsem pri prizadevanjih obeh civilizacij, da bi razvili svoje vojaške zmogljivosti, posebno orožje za množično uničevanje in rakete za njegovo uporabo, da bi s tem bile kos konvencionalni vojaški premoči Zahoda. V zgodnjih devetdesetih letih je med Kitajsko in Severno Korejo nastala »konfucijsko-islamska« povezava na eni strani, da drugi pa približevanje med Pakistanom, Irakom, Sirijo, Libijo in Alžirijo, da bi se ob teh vprašanjih uprli Zahodu.

Vprašanja, ki Zahod in te družbe razdvajajo so vse pomembnejša na mednarodnem dnevnem redu. Tri tovrstna vprašanja zadevajo prizadevanja Zahoda (Huntington, 2005, str. 231-232):

1. ohraniti vojaško premoč s politiko neširjenja in protiširjenja jedrskega, biološkega in kemičnega orožja in sredstev za njegovo uporabo;

2. širiti zahodne politične vrednote in institucije s pritiskom na druge države, da spoštujejo človekove pravice, kakor jih razume Zahod, in uvedejo demokracijo po zahodnem vzoru; in
3. varovati kulturno, družbeno in etnično integriteto zahodnih družb z omejevanjem števila nezahodnjakov, ki jih sprejmejo kot priseljence ali begunce.

### **3.3.1. Razumevanje kitajske poslovne mentalitete**

Kljub prisotni globalizaciji je danes poslovno okolje še vedno multikulturno. Po eni strani je mednarodno poslovanje bolj ali manj globalno, po drugi strani pa se kulture različnih držav zelo razlikujejo. V določenih državah se pripisuje premajhen pomen razumevanju kulturnih razlik. Zaradi te kulturne kratkovidnosti je propadlo veliko poslov.

Da bi bil prihod in delovanje na kitajskem trgu uspešen in učinkovit, je prvi korak k temu poznavanje poslovne kulture. Kultura Kitajske je obdana z raznolikostjo in različnimi filozofijami kot so taoizem in budizem ter z ostalimi lokalnimi tradicijami. Kot temelj kitajski kulturni tradiciji je najbolj jasno definiran konfucianizem, katerega vpliv na kitajsko smo že omenili v prejšnjih poglavjih.

Razumevanje jezika je le en korak, kot drugi pa lahko rečemo, da je sklop sprejemanja in identificiranja obnašanja, navad, običajev in načel drugih kultur. Včasih je zelo težko poslovati med pripadniki iste kulture, še težje pa je poslovati s tujimi podjetji. Zato je pomembna vzpostavitev harmonije, ki je pogoj za uspeh v svetovni politični in poslovni atmosferi. Poleg jezika imajo izreden pomen tudi pristop in sistem pogajanj, kot tudi razumevanje socialne in poslovne etike tuje dežele. Poslušati moramo pazljivo in skušati razumeti tako verbalno kot tudi neverbalno komunikacijo. Je pa tudi dejstvo, da na Kitajskem živi 56 etničnih skupin, zaradi česar je država še večja in toliko bolj raznolika. Ta dejavnik je potrebno upoštevati in tudi pri sklepanju dogovorov se je potrebno osredotočiti na obojestranske koristi in ne na razlike, ki bi lahko nastajale med dvema stranema.

Značilno za poslovanje na Kitajskem je, da je potrebno ogromno vztrajnosti in potrpežljivosti. Kitajci so težki pogajalci in obstaja možnost, da lahko preteče celo nekaj mesecev ali let, preden se sklene pogodba. Kot smo že omenili, ima na Kitajskem velik vpliv konfucianizem, ki temelji na poslušnosti in spoštovanju oblasti. Pripadnost družini je zelo močna in družinsko življenje ima na splošno prednost pred lojalnostjo državi. Kodeks obnašanja je tem zahtevnejši, čim višje se vzpenjamo po socialni lestvici.

Vprašanje, kako se približati kitajskemu trgu ne zadeva samo velikosti kitajskega trga, temveč tudi druge lastnosti, kot so temeljito planiranje, priprave ter efektivna pogajanja. Postavlja se tudi vprašanje, s kakšno ekipo prodreti na kitajski trg. Nekateri vstopajo na

kitajski trg popolnoma samostojno, medtem ko so drugi bolj previdni in na kitajski trg pošiljajo cele skupine strokovnjakov, ki predčasno analizirajo trg in se strateško pripravijo na vstop na kitajsko tržišče.

Preden se odpravimo na kitajski trg, moramo vselej odgovoriti na nekaj pomembnih vprašanj (De Keijzer, 1995, str. 170):

- Ali Kitajska ustreza našemu zunanjemu strateškemu planiranju ali pa je glavni razlog za širitev na kitajski trg enostavno razlog, ker gredo vsi tja?
- Ali imamo že kakršnekoli izkušnje v poslovanju s Kitajsko ali drugimi deli Azije ali pa bo to naš prvi nastop in s tem tudi začetek spoznavanja kitajskega trga?
- Ali smo pripravljeni sprejeti tveganja tako ekonomsko kot tudi politično? Ali smo dovolj fleksibilni, da bi lahko poslovali v državi z zelo birokratičnimi predpisi?
- Ali želimo izkazovati poslovne rezultate že v prvem četrtletju poslovanja ali pa dopuščamo možnost poslovanja z rezultati na dolgi rok?
- Ali lahko zaupamo Kitajcem?
- Ali je filozofija kitajskih podjetij in podjetnikov takšna, da »bo opravljeno na ta način« ali pa »sploh ne bo opravljeno«?

Odgovori na vprašanja so odvisni od specifičnosti proizvoda, vendar kljub temu so lahko nekakšni smerokazi pri širitvi tržišča na Kitajskem. Vsekakor pa se za tiste, ki se zanimajo za kitajski trg, priporoča usmeritev na dolgoročne cilje. Kar na Kitajskem manj šteje, je velikost ali tip posla, poudarja pa se predvsem točna določitev tržnega potenciala kot tudi pravočasno izpolnjevanje obveznosti s pravimi ljudmi.

Vsak posel, ki ga želimo opravljati s Kitajci je potrebno gledati tudi s kitajskega stališča, da bi se izognili napakam pri samem vstopu na trg. Tuji investitorji si želijo za ponujeno tehnologijo plačilo in še dodaten honorar, Kitajci pa si ne želijo zgolj tehnologije, marveč mnogo več. Na splošno kitajska podjetja iščejo tuja podjetja, ki:

- so pripravljena pomagati prislužiti takojšnjo tujo menjavo;
- so pripravljena priskrbeti vmesno tehnologijo in opremo, s katero bodo lahko Kitajci izvažali na dolgi rok;
- imajo dobro stoječe proizvode svetovnega slovesa in močno tržno pozicijo in so pripravljena na dolgoročno partnerstvo.

Še kako se strinjamo z dejstvom, da je raziskava trga potrebna še preden pridemo z našim proizvodom na kitajski trg. Raziskave lahko opravljamo samostojno v podjetju ali pa za to najamemo druga raziskovalna ali svetovalna podjetja. Močno razvite države imajo posebej

urejene raziskovalne centre tako v svoji državi kot tudi na Kitajskem. Samo ZDA imajo nekaj institucij, ki se ukvarjajo z odnosi s Kitajsko kot npr. U.S. – China Council, National Committee on U.S. – China Relations, Asia Society. Podatke, ki bi nam pomagali pri odločitvi o vstopu na kitajski trg, lahko v Sloveniji dobimo na Gospodarski zbornici Slovenije in pa tudi na samem veleposlaništvu Republike Slovenije v Pekingu in veleposlaništvu Kitajske v Ljubljani.

Pri razumevanju kitajske poslovne mentalitete je potrebno upoštevati še eno kitajsko specifiko. Vsepovsod v svetu se razmerja med sorodniki, znanci, prijatelji in drugimi kontakti in odnosi negujejo. Pomembno je, koga poznaš. Odnosi so najpomembnejši povezovalni faktor v poslih. Le-ti se na Kitajskem dolgoročno negujejo in predstavljajo pomemben osebni kontakt s Kitajci. Kitajci imenujejo te, zelo »praktične« odnose *guanxi*. Vsak, ki želi poslovati s Kitajci mora poznati besedo *guanxi* in njen pomen. Na tem načelu so zgrajeni osebni kontakti, ki nastajajo preko prijateljskih in sorodstvenih vezi. Kdor ima dobre *guanxi*, ima možnost razpolagati s potrebnimi izdelki ali pa s pozitivnimi odgovori vladnih organov.

*Guanxi* je znan ne samo na Kitajskem, temveč tudi drugod v vzhodni in južni Aziji. Poznavanje pravih ljudi in ohranjanje teh kontaktov je izrednega pomena v vseh kulturah, kako pomembno je to, pa je odvisno od kulturnih diferenc. Vendar v primerjavi s Kitajsko obstaja razlika in sicer, da je pri trgovanju na kitajskem trgu potrebno poznati prave ljudi ali pa poskrbeti, da prideš v stik z njimi. Poskus ustanovitve joint-venture s Kitajci zaradi nepoznavanja *guanxi* lahko steče po zlu (Füssli, 1999).

Lahko trdimo, da je *guanxi* ključ do uspešno opravljenih poslov na Kitajskem. Tesni osebni stiki, temelječi na zaupanju, se formirajo preko šol, institucij in sorodstva ter tudi dolgoročnega osebnega poslovanja. V samo mrežo *guanxi* se lahko vključimo preko pomembnih političnih osebnosti, nacionalnih, državnih in lokalnih oblasti, trgovinskih in drugih organizacij, ki lahko tudi nastopajo kot predstavniki, distributerji, agenti ali svetovalci.

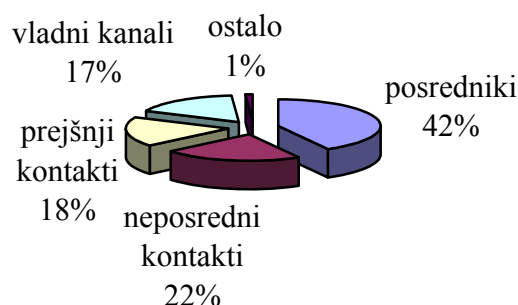
Vladne delegacije, npr. guvernerji, župani, ministri se ponavadi odzovejo na uradna enostranska povabila. Nekoliko bolj dostopne podjetjem pa so ekonomske delegacije, katerih obisk organizirajo državne in lokalne oblasti skupaj s skupinami za promocijo ekonomskega sodelovanja. Med ekonomske predstavitve štejemo tudi razstave in sejme. Mnoga podjetja prihajajo v stik s kitajskimi podjetji preko sejmskih katalogov ali prospektov ali pa tudi neposredno kar s samo udeležitvijo na sejmihi.

Odnosi s Kitajsko se lahko razvijejo na različne načine in sicer od neposrednega klica v kakšno kitajsko tovarno do posrednih načinov. Izrednega pomena so obiski vladnih

predstavnikov, s katerimi se vršijo pogovori o ekonomskem in drugem sodelovanju med državama. V kontakt s Kitajsko je možno priti preko ministrstva, agencij, ki same nudijo te storitve, preko investicijske mreže itd. S slike (Slika 1) je razvidno, da so se do leta 1995 največ in to 42 % uveljavljali posredniki pri vstopih na kitajski trg, 22 % so prinesli neposredni kontakti, dokajšen delež in to 18 % pa imajo tudi prejšnji kontakti, torej ohranjeni in negovani kontakti.

Za Kitajce in uspešno poslovanje je zelo pomembno poznati osebnost partnerja. Pri prvem srečanju se nikoli ne bo govorilo o poslih. Le-to služi boljšemu poznavanju nasprotne strani. Ne smemo se čuditi, če na prvem srečanju Kitajec začne poizvedovati po naši družini, splošnih življenjskih pogojih v naši državi, itd.

**SLIKA 1: Načini iskanja partnerjev na Kitajskem**



Vir: De Keijzer (1995, str. 177).

Podjetja se morajo zavedati ekstremne politične občutljivosti na Kitajskem in se skrbno izogibati vsakršnemu dvigovanju prahu na političnem področju. Podjetjem se svetuje, da se dobro seznanijo z različnimi aspekti o tem, kaj je primerno za specializacijo preden se odločijo poslovati na Kitajskem.

Kitajci dajejo veliko pozornost vrednosti časa in večina sestankov se začneja točno. Pri sestavljanju pogodb dajejo veliko poudarka na natančnost in podrobnosti. Večina Kitajcev raje dela direktno individualno s posamezniki kot pa preko posrednikov. Nagibajo se k dolgoročnim partnerskim razmerjem. Veliko časa podjetja ob vstopanju na kitajski trg porabijo za razumevanje legalnih aspektov, prav tako pa tudi njihove kulture in pogajalske navade. Podjetja, ki pokažejo vztrajnost in investirajo čas v razumevanje kitajske kulture, ponavadi uspejo pri sklepanju posla s Kitajci (Kumar, 2000, str. 309).

Slovenski podjetniki, ki poslujejo na Kitajskem, pravijo, da je kljub temu, da se z globalizacijo razlike med azijskim, ameriškim in evropskim poslovnim okoljem vse bolj zmanjšujejo, nekaj posebnosti kitajskega poslovnega sveta le potrebno poznati in upoštevati (Jereb, Krljič, 2005). Posli se sklepajo ob številnih detajlih in malenkostih. Druženje in prijateljevanje ob večerjah in kosilih je obvezen del posla. Poleg tega pa Kitajci vedno kimajo, češ da so vse razumeli, čeprav temu ni tako. Opozarjajo na kulturne in jezikovne razlike, ki so največja ovira pri poslovnem dogovarjanju s Kitajci. Opažajo tudi, da se poslov na Kitajskem ne dobi samo zato, ker po nečem obstaja potreba, ampak je pred tem potrebno ustvariti ogromno povezav, tako na političnem kot na gospodarskem nivoju, poleg tega pa je vstop na ta trg povezan tudi z množico formalnosti.

### **3.3.2. Naklonjenost kitajskih podjetij internacionalizaciji in mednarodnemu sodelovanju**

Za boljšo predstavbo nastanka kitajskih industrijskih podjetij pogledajmo, kako je potekal imperializem v vzhodni Aziji.

S cesarjem Tao-kuangom se začne v kitajski zgodovini novo razdobje. Za 19. stoletje je namreč v zunanji politiki Kitajske značilen vedno močnejši vpliv zahodnih velesil, katerih cilj je, da bi naredile iz Kitajske kolonijo. Kulturno je to obdobje čas, ko v vzhodno Azijo polagoma prodira zahodna civilizacija. Na Kitajskem spoznajo, da se morajo učiti od Zahoda. V notranji politiki vidimo razpad vladarske hiše in državne enotnosti. Od štirih državljanskih vojn je ena skoraj povzročila konec vladarske hiše. Kitajski sever in jug, primorje in notranja dežela se razvijajo različno.

Posledica vdora Evropejcev na Kitajsko je bila, da je mnogo denarja, predvsem srebra, odtekalo iz Kitajske v tujino. Kitajska trgovinska bilanca je bila vse bolj pasivna, ker Kitajska, ki je bila vezana s trgovinskimi pogodbami, ni mogla ovirati uvoza evropskega blaga niti mu ni mogla naložiti carine, po drugi strani pa tudi ni mogla prisiliti zamejstva, da bi kupovalo kitajsko blago. Odtok zlata je privedel do splošnega obubožanja Kitajske in do zelo razširjene finančne stiske države in inflacije. Kitajska, ki je imela že tako malo razpoložljivega kapitala, je morala kmalu najemati inozemska posojila, da je mogla plačevati svoje dolgove. Za posojila je bilo potrebno dajati, največkrat določene, gospodarske ugodnosti. Te prednosti so na osnovi določil o največjih ugodnostih kaj kmalu pripadale tudi državam, ki niso dale nobenega posojila. Vrtinec, ki se je vedno huje sukal in je moral končno privedi do poloma.

V splošnem osiromašenju stare vrhnje plasti kot tudi kmetov je bila izvzeta samo določena plast trgovcev srednjega stanu, ki so zaradi sodelovanja z Evropejci obogateli. Ti ljudje so

zdaj nabirali kapital, evropeizirali so sebe in svojo okolico, kupovali zemljo iz rok obubožane vodilne družbe in pošiljali svoje sinove na tuje šole. Osnovale so prva industrijska podjetja in se naučili evropskih kapitalističnih metod. Ta plast je živela seveda predvsem v pristaniških mestih na jugu in v njihovem zaledju. Jug, tja do Šanghaja je postal modernejši in naprednejši, sever pa je zaostal. Na jugu so spoznali evropsko misel in se naučili primerjati kitajske in evropske teorije. Začelo se je kritiziranje in v tem ozračju so se izoblikovale prve revolucionarne družbe (Eberhard, 1966, str. 262-265).

V prvi polovici 20. stoletja je predvsem na jugu Kitajske in na njeni vzhodni obali zraslo precej industrijskih podjetij. Takrat so na Kitajskem gradili zlasti lahko industrijo, najpogostejše živilske in tekstilne tovarne. Seveda je šlo pri veliki večini teh projektov predvsem za investicije zahodnih držav, zato so bili močno odvisni od tujega kapitala.

Leta 1949 je novoustanovljena vlada LR Kitajske zahodnim silam odpravila vse gospodarske in politične privilegije, poddržavila vsa industrijska podjetja, hkrati pa pod »bratskim« okriljem Sovjetske zveze začela z obsežno izgradnjo težke industrije. Ideološko je temu botrovala ideja vseobsegajočega in neodvisnega komunističnega industrijskega sistema, ki naj bi ga v skladu s prvotnim načrtom izgradili v treh petletkah, torej do konca 1967. Centraliziran gospodarski sistem je temeljil na manjšem številu velikanskih podjetij, ki so bili za industrijsko proizvodnjo Kitajske ključnega pomena (Rošker, 1992, str. 31).

V drugi polovici 19. stoletja je Kitajsko zajelo obdobje modernizacije, oziroma obdobje »samokrepitve«. Najprej je bila na vrsti reforma diplomacije, ko so ustanovili t.i. Urad za splošno upravo, ki je bil neke vrste zunanje ministrstvo. Poleg zunanjih odnosov so modernizirali celo vrsto projektov, uvajanje sodobnih šol in zahodne znanosti. Največ pozornosti pa je gibanje za samokrepitev posvetilo modernizaciji vojske. V tem obdobju so menili, da od Zahoda ni potrebno prevzemati ničesar drugega razen vojaško tehnologijo, ker je v vseh ostalih pogledih kitajska kultura superiorna. Podjetniški koraki pobudnikov modernizacije so bili pogostokrat ustavljeni zaradi tradicionalne državne birokracije. Po velikih naporih se je odprlo nekaj tekstilnih tovarn, prva skupno vodena »uradniško-trgovska podjetja«. Novo nastajajoča privatna kapitalistična podjetja so bila zelo šibka in so predstavljala le majhen delež celotnih vlaganj v industrializacijo. Zaradi številnih zaviralnih okoliščin je gibanje za modernizacijo v zadnjih desetletjih 19. stoletja na Kitajskem ostalo le površinski poskus, ki ni uspel doseči odločilnega preboja k industrializaciji, niti ni omogočil korenitih sprememb v kitajski družbi. Ideje o demokraciji in spoznanja zahodne filozofije in kulture se niso niti dotaknile glavnih snovalcev modernizacije. Ker je bila tradicionalna, v lastno preteklost zaverovana miselnost na Kitajskem vse do konca 19. stoletja še zelo zakoreninjena in vseobsegajoča, so tudi omenjeni izolirani poskusi modernizacije izzvali izredno močno opozicijo. Ta se je upirala vsemu, kar je prišlo z zahoda, češ da je od

nekdaj veljalo pravilo, da so barbari sprejeli kitajske navade in nikoli obratno (Saje, 1995, str. 38- 40).

Zgoraj opisan odnos do tujcev je odnos, ki izvira iz zgodovine. Seveda se je tak odnos do tujcev skozi čas moral spremeniti, sploh, če upoštevamo dejstvo, da je Kitajska potrebovala tujo pomoč pri oživljanju svojega gospodarstva. Predvsem z vstopom v Svetovno trgovinsko organizacijo (v nadaljevanju STO), 12. decembra 2001 se je Kitajska morala uradno zavezati k številnim predpisom, ki veljajo za vse njene partnerice. Liu (2006), navaja naslednje implikacije vključitve Kitajske v STO:

- Od svojega nastanka so kitajska privatna podjetja delovala glede na zakone trga. Priključitev STO pomeni, da bo Kitajska v večji meri prisotna v procesu globalizacije in mednarodnega gospodarstva, kar bo povečalo priložnosti za razvoj privatnega sektorja.
- Glede na obljube STO-ju mora Kitajska vlada spremljati in opravljati tudi meritve učinkovitosti vlade, da bi povečali transparentnost delovanja vladnega managementa, odstranili korupcijo in ustvarili ugodno klimo za konkurenčno tržno okolje za nemoteno delovanje vseh podjetij, tako domačih kot tujih.
- Vstop multinacionalnih podjetij bo okrepil konkurenčnost in razkril slabosti privatnega sektorja, kot so mali obsegi, manj talenta, nižja raven tehnologije... Tako bo nekaj podjetij verjetno propadlo, druga pa se bodo vključila v rekonstrukcijo in se bodo razvijala še naprej, povečevala svojo učinkovitost in postala bolj konkurenčna. Z vstopom v STO je na Kitajsko prišlo še več tujega podjetništva in novih tehnologij, ki prinašajo mnogo izzivov na tehnoloških in tržnih področjih.

Kitajska prav gotovo sodeluje v mednarodnih ekonomskih odnosih zato, da bi dosegla določene koristi. Stopnja dosežene koristnosti zunanjeekonomskih odnosov z ostalim svetom, preko vključevanja v različne mednarodne organizacije, pa je po Kumarju (1989, str. 6) odvisna predvsem od:

- organiziranosti in motiviranosti nosilcev ekonomskih odnosov s tujino;
- učinkovitosti družbenega usmerjanja in oblikovanja pogojev za vključevanje v ekonomske odnose s tujino;
- ekonomskih razmer v tujih gospodarstvih, s katerimi se zunanjeekonomski odnosi oblikujejo.

#### 4. SOCIALISTIČNA TRANZICIJA KITAJSKIH ZNAČILNOSTI

V boju za preživetje je cesarska vlada izvajala delno, v glavnem le površinsko reformo, v kateri so do leta 1905 ukinili številne nekoristne službe, odpravili prodajo državnih služb in zamenjali nekatere stare institucije z novimi. Dalje so reforme posegale na vojaško področje in pomembne spremembe je doživljalo šolstvo, saj so tradicionalne šole spreminjali v sodobnejše osnovne in visoke šole z mešanim klasičnim in zahodnim učnim programom. Večje število študentov so pošiljali na študij v tujino in leta 1905 opustili sistem okorelih konfucianskih državnih izpitov. To so bila leta velikih družbenih sprememb, ki so postopoma utrle pot revoluciji. Številni študenti v tujini, pritok novih zahodnih idej, rast domače trgovske in vojaške oligarhije in hitra rast priobalnih mest, kjer je v okviru tujega kapitala nastajala kitajska buržoazija in delavstvo, je krepilo sile, ki so se postopoma obrnile proti mandžurski dinastiji.

Spreminjala se je tudi intelektualna klima na Kitajskem. Naprednejši izobraženci so se začeli zavedati, da morajo znanje o Zahodu razširiti s poznavanjem političnih institucij, gospodarskih sistemov, družbenih znanosti in filozofije. Intenzivneje so sprejemali zahodne ideje in prevajali vedno več zahodne literature in družboslovnih del. V prvih letih 20. stoletja je doživljala velike pretrse kitajska sorodstveno urejena družba in tradicionalni sistem vrednot, temelječ na družini, oziroma družinskem klanu kot osnovni družbeni enoti. Konfucianski koncepti treh glavnih odnosov in petih stalnih vrlin z idejami o družinski pokorščini so izgubljali verodostojnost in izpodrivale so jih ideje individualizma, svobode in enakosti med spoloma. Mladi Kitajci so začeli uveljavljati neodvisnost od svojih družin in obsojati konfucianski nauk o primernih družinskih odnosih kot fevdalen in zastarel, s čimer so omajali vsemogočno vlogo družinskega poglavarja. Razočaranje nad popolno nesposobnostjo mandžurske oblasti je povzročilo, da je vedno več Kitajcev videlo edini izhod v revoluciji. Revolucionarno gibanje je vodil dr. Sun Yixian. Ustanovil je prvo politično stranko *Kitajsko združeno zvezo*, ki je bila še vedno organizirana po vzoru tajnih družb. Leta 1912 se je uradno končala vladavina zadnje dinastije na Kitajskem. Dr. Sun Yixian-a so proglasili za predsednika, ki naj bi vladal s pomočjo začasne ustave do izvolitve parlamenta in oblikovanja prave ustavne vlade (Saje, 1994, str. 51-54).

Socialistična tranzicija je bila izvedena v letih 1955-56. Podjetja so bila nacionalizirana, kmetje pa so začeli delovati v skupinah po sovjetskem kolhoznom sistemu. Centralno planiranje je bilo uvedeno leta 1955 s prvim petletnim planom za obdobje 1953-57, v katerem je prednost dobila težka industrija. Skupaj s to politično-gospodarsko tranzicijo je potekala tudi miselna tranzicija, ki je povezana s predsednikom Mao Zedongom, ki je menil, da bo večja svoboda govora privedla do »konstruktivne« kritike vedno bolj arogantnih in rigidnih birokratov s strani intelektualcev in je v tem duhu predstavil svoj

slogan »stoterih rož«. Vendar so intelektualci ostro napadli socialistično ureditev. Mao je po šoku sprožil kampanjo, ki je s kritiki sistema uredila na svojstven način - z njihovo aretacijo ali z ohladitvijo glav prek fizičnega dela na deželi. Podoben Maov intelektualni biser je bil t.i. »velik skok naprej« (1958-60), program za doseganje gospodarskih čudežev. Ob zmanjševanju pomena ekonomskega planiranja in nerealnih razmišljanjih in pričakovanih vodilnih je »velik skok naprej« povzročil milijonske žrtve zaradi lakote in zmanjšal življenjski standard prebivalcev vse tja do leta 1965. Maovo nezadovoljstvo s smerjo, ki jo je revolucija ubrala (velika ekonomska in družbena neenakost ter diskriminacija v izobraževanju) in želja po večji teži njegove vedno manj upoštevane avtoritete, sta vodila v še enega v nizu intelektualnih biserov, t.i. »veliko proletarsko kulturno revolucijo« (1966-76). Danes skušajo Kitajci na to obdobje pozabiti, čeprav so se jih določene akcije, kot npr. ukinitve visokega šolanja in pošiljanje nadarjenih srednješolcev na fizično delo daleč od doma, globoko vtisnile v spomin. Revolucija je bila naperjena proti intelektualcem v partiji. Študentje, ki so nosili Maovo Rdečo knjižico, so bili mobilizirani kot »rdeči stražarji«, ki so uničevali knjižnice, umetnostna dela ter poniževali in ubijali intelektualce in umetnike. Grozljiv podatek priča o milijonu žrtev kulturne revolucije (Solomon, 1999, str. 126).

#### **4.1. Prizadevanje Guomindanga za dvig Kitajske iz vsesplošnega nereda in nezadovoljstva**

Kitajska je v 20. stoletju doživela vrsto krvavih pretresov. Prvega je pomenila tako imenovana prva revolucionarna državljanska vojna, ki je trajala od leta 1919 do 1929. Odločilni dejavnik v tej vojni so bili samovoljni interesi posameznih generalov, vojaških mogotcev, ki so v tem obdobju poskušali na vsak način razširiti svojo oblast. V ta namen so do nevzdržnosti zviševali lokalne davke, dajatve in najemniške obresti, kar je po vsej deželi sprožilo val stavk in regionalnih uporov. To je obdobje, ki je sinonim za kaos brez trdne skupne oblasti, saj so se vojaški mogotci brez pravega smisla in logike vojskovali med seboj za oblast in lasten prestiž.

Proti bolesto stremuškim interesom vse vplivnejših generalov se je postavila v bran Ljudska stranka (Guomindang) pod vodstvom dr. Sun Yatsena. Leta 1919 je reformiral Kitajsko revolucionarno stranko in je poimenoval v kitajsko narodno stranko Guomindang in šele leta 1921 je bila v Kantonu ustanovljena republikanska vlada pod vodstvom dr. Sun Yixiana kot rivalska oblast vojaškim mogotcem na severu. Kitajsko je po uspešnem vojaškem pohodu na sever ponovno združil njegov naslednji general Chiang Kaishek, a tudi ta politična združitev ni prinesla miru, ker je bila Kitajska takrat že vpletena v nov konflikt med Guomindangom in Komunistično partijo, ki je že preraščal v državljansko vojno. Z Ljudsko stranko se je v letih 1923/24 povezala tudi Komunistična stranka. Povezani stranki sta v bistvu imeli različne interese in ker druga drugi nista posebno zaupali, njuno vzajemno prijateljstvo ni trajalo posebno dolgo. Leta 1927 je prišlo med

njima do spora in prišlo je do tako imenovane druge revolucionarne državljanske vojne, ki je trajala do leta 1937 in zahtevala milijon človeških življenj.

Sun je svoj program za ustanovitev nove, pravičnejše republike strnil v treh točkah (Rošker, 1992, str. 171-175) :

1. Nacionalizem (popolna osvoboditev Kitajske izpod jarma tujih imperialističnih sil).
2. Demokracija (pravice oziroma svoboda naroda, ne posameznika).
3. Narodna blaginja (izboljšanje življenjskih razmer in splošnega socialnega položaja s pomočjo industrializacije in vrste agrarnih, socialnih in gospodarskih reform).

Kitajska revolucija, razen rušitve cesarstva in odprave mandžurske nadoblasti ni rešila nobenega od nakopičenih družbenih problemov. Razen nacionalizma v ozkem pomenu upora proti Mandžurcem tudi ni uresničila drugih dveh ciljev revolucije: demokracije in socialne reforme.

Medtem ko je ljudska stranka usmerjala nadaljnje boje proti samovolji posameznih generalov, je komunistična stranka pod vodstvom Mao Zedonga ustanovila lastno republiko z močno vojsko. V območjih, ki so jih nadzorovali, so komunisti razlastili vse veleposestnike in zemljo razdelili med kmete. Medtem so krvavo vojno na Kitajskem izkoristili tudi Japonci in so v nekaj letih zasedli vso severozahodno Kitajsko. Vse širši sloji prebivalstva so zahtevali ponovno združitev kitajskih sil v borbi proti Japoncem. In dejansko je prišlo do dogovorov med predstavniki obeh sprtih strank o sodelovanju. Z ustanovitvijo protijaponske fronte se je začelo tretje obdobje vojnih viharjev, ki so v tem času pretresali Kitajsko: doba protijaponske vojne, ki je trajala od 1937 do 1945. Kitajsko-japonska vojna je dobila z nepričakovanim japonskim napadom na ameriško oporišče Pearl Harbour decembra 1941 nove razsežnosti. Še isti mesec je Kitajska Hitlerjevi Nemčiji napovedala vojno in s tem postala zaveznica zahodnih sil in Sovjetske zveze. Vojna, ki je trajala vse do kapitulacije Japonske 2. septembra 1945, je tudi na Kitajskem terjala ogromno človeških življenj. Starodavno Cesarstvo sredine pa niti po umiku sosednjega okupatorja ni našlo prepotrebne miru, kajti še istega leta se je po neuspešnem poskusu ustanovitve koalicijske vlade vnel še oborožen spopad med pripadniki komunistične in ljudske stranke, spopad, ki se je razvil v štiriletno četrto revolucionarno državljansko vojno. Kmalu se je pokazalo, da je ljudska stranka, ki je računala na ameriško pomoč, usodno precenila moč svoje lastne in podcenila moč Mao Zedongove vojske. Poleg tega so začeli v dolгих mesecih vojskovanja vse širši sloji prebivalstva, ki je bilo sprva večinoma na strani ljudske stranke, podpirati komunistične čete. Voditelj ljudske stranke je z ostanki svoje vojske pobegnil na otok Tajvan. Mao Zedong pa je 1. oktobra 1949 na znamenitem pekinškem Trgu nebeškega miru slovesno razglasil ustanovitev Ljudske republike Kitajske.

V burnem obdobju prve polovice 20. stoletja moramo omeniti tudi tako imenovano Gibanje 4. maja, ki so ga sprožile študentske demonstracije v Pekingu 1919. Iz političnega gibanja se je kmalu prelevilo v duhovno gibanje za uveljavitev kitajskega jezika kot sodobnega knjižnega jezika. Mladi, v tujini šolani intelektualci, so pričeli pisati literaturo, ki je izhajala iz živega, pogovornega jezika, namesto mrtve klasične kitajščine in s tem v temeljih zamajali tradicijo konfucianske miselnosti in starih družbenih vrednot. Hkrati je gibanje pomenilo odločilen zasuk filozofske zasnove celotne kitajske družbe in njeno kritično prevrednotenje v luči sodobnih zahodnih kriterijev.

To je bila v bistvu tretja faza kitajskega prilagajanja v soočenju z zahodno civilizacijo, če imamo za prvo fazo gibanje samookrepitev z modernizacijo vojske in za drugo fazo gibanje za reforme in revolucijo s prevzemanjem zahodnih institucij. Tretja faza, upravičeno imenovana tudi kitajski preporod, je poleg književno-jezikovne revolucije prinesla še številne zahodne miselne koncepte in ideologije; hkrati sta se izoblikovala dva nasprotujoča si pristopa, kako izpeljati družbeno preureditev in nacionalno oživitvev. To sta bila pragmatični in evolucijski pristop, kot ga je formuliral eden tedanjih vodilni intelektualcev Hu Shi, ki ga je kasneje delno prevzela narodna stranka Guomindang in marksistično revolucionarni pristop, ki ga je sprejela komunistična partija Kitajske.

Prav borba teh dveh pogledov in omenjenih dveh strank je dala odločilen pečat nadaljnjemu toku zgodovinskih dogodkov na poti k emancipaciji Kitajske. Poleg tega je povečan nacionalizem mlade Kitajske, ki ga je ustvarilo Gibanje 4. maja, poostril kitajsko občutljivost za svoj položaj v mednarodni skupnosti in okrepil samozavest v prizadevanjih za nacionalno neodvisnost, kar se je odrazilo v silovitem nasprotovanju tujemu imperializmu in prizadevanjih za ukinitvev neenakopravnih sporazumov (Saje, 1994, str. 55-56).

#### **4.2. Mao Zedongovi intelektualni biseri**

Za zgodovino socialistične Kitajske je značilno ciklično izmenjevanje dveh razvojnih konceptov. Mao Zedong, ki je leta 1949 po zmagi v državljanski vojni oklical ustanovitev Ljudske republike Kitajske, je bil ključni protagonist radikalnega komunističnega modela: popolna kolektivizacija kmetijstva, popolno poddržavljanje industrije in trgovine, politična prevzgoja in razredni boj proti meščanstvu. Nasprotje maoističnemu je bil reformni model, ki je predvideval zasebno lastnino v kmetijstvu, drobni trgovini in delno storitvah, materialne spodbude za delo in uspešnost podjetij, postopno nadomeščanje plana s tržnim mehanizmom koordinacije, odpiranje zunanje trgovine prek prostocarinskih območij, skrb za dvigovanje življenjskega standarda. Glavni zagovornik in voditelj reform je bil Deng Xiaoping (Šušteršič, 2003, str. 169).

Z veliko gotovostjo lahko trdimo, da so bili gospodarski rezultati maoističnega koncepta v splošnem bistveno slabši kot rezultati reformistov. V prvih letih nove ureditve, ko so prevzeli sovjetski model in s pridom izkoriščali sovjetsko gospodarsko pomoč, so bile stopnje rasti v povprečju le malo nižje od 10 %. Ko pa je v obdobju »velikega skoka naprej« (1958-60) Mao prisilno organiziral kmetijsko proizvodnjo v komune in prelomil odnose s Sovjetsko zvezo, je sledilo obdobje negativne rasti in lakote (1960-62). Shao Chi in Deng, ki sta prevzela vodenje države v šestdesetih letih, sta s pragmatično politiko v obdobju od 1963 do 1966 dosegla skoraj 15-odstotno povprečno rast. Toda Maova kulturna revolucija, ki jo je sprožil s pomočjo množičnega gibanja, organiziranega v mladinsko Rdečo armado (1966-69), je rast spet znižala pod 10 %. Še nižja (okoli 5 %) je bila rast v obdobju po kulturni revoluciji (1970-79), ko noben izmed konceptov razvoja ni imel prevlade v vodstvu, med njunimi zagovorniki pa so potekali ostri frakcijski spopadi. Dengov program je prevladal po letu 1978 in od takrat kitajski reformirani socialistični model dosega izredno visoke stopnje rasti. Poudariti pa je treba, da na političnem področju kljub veliki liberalizaciji gospodarstva ni bilo nobenih vidnejših sprememb, izbruhi nezadovoljstva pa so bili zatrti z brutalno represijo (Kosta, 1985, str. 123-126).

#### **4.2.1. Socialistična ureditev »stoterih rož«**

Januarja leta 1956 je centralni komite Komunistične stranke Kitajske sklical sejo, na kateri sta Mao Zedong in Zhou Enlai razglasila, da je treba intelektualcem v službi napredka socialistične industrije in kmetijstva pustiti več svobode in jim nuditi boljše delovne razmere. 2. maja istega leta je Mao na najvišji državni konferenci objavil geslo, ki naj bi poslej vodilo tudi kulturno politiko: »Naj cveti sto rož, in sto šol naj med seboj tekmuje.« S tem je obudil spomin na duhovno najplodnejše obdobje kitajske filozofije, ki je znano tudi po pod imenom »sto šol« (5.-3. st.pr.n.št.). Takoj zatem je tudi Zho Yang začel poudarjati vlogo individualnih in konkretnih, čustveno obarvanih literarnih del, ki naj bi v »opisih posebnosti izrazila splošnost, v opisih posameznih pojavnih oblik pa bistveno realne stvarnosti«. Direktor oddelka za propagando pri centralnem komiteju je naenkrat ugotovil, da »socialistični realizem ni edina metoda ustvarjanja«, čeprav je poudaril, da je po njegovem mnenju »najboljša«. Tudi tedanji minister za kulturo je te liberalne težnje aktivno podprl. V svojem večnem oportunizmu se jim je od vseh živečih in slavnih pisateljev postavil v bran samo Guo Moruo, ki je javnost posvaril, da bo s pretiranim čaščenjem umetniške svobode družba potonila v pretirano popustljivost in ravnodušnost. Svoje kolege je posvaril pred napačnim razumevanjem Maovega gesla in jih spomnil, da je bilo kljub vsemu razglašeno v obdobju diktature proletariata (Rošker, 1992, str. 221).

#### 4.2.2. Veliki skok naprej in komune

Prvo večje politično gibanje, ki je domala do temeljev pretreslo celotno gospodarsko strukturo Kitajske države, je bil tako imenovani »veliki skok naprej«. To je bil poskus, s katerim je želel Mao Zedong doseči hitrejšo gospodarsko rast. Mobilizacija pomožnih sredstev, delovne sile ter denarnih rezerv naj bi na lokalnih nivojih omogočila investicije na področju namakalnih sistemov in reguliranja poplav, mehanizacije kmetijstva in predelovalnih gospodarskih panog ter ustanavljanja regionalnih industrijskih obratov. »Velik skok« je bil posledica neposrednih gospodarskih težav pri izvajanju prvih dveh centralno načrtovanih petletk in hkrati temeljil na idejah »celostne proizvodnje« in neposrednega upravljanja ljudstva s proizvodnimi sredstvi, ki so imele v revolucionarni tradiciji kitajskega komunizma že razmeroma dolgo zgodovino. Ta težnja se je izrazila tudi v obsežnem razširjanju osnovne in srednješolske izobrazbe. To je v naslednjih letih privedlo do množične brezposelnosti med mladino, ki svojih kvalifikacij ni mogla nikjer ustrezno uporabiti. Zato pa je Mao te iste nezadovoljne mladostnike učinkovito uporabil nekaj let kasneje, ko so bili med tako imenovano »veliko proletarsko kulturno revolucijo« pomemben instrument v boju za prevlado revolucionarne frakcije znotraj komunističnega državnega aparata.

Potem ko je kampanja »velikega skoka« privedla do resnih gospodarskih problemov, je pragmatična frakcija Komunistične stranke Kitajske pod vodstvom Liu Shaoqija v začetku 60. let pripravila alternativni gospodarski program, ki je nasprotoval ideji »permanentne revolucije«, za kakršno se je zavzemal Mao in je ob upoštevanju strokovnih ekonomskih raziskav razširjala miselnost, da je posameznikova strokovnost pomembnejša od njegove »rdeče zavesti«. Pričetki izvajanja teh programov, ki so poskušali gospodarski razvoj ločiti od vpliva političnih ideologij, so sprva dosegali lepe uspehe. Mao Zedongova dejanska oblast se je v prvih letih 60. let nenehno manjšala. Ustanovitelj LR Kitajske se je kmalu znašel v položaju, ko je bila njegova moč le še formalna in ko jo je bilo mogoče obdržati samo še z neprestanim poudarjanjem maoističnega kulta osebnosti. Čeprav je Liuova frakcija prevzela vse pomembne odločitve v državi in takorekoč zasedla že vse ključne politične položaje, pa se ji ni posrečilo, da bi za svoje cilje pridobila tudi vojsko. Le-ta se je skupaj z množico »rdečih gardistov«, ki so jo sestavljali prej omenjeni nezadovoljni mladostniki, priključila Mao Zedongu. Tako se je boj za oblast, ki je sprva vzniknil iz notranjih konfliktov partijskega vrha, razširil po vsej deželi. V letih 1966 do 1969 je gibanje kulturne revolucije postalo množično in je praktično razbilo komunistično stranko skupaj s pripadajočimi upravnimi, izobraževalnimi in gospodarskimi strukturami. Posledice tega vihravega obdobja je bilo čutiti vse do Maove smrti leta 1976, ko so se privrženci gospodarskih in političnih reform začeli vse uspešneje spoprijemati z ostanki radikalne maoistične miselnosti.

Agrarno gospodarstvo, ki je predstavljalo temeljno proizvodno panogo tradicionalne Kitajske, je v tem obdobju doživelo mnogo korenitih preobrazb. Prva naloga, ki si jo je zadala in jo tudi opravila novoustanovljena vlada LR Kitajske pod vodstvom Mao Zedonga, je bila agrarna reforma. Izvedli so jo že v prvih treh letih po ustanovitvi Ljudske republike (1949-1952). Pri tem so se kitajski komunisti opirali na izkušnje »osvobojenih ozemelj«, na katerih so uspešno preizkusili več modelov kolektivizacije obdelovalnih površin. Te reforme sprva niso potekale samo po sovjetskem vzoru, temveč so se opirale tudi na določene elemente tradicionalnih vaških skupnosti. Ta preizkušeni model se v gospodarskem razvoju LR Kitajske ni obnesel predvsem zato, ker so kasnejše spremembe v agrarnem ustroju večkrat izhajale iz ideološko političnih direktiv in so premalo upoštevale načela izključno gospodarske učinkovitosti.

Ker je takratna agrarna politika zahtevala veliko organizirane delovne sile za izgradnjo in širjenje namakalnih sistemov ter velike agrarne površine za uporabo strojev, je v sklopu »velikega skoka naprej« prišlo do najobsežnejše mobilizacije ljudskih množic v kitajski zgodovini. To je bilo leta 1958, ko so bile ustanovljene ljudske komune. Politika velikega skoka je v letih 1959 in 1960 pripeljala do resnih težav pri oskrbi, v slabše razvitih območjih pa celo do množične lakote. V zgodnjih 60. letih se je kitajski vladi naposled posrečilo ponovno stabilizirati nezavidljiv gospodarski položaj in kmetijstvo je zopet postala vodilna gospodarska panoga (Rošker, 1992, str. 28-31).

#### **4.2.3. Velika proletarska kulturna revolucija**

Velika proletarska kulturna revolucija, ki se je začela leta 1966 v kmetijstvu sicer ni imela tako hudih posledic kot na drugih področjih, vendar je nedvomno precej pripomogla k zastoju agrarne proizvodnje v tem obdobju.

Obdobje kulturne revolucije ter z njo povezani notranji politični in ideološki boji industrijskemu razvoju niso bili ravno v prid. V tem času si je Mao Zedong prizadeval predvsem za razkroj tehnokratskih struktur. Posledica njegovih prizadevanj je bila, da je morala velika večina visoko kvalificiranih strokovnjakov in ekonomistov, kot tudi vsi ostali izobraženci, sodelovati pri neposrednem in temeljnem proizvodnem procesu. Po tej ideologiji naj bi bili intelektualci svojemu ljudstvu in domovini preveč odtujeni, da bi mogli resnično delovati v prid diktature proletariata. Zato je bilo takrat na milijone mestnih izobražencev, zlasti mestne mladine, poslano v najodročnejše predele kitajskega podeželja, kjer naj bi s fizičnim delom pridobili temeljno izobrazbo svetle socialistične prihodnosti. Namesto revolucionarne solidarnosti pa so ti pri kmetih v glavnem naleteli na odpor, saj so kmetje v njih videli samo pomehkužence, nevajene poljskih opravil, od katerih

so imeli več škode kot koristi. Po drugi strani pa je država s tem, deset let trajajočim »projektom«, izgubila celo generacijo šolanih strokovnjakov (Rošker, 1992, str. 34).

Obdobje kulturne revolucije je tudi obdobje prekinitve diplomatskih odnosov Kitajske s svetom. Tekom te revolucije v poznih šestdesetih in sedemdesetih letih, ki je terjala ogromno človeških žrtev in jih lahko primerjamo s Stalinovimi čistkami, so morali vsi kitajski veleposlaniki (razen veleposlanik iz Egipta, zaradi tajnih razlogov) nazaj na Kitajsko. To je privedlo do prekinitve diplomatskih pregovarjanj s Sovjetsko zvezo, pa tudi Washington in Peking nista imela več kontaktov, ne na diplomatski, ne na politični ravni (Kissinger, 2000, str.668).

#### **4.3. Modernizacija vloge in poslanstva enopartijskega sistema in ohranjanje tradicionalne specifičnosti**

Brzezinski (1995, str. 26) piše o moralnem vidiku nizkotnosti komunističnega, totalitarnega sistema, ki je degradiral človeška življenja. S kulturnega stališča je namreč po njegovem mnenju komunizem le sodobna inačica barbarstva. Totalitaristična revolucija je tudi v kitajskem primeru povzročila nepopravljivo in neizmerljivo škodo kulturni dediščini človeštva. Komunisti so mrzlično poskušali izbrisati kulturne dosežke prejšnjih generacij.

Po Maovi smrti in krajšem obdobju manjše stabilnosti se je zmerni del partije dodobra zasidral na oblasti in vse svoje sile usmeril v prepotrebne reforme. Mnogi so od njih pričakovali tudi nadaljevanje širjenja svobode izražanja in približevanja demokraciji. Njihova pričakovanja pa se niso uresničila. Deng Xiaoping je odločno nastopil proti demokratičnim težnjam in svoje prepričanje s krvjo zapisal na tla Trga nebeškega miru (Moise, 1994, str. 217). Navkljub temu groznemu dogodku in represivnim ukrepom, ki so mu sledili, pa je na Kitajskem prišlo do nadaljevanja globoke akademske razprave o političnih reformah, ki jih vlada v zadnjih letih začuda ne zatira, saj se je očitno namenila zgolj selektivno zatirati predvsem tiste, ki skušajo s svojimi dejanji neposredno rušiti avtoriteto vladajočega sistema. Večina teoretikov se strinja, da bo ekonomski in z njo socialni pluralizem iskal svoj nadaljnji obstoj tudi v artikulaciji interesov vedno bolj kristalizirajočih se družbenih skupin, v političnem pluralizmu, čeprav pa se partija zaenkrat spretno izmika z raznimi »modernizacijami« svoje vloge in poslanstva. Vprašanje je le, koliko časa ji bo to še uspevalo, saj se z večjo ekonomsko svobodo vselej z roko v roki veča tudi politična svoboda (Yijiang, 2001, str. 25-46).

Karsten (1998, str. 463) prav tako ugotavlja, da je pglavitni izziv, pred katerim se nahaja Kitajska, vzpostavitev stopnje fleksibilnega političnega sistema in izvajanje potrebnih reform, puščanje prostora za večstrankarski sistem ter hkrati ohranitev politične stabilnosti. Ta pa je toliko bolj učinkovita, kolikor je učinkovit pravni sistem.

Zaradi konfucijanske nenaklonjenosti do prava in zakonov je pomanjkanje učinkovitega pravnega sistema na Kitajskem prisotno že tisočletja. Kitajski pravni sistem je zato mlad in nestabilen. Njegova ohlapnost je delno kriva tudi za gospodarski kriminal in druge nezakovitosti. Fang (1999, str. 83-85) našteva naslednje temeljne pomanjkljivosti kitajskega pravnega sistema:

- Komunistična partija in vodstvo vlade usmerjata pravo, zato človeški faktor nadvlada pravni red.
- Regulative in administrativni ukrepi vladnih agencij funkcionirajo kot zakoni. Poslovanje podjetij je pogosto regulirano s strani vladnih regulacij, ki tujcem niso naklonjena.
- Ker je pravni sistem mlad in v povojih, obstaja še veliko zakonskih lukenj.
- Upoštevanje zakonov je zelo ohlapno, zakoni obstajajo bolj na papirju kot v realnem življenju.
- Zaradi nizke stopnje izobraženosti je poznavanje prava, tudi med komunističnimi vodji slabo.
- Obstoječi zakoni se nenehno spreminjajo in dopolnjujejo.
- Velikanska birokracija daje na Kitajskem pečat praktično vsemu.

Fang (1999, str.100-104) omenja še en zanimiv vidik vpliva komunistične partije na kitajski vsakdanjik. Komunisti so namreč v kitajsko družbo uvedli t.i. delovne enote. Uvedli so jih zato, ker so se bali prevelikega vpliva in moči družine, ki bi lahko ogrozila njihovo voljo. Delovne enote regulirajo in kontrolirajo tudi zasebno življenje zaposlenih. Prirejajo ideološka srečanja, omogočajo zaposlitev otrokom upokoencev, nadzirajo planiranje družine, omogočajo zdravstveno oskrbo, pokojnine, idr. V vsaki delovni enoti ima vsak zaposleni svojo kartoteko, kjer so zabeleženi vsi podatki o zaposlenem, družinskem življenju in njegovem udejstvovanju.

Takšen sistem nadzorovanja zaposlenih je tujim podjetjem, ki delujejo na Kitajskem, zelo tuj in nerazumljiv. Po drugi strani pa njihova prisotnost na kitajskem trgu, po ugotovitvah Seligmana (1999, str. 50), vpliva na spremembe. Delovne enote so namreč v zatonu in njihova moč se zmanjšuje. V tem lahko vidimo tudi enega izmed razlogov, zakaj je komunistična partija tako nenaklonjena prisotnosti tujih in zasebnih podjetij.

## **5. PROCES GOSPODARSKIH REFORM IN EKONOMSKO-POLITIČNA PREOBRAZBA KITAJSKEGA SISTEMA**

Kitajske izkušnje z ekonomskimi reformami se zelo razlikujejo od izkušenj drugih tranzicijskih dežel. Politično se Kitajska namreč še ni premaknila proti demokraciji. Ostaja še vedno enopartijska država. Kitajska je tudi bolj decentralizirana, politično in ekonomsko, kot sta Rusija in dežele Vzhodne Evrope. Bistvene ekonomske reforme so se privzemale postopoma. Na Kitajskem ni bilo šok terapije. Niti ni bilo velike privatizacije državnih podjetij, vsaj do leta 1998 ne. Pač pa je nastalo veliko na novo ustanovljenih privatnih podjetij. Pretežni del kitajskega proizvoda doprinesejo združbe, ki funkcionirajo po principih tržnega delovanja (Solomon, 1999, str. 124).

Kitajske reforme so bazirale na reformah trga, ne toliko na privatizaciji in so se bistveno razlikovale od regije do regije. Obalne regije so se pod vplivom Deng Xiaopingove politike odprtih vrat razvijale zelo hitro. Notranje province pa so na osnovi prihrankov lokalnega agrikulturnega sektorja formirale tako imenovana mestna in vaška podjetja. Študija Svetovne Banke navaja: »Kitajski unikaten pristop, zaključiti dve tranziciji naenkrat, od centralno planskega k tržnemu gospodarstvu in od ruralne k urbani družbi, nima zgodovinskega precedensa« (The World Bank, 1997, str. 97).

### **5.1. Odsev azijske finančne krize na transformacijo kitajskega gospodarstva**

Z azijsko finančno krizo leta 1997, ko se je zgodil zlom na azijskih finančnih trgih, je večina ljudi pričakovala, da bo ta regija na robu propada. To kar je bilo najhitreje rastoče gospodarstvo na svetu, je bilo nenadoma najmanj privlačna lokacija za investicije. Makroekonomisti so krivca azijske krize iskali v azijski makroekonomski politiki. Bančni in finančni analitiki so krivili slabo organiziran azijski finančni sistem. Vzrok azijske krize je bil predmet različnih razprav, ampak dejstvo je, da so Azijci krizo prešli.

Kitajska beseda oziroma znak za »krizo« pomeni dvoje: »nevarnost« in »priložnost«. Črke, ki sestavljajo besedo »azijski« (»Asian«), opisujeta Kotler in Kartayala kot inicialke besed, ki so vsebinsko zelo primerne za opredelitev stanja, v katerem se je nahajala Azija v času krize. Črke besede »Asian« razlagata kot<sup>2</sup>:

- **Authoritarian government** (avtoritativna vlada)
- **State-led development** (državno voden razvoj)
- **Institutionalization** (institucionalizacija)

---

<sup>2</sup> Povzeto po Kotler, Kartajaya, 2000, str. 9-13.

- **Asian Values** (azijske vrednote)
- **Network** (mrežno sodelovanje)

Za večino azijskih držav je bilo značilno, da je svojo gospodarsko rast bazirala na teh petih zgoraj navedenih elementih. Poglejmo si vsakega izmed njih podrobneje. Avtoritativna vlada ni nujno slaba. Na primer, vlada Singapurja je pogosto kritizirana, da je avtoritativna. Dejstvo pa je, da je zelo učinkovita. Eden izmed razlogov za to je, da so vladni uslužbenci zelo dobro plačani. Predsednik vlade v Singapurju je najboljši plačan predsednik vlade na svetu. Kitajska s svojim enostrankarskim sistemom je naslednji primer avtoritativne vlade.

Razvoj, ki ga vodi državni aparat je značilnost večine azijskih dežel. Japonsko ministrstvo za mednarodno trgovino in gospodarstvo je na primer zelo vplivno pri izbiri tistih panog, ki jih bodo intenzivneje razvijali. Južna Koreja, ki je vedno v »toplo-hladnih« odnosih z Japonsko, je velika posnemalka japonskega razvojnega modela. Na primer, veliko njihovih »cheabol-ov« bazira na »keiretsu« modelih, značilnih za Japonsko. Singapurska vlada, ki upravlja velik javni sektor ima prav tako aktivno vlogo pri politiki razvoja mest. Večina azijskih vlad je direktno vpletena v svoje gospodarstvo in podjetništvo.

Avtoritativna vlada z državno vodenim razvojem je tipična tudi za azijske institucije. Azija ima svoj lasten model vodenja finančnih in uradnih institucij. Za njih je značilno, da niso transparentne, pogosto so neformalne institucije vplivnejše od formalnih. Čeprav se azijske institucije razlikujejo od države do države, je moč zaznati visoko stopnjo podobnosti med njimi.

Tipične azijske vrednote so: upravljanje na podlagi dobrih medsebojnih odnosov, pripadnost družinski koheziji, vzdrževanje harmonije.

Navezovanje stikov, še posebno med Kitajsko s čezoceanskimi deželami, prav tako igra pomembno vlogo v azijskem gospodarskem razvoju. Kitajska je bila glavni motor rasti v večini jugovzhodnih azijskih državah, pa tudi Japonska je s svojimi keiretsu-i v veliki meri prispevala h gospodarski rasti Azije.

To je pet elementov, katerim lahko pripišemo rast azijskih dežel. Poglejmo še črke besede, ki sestavljajo besedo »kriza« (»Crisis«). Kot že rečeno, Kitajci v tej besedi opisujejo oboje, nevarnost in priložnost:

- **Currency** (valuta)
- **Response** (odziv na krizo)
- **Information** (informacije)

- **State-driven economy** (državno vodeno gospodarstvo)
- **Investment** (investicije)
- **Sustainable** (vzdržljivost)

Poglejmo še razlago takšne opredelitve. Azijska kriza se je pričela s krizo valut. Postala je tarča valutnih špekulantov, azijske valute so postale precenjene in nestanovitne, kar je kazalo na zelo nestabilno, špekulativno gospodarstvo. V takšnem gospodarstvu se tudi vlada težko odziva v pravi smeri. Ko začne braniti svoj menjalni tečaj, je to alarmni znak za javnost. Panika, zmeda in negativne informacije o položaju se začnejo hitro širiti in to še bolj negativno vpliva na gospodarstvo.

Del krize, ki jo Azijci pojmujejo kot priložnost, nastopi s tem, ko azijske vlade prevzamejo v svoje roke situacijo in z reformami in obnovo pomagajo postaviti gospodarstvo na noge. Večina azijskih gospodarstev tako postane državno vodena in ni prepuščena prostemu trgu. Krhek bančni sektor na primer, je bil kapitaliziran, celo nekatere banke je prevzela država. Podobno se je zgodilo z nekaterimi privatnimi podjetji, ki niso več mogla plačevati svojih dolgov. Poleg tega, pa so naredili trg privlačen za tuje investitorje, ki so dejansko rešili mnogo azijskih podjetij v različnih panogah. Tujci so podjetja restrukturirali in jih spremenili v stabilne in dobro stoječe poslovne enote.

Čeprav je glavni vzrok azijske krize še vedno predmet spora, pogledjmo, kako ga razlagata Fernald in Babson (1999, str. 3-36). Prva razlaga krize je, da so imele države slabo postavljene finančne temelje, drugi razlog pa vidita v učinku nalezljivosti (contagion effect).

Najbolj splošen pogled najbrž je, da je kriza izhajala iz slabih finančnih temeljev v vseh ekonomijah, ki jih je kriza zajela. Razlog za krizo je predvsem v finančnem sistemu, povezanosti med podjetji in bankami. V bistvu je finančni sistem dopuščal, da so se posamezne banke preveč izpostavljale posameznim podjetjem. Podjetja so bila v izgubah in so se pretirano zadolževala. Krediti so bili slabi in so temeljili na lahko dostopnem kratkoročnem mednarodnem dolgu. Navzven veliki kratkoročni dolgovi, posebno kadar so uporabljeni da financirajo primanjkljaj na tekočem računu, pustijo gospodarstvo ranljivo za obrate kapitalskega toka. Navznoter pa so slabo nadzirane banke dajale rizična posojila. Torej korporacije so si veliko izposojale od finančnih institucij, da bi investirale v različne projekte, banke pa so si nezavarovano izposojale v tujini.

Druga možnost azijske krize pravi, da je kriza povezana s finančno paniko, podobno kot pobegi vlagateljev iz bank, ko se dvigne masovno nezaupanje. To je učinek, ko se ekonomski subjekti nalezijo obnašanja drugih, čeprav ni nobene racionalne razlage za njihovo početje. Ko so propadale naložbe v eni državi, se je kriza širila še na druge, ki so imele podobno finančno ureditev.

Vprašajmo se ali sta bila zgornja dva pogleda na vzrok finančne krize pomembna tudi za Kitajsko? Finančni sistem ni podoben, ker Kitajska še ni izpeljala vseh reform. Zakaj ni prišlo do učinka nalezljivosti v Kitajski, ko se investitorji umikajo s finančnih trgov? Kako so lahko tuji investitorji sprevideli, da je Kitajska tako drugačna in da bo vzdržala? Kitajska je vzdržala oba šoka, ne da bi institucije izgubile svojo funkcionalnost znotraj okvirja. Njeno vzdržljivost lahko pripišemo formalnem in neformalnemu delu institucionalnega okvirja.

Vpliv formalne regulative se kaže v tem, da Kitajska uspešno kontrolira kapital in se izogiba napadom na valuto. Kitajski inštrumenti kontrole so različni, od prepovedi, da si domači subjekti izposojajo v tujini, omejitve na portfolijo investicije. Kitajska ima v bilanci vedno presežek izvoza nad uvozom. Sama valuta je bila in je še zaščitena, menjava v tujo valuto ni mogoča na kapitalskem trgu. Zaradi teh razlogov se investitorji niso ustrašili in so Kitajski zaupali, da bo obdržala stabilno rast. Vsa ta formalna kontrola je preprečila, da bi domačini menjali domačo valuto, ko so pričakovali, da se bo oslabila (depreciirala). Brez teh omejitev bi gotovo veliko domačih investitorjev investiralo v tujino, že samo zaradi zniževanja rizika. Zagotovo je kontrola kapitala pod pogojem, da so zunanje predpostavke ugodne, pripomogla k izogitvi krize. Kitajska formalna institucionalna pravila so v veliki meri pripomogla, kar pri drugih državah ni bilo mogoče, da se je Kitajska elegantno izognila finančni krizi.

Do učinka nalezljivosti na Kitajskem ni prišlo, ker so Kitajci močno zaupali v stabilnost finančnih institucij, za katerimi stoji država kot garant neformalnim dogovorom. Čeprav je na Kitajskem ogromno slabih bank, bodo še vedno dajale posojila, ker za njimi stoji država. Zato imajo vlagatelji vedno zaupanje v banke. Država enostavno bankam odobri nova državna posojila. Banke lahko delujejo tudi, če imajo visoke rdeče številke. Kitajske posebnosti delovanja političnega in gospodarskega sistema in njena drugačnost so botrovale k temu, da azijska finančna kriza ni tako zelo močno prizadela Kitajske kot ostale azijske dežele.

## **5.2. Posebnosti kitajskega pristopa k tranziciji**

Visoka rast kitajskega gospodarstva je posledica reform, ki so pripomogle k oživljanju kitajske proizvodne industrije, kar je tudi prispevalo k oživitvi mnogih regij na Kitajskem. Do sedaj so reforme imele znaten vpliv samo na nekatere kitajske regije, njihov vpliv pa se širi tudi na sever in globlje v notranjost Kitajske, kar prinaša razvojne priložnosti tudi v drugih regijah Kitajske. Nekoč zaprto in plansko gospodarstvo v zadnjih petnajstih letih previdno uvaja tržne reforme, ki pa ne smejo ogrožati enopartijskega sistema. Prioritetne naloge so ohranjanje vzdržne in visoke gospodarske rasti, tujih in domačih naložb ter zunanjetrgovinske menjave, nizke inflacije, zmanjševanje brezposelnosti in prirastka prebivalstva. Povprečna gospodarska rast je v obdobju 1996-2003 znašala 8,4 %,

povprečna letna stopnja inflacije le 0,5 % (v letih 1998, 1999 in 2002 je prišlo celo do deflacije), povprečna letna rast trgovinske menjave pa 9,9 %. Hitra rast je bila zagotovljena predvsem z velikimi domačimi in tujimi naložbami (Cheng 1994, str. 221). Rast bruto domačega proizvoda je vidna tudi iz podatkov tabele v Prilogi 2. BDP je znašal leta 2004 1.368.759 milijonov juanov in je bil za 43 % višji kot leta 2001.

Glavna slabost kitajskega ekonomskega sistema je bila nizka ekonomska učinkovitost, ki je izhajala iz strukturnega neravnovesja in problema vzpodbud. Že v predtranzicijskem obdobju je vlada poskušala razrešiti strukturne probleme z decentralizacijo alokativnega mehanizma, vendar pa administrativne narave mehanizma niso uspeli spremeniti. Politično okolje in sistem upravljanja sta ostala nespremenjena, zato reforme niso uspele. Bistvena razlika reform po letu 1978 je bila sprememba na mikro ravni, ko so kmetje, delavci in managerji postali upravičeni do presežkov svojega dela, to pa jim je dalo motivacijo za trud. Produktivnost se je pričela dvigovati in rezultati so se izboljšali. Glede na uspešnost kitajske tranzicije, njihov pristop zasluži našo pozornost. Glavne značilnosti kitajskega pristopa so tri:

- postopnost,
- eksperimentalnost,
- dvotirnost.

### **5.2.1. Postopnost in počasnost sprejemanja reform**

Postopnost je nasprotje Big Bang<sup>3</sup> pristopa, ki je bil značilen za vzhodno in centralnoevropsko tranzicijo ter države bivše Sovjetske zveze. Postopnost pomeni, da se spremembe uvajajo počasi, da ne bi povzročile velikih pretresov in škode gospodarstvu. Postopnost pomeni tudi počasnost. Spreminjanje kitajskega gospodarstva poteka že tri desetletja in še danes je pred njim velik del poti. Delež zaposlenih v državnih kitajskih podjetjih je bil leta 1978 enak kot leta 1993 (18 %), to pa pomeni, da je bilo leta 1993 v državnih podjetjih zaposlenih 35 milijonov ljudi več kakor petnajst let poprej. Državna podjetja na Kitajskem še danes predstavljajo resen problem, tako velik, da bi ob neugodnih okoliščinah lahko sprožil kitajsko tranzicijsko krizo. Državna podjetja namreč zaposlujejo veliko število ljudi, zato obstaja nevarnost množičnih odpustov in drugič državna podjetja kopičijo neobvladljive dolgove, ki hromijo banke.

V vzhodnoevropskih gospodarstvih so hitre spremembe privedle do zmede in velikih padcev BDP-ja, čemur se je Kitajska s postopnostjo izognila. Kljub težavam, ki Kitajski še

---

<sup>3</sup> Big Bang pristop k tranziciji je pristop, ko se reform lotijo hitro in na vseh področjih hkrati, z namenom, da bi jih čim prej privedli do kraja.

ostajajo, pa od začetka reform do danes beleži pozitivno gospodarsko rast in to je pokazatelj, da je ubrala pravo pot (Šutić, 2002, str. 8).

### **5.2.2. Eksperimentalnost in preizkušnje najboljših teoretičnih modelov**

Druga značilnost kitajskega pristopa je eksperimentalnost, ki so jo izvajali s paralelnim eksperimentalnim sistemom. Pri tem sistemu gre za preizkušanje različnih teoretičnih pristopov na omejenih geografskih območjih. Pristop, ki se je izkazal za učinkovitega so nato uporabili na državnem nivoju. Rezultat takšnega preizkušanja je, da je učenje hitrejše, koristi pa daleč prekašajo stroške, ki nastanejo s podvajanjem in preizkušanjem več modelov naenkrat. Prednosti so očitne, saj ne pride do uporabe napačnega modela na državnem nivoju, kjer bi bili stroški takšnega spodletelega poskusa vrtoglavo visoki.

V kitajskem prehodu od centralnega planerja k trgu je ta pristop regionalnega preizkušanja odigral pomembno vlogo. Kitajska je najprej začela z agrarno reformo po tem modelu in jo nato prenašala še na druga področja svoje tranzicije. Eksperiment se je začel že leta 1978 v nekaterih kitajskih okrožjih, tačas pa je preostala Kitajska kmetovala po kolektivnem kmetijskem sistemu. Prvi poizkus se je začel v okrožju Fengyang, kjer so gospodinjstva, v zameno za pravico do samostojnega gospodarjenja na svoji kmetiji, lokalnim oblastem dobavljala vnaprej predpisano količino poljščin. Komuni je bilo naloženo, da proda vnaprej dogovorjeno količino poljščin, po v planu določenih fiksnih cenah, državni preskrbovalni agenciji, poleg tega pa še plača fiksne količine davkov. V zameno je lahko komuna kupila določeno količino potrebnih inputov, kot so deli za mehanizacijo ali pa umetna gnojila po prej določenih planskih cenah. Lahko so gojili poljščine, ki so jih smatrali za donosne, jih prodali in dobiček zadržali za lastne potrebe. Komuna je naprej prenesla odgovornost na posamezne kmetije in jih naredila neposredno odgovorne za izpolnitev plana in plačilo davka. Kmetije so v zameno dobile zemljo in potrebna sredstva. Do leta 1984 je skoraj vsa Kitajska uporabljala ta pristop.

Drugi primer je ustanovitev Posebnih ekonomskih con (SEZ) leta 1980. V teh conah so prilagodili zakonodajo, da bi jih napravili privlačnejše za tuja vlaganja in za mednarodno trgovino nasploh. Lokalne oblasti so v teh conah, neodvisno od centralnega planerja, preizkušale novosti. Tiste, ki so se izkazale za uspešne pa so v nekaj letih prenesli še na druga podobna območja, večinoma v večja priobalna mesta.

Še en primer je privatizacija državnih podjetij v sredini devetdesetih let, ki je sledila enakemu vzorcu, se pravi preizkušanje na lokalni ravni in nato prenos na nacionalno raven (Roland, 2000, str.63).

### 5.2.3. Dvotirnost planskega in tržnega sistema

Pri dvotirnem pristopu gre za to, da nacionalno gospodarstvo ločimo na dva dela. Prvi planski del ostane tak kot je bil, količine proizvodov kot tudi cene ostanejo nespremenjene, drugi tržni del pa da podjetjem svobodo tako glede količine kot tudi cene njihovih proizvodov, vendar ta svoboda velja le za nadplansko proizvodnjo. Pri tem drugem, prostem delu, ki pomeni liberalizacijo, se cene oblikujejo po mejnih stroških, saj proizvajalci stremijo za največjim možnim dobičkom. Namen dvotirnega pristopa je postopno zmanjševanje planskih količin in na koncu prehod na tržni sistem in to vse brez gospodarskega šoka. Metoda je lahko uspešna le, če obstaja nadzorna oblast, ki nadzoruje izvrševanje plana in ima možnost sankcioniranja.

Potem, ko se je dvotirni sistem pokazal za učinkovitega v kmetijstvu, so ga uporabili še v industriji. Najprej so ga leta 1981 uvedli v naftni industriji, leta 1984 pa v vseh industrijskih panogah. Šlo je za povsem podobne pogoje. Ob predpostavki, da izpolnijo plan, so podjetja za svoj račun lahko proizvajala, kar so smatrala za dobičkonosno in ta planski presežek prodala kupcem na prostem trgu. Tako je nastal trg nadplanske proizvodnje.

Pred letom 1979 so ljudje kupovali osnovne proizvode kot so hrana, elektrika in javni prevoz s kuponi po cenah, ki so bile nižje kot bi bile tržne cene. Z nastopom dvotirnega cenovnega sistema pa so lahko prebivalci kupovali dobrine po planskih cenah in omejitvah, tako kot do takrat. Tak kuponski sistem je ostal v veljavi vse do leta 1993. Hkrati so lahko kupovali neomejene količine dobrin po tržnih cenah. Nikomur zaradi tega sistema ni bilo slabše, saj so lahko, kot doslej, vsi kupovali iste količine po planskih cenah. Prednost takšnega dvotirnega sistema je v tem, da deluje na obstoječem planu in tako ohranja dohodke vpletenih strani. Morebitnim izgubarjem zagotavlja nespremenjeni položaj, saj jim zagotavlja nespremenjene razmere na srednji rok, medtem ko tistim iznajdljivejšim odpira vrata za zaslužek in hkrati ustvari trg, ki lahko dolgoročno zamenja centralnega planerja. Kot dodatno prednost štejemo, da gradi na obstoječih institucijah, zato je hitrejši, zahteva manjše stroške in kar je najvažnejše, predstavlja manjše tveganje. Do pozitivnih sprememb je pripeljal brez zmede, velikih padcev proizvodnje in masovnega odpuščanja delavcev.

Kitajska je lep primer, da dvotirna liberalizacija lahko deluje, vendar pa njeno uspešno izvajanje še zdaleč ni enostavno. Potrebno je zagotoviti nadzor in prisilo za izvajanje plana, saj proizvajalci niso zainteresirani za prodajo pod tržno ceno, ko enkrat trg deluje. Tako mora vlada poskrbeti za izvajanje plana. K sreči pa te kontrole na Kitajskem ni potrebno ustanovljati povsem na novo, saj je potreba po njej obstajala že v časih centralnega planerja, ko so nastale za nadzor potrebne institucije. Potreba po dodatnih informacijah je majhna, saj se lahko uporabi že obstoječi plan. Zahtevnost takšnega postopka je bistveno

manjša kot pa razvoj novega plana, to pa je v razmerah sprememb bistveno. Vseobsegajoč nadzor pa tudi ni potreben, saj se nadzorni organ lahko odziva le na pritožbe kupcev. Če sta obe strani zadovoljni z neizvajanjem plana, težav ni, saj to pomeni, da obe rešujeta svoje probleme na učinkovit način.

Seveda pa ima tudi dvotirni sistem svoje težavnejše plati. Težave se pojavijo, če želimo prodati kakšne zastarele nezaželenne proizvode po planski ceni, ki je višja od tržne. Povpraševanje po takšnih proizvodih pade zaradi dodatne neplanske ponudbe, ki je naravnana bolj tržno. To še zlasti velja, če so ti proizvodi namenjeni končnim porabnikom. Teh namreč, za razliko od institucionalnih kupcev, ne moremo prisiliti kaj naj kupijo.

Izpolnjevanje plana tudi močno zavisi od pričakovanj udeležencev na trgu v zvezi z nadzorom in udejanjanjem izpolnjevanja plana. Če oblasti ne izvajajo dosledno nadzora in uresničevanja plana, udeleženci na trgu ne bodo izvajali planskih postavk. Ko nekdo pričakuje, da mu s planom predvidena količina ne bo dostavljena, potem tudi on ne bo izpolnjeval plana. Takim nedoslednostim lahko sledi verižna reakcija in v osnovi dober pristop se bo pokazal kot neučinkovit.

Izrabljanje informacij s strani oblasti za zadovoljevanje svojih potreb lahko prav tako izjalovi dvotirni sistem liberalizacije. Če oblasti izrabijo tržni tir, ko vidijo koliko so posamezna podjetja sposobna narediti za navijanje planskih količin, bodo želje in podjetniški duh kaj hitro izpuhteli. Prav ta vzrok je botroval propadu dvotirnih sistemov v Sovjetski zvezi. Na Kitajskem pa, ravno nasprotno, niso navijali planskih količin, ampak so celo postopoma zmanjševali plansko določene količine. To so počeli z namenom, da se relativni delež plana v primerjavi s trgom zmanjša in s končnim ciljem, da se plan ukine (Roland, 2000, str. 135-137).

Velika težava dvotirnega sistema je tudi korupcija. Dogajalo se je namreč, da so uradniki del s planom določenih kvot prodajali na trgu. Podatki s Kitajske kažejo, kako veliki razkoraki lahko nastanejo med nakupi neke dobrine in prodajo le-te s strani podjetij. Ta je na Kitajskem obstajala že preden so uvedli dvotirni sistem liberalizacije, tako da lahko sklepamo, da dvotirni sistem ni sam po sebi njen generator. Je pa tovrstna korupcija pozitivna funkcija razlike v ceni. Obstaja tudi sistemska napaka, ki vznemirja ljudi in v njih utrjuje prepričanje o korupciji. Tako imajo pri dvotirnem sistemu nekateri udeleženci pravico kupovati določene produkte po planskih cenah in jih nato naprej prodajati z zaslužkom. Tako se dogaja, da pridobijo zopet tisti, ki so bili že tako privilegirani v planskem sistemu. To je v očeh prebivalstva težko upravičiti in se pripisuje korupciji, kljub temu, da je v funkciji optimiranja in zmanjševanja stroškov tranzicije. Nihče ni na slabšem, a ljudje so zelo občutljivi na spremembe v razmerjih dohodkov. Tako je bila korupcija eden pomembnejših sloganov, ko so leta 1989 študentje demonstrirali na Tiananmenskem trgu. Občutek

korupcije je škodljiv zaradi nezainteresiranosti in otopelosti, ki jo povzroča zaradi zaviranja podjetniške iniciative kot tudi zaradi upiranja reformam. Če pa poudarimo zainteresiranost uradnikov za izpeljavo reform, vidimo, da je takšna korupcija celo vzpodbudna, saj so uradniki še kako na strani reform, ko pa jim te prinašajo koristi.

Vendar pa je korupcijo potrebno držati na vajetih, da se kasneje ne razraste do mere, ko je ni več moč obvladati. Tudi Kitajci so se v zadnjih letih korupcije lotili z veliko vnemo. Tako so obsodili visoke vladne predstavnike na dolgoletne zaporne ali celo smrtne kazni, ko so jih spoznali za krive korupcijskih dejanj (ibidem, str. 149).

#### *Dvotirni sistem po tranziciji*

Bistvena odlika tega sistema je, da zavaruje tiste, ki bi z reformo izgubili, drugim pa omogoči, da si v vzporednem sistemu izborijo določene koristi. To doseže z ohranjanjem institucij, ki delujejo kot so delovale doslej, s tem pa se ohranijo delovna mesta in dohodki tistih ogroženih, ki bi sicer z reformo izgubili svoj gmotni položaj. Na ta način so omilili proces tranzicije, se s tem izognili šokom v svojem gospodarstvu in mu omogočili hitrejši napredek.

Priložnost za uporabo dvotirnega sistema se ponuja povsod, kjer se uvajajo spremembe in kjer je potrebno zaščititi tiste, ki bi s spremembami izgubili. Zaščititi tiste, ki s spremembo izgubijo, je potrebno iz več razlogov (Šutić, 2002, str. 12-13):

- Prvi razlog je ta, da ne pride do prikritega ali javnega odpora proti spremembam. Tak odpor spremembe ogrozi, jih oteži ali pa povsem prepreči.
- Drugi razlog je, da se ohrani stabilnost v državi, da ne pride do kaosa in zmanjšanja učinkovitosti celote.
- Tretji razlog je etičen. Gre za zaščito ljudi, ki bi kot posledica reform padli pod prag revščine in za lajšanje škode, ki bi jo sicer preveč brutalno utrpeli.

Bistvo dvotirnega sistema je v spremembah. Je le pomoč, da postanejo spremembe sprejemljive za večino vpletenih. V drugem, tržnem delu dobijo zainteresirani svoje prednosti in priložnosti, ki zaradi prvega dela ne škodujejo nikomur.

Tako se je v kitajskem primeru začel trg, ki je do danes že zamenjal centralnega planerja, povečal konkurenčnost, ki jo ugotovimo kot zmanjšanje pribitka na ceno nad mejnimi stroški ter povečal učinkovitost izrabe resursov.

### 5.3. Gospodarske reforme na makro in mikro gospodarski ravni

Po kulturni revoluciji (1966-1976) so se kitajski voditelji polaščali tržnega gospodarstva kot načina modernizacije. Od leta 1978 so bile štiri ločene faze razvoja. Prva faza, od 1978 do 1984 se je osredotočala na kmetijsko reformo z namenom obogatiti kmete, da bi dobili njihovo podporo. Druga faza, od 1985 do 1988, se je osredotočala na urbano reformo. Podjetja mestnih občin in privatna podjetja so postajala vse bolj aktivna. Zelo priljubljene so postale joint venture oblike. Neposredne tuje investicije so prihajale v glavnem iz ali preko Hong Konga. Podjetja v državni lasti so postala manj pomembna in gospodarsko neaktivna. Nekatera so bila prodana joint venture podjetjem, nekatera pa so se reorganizirala z namenom, da postanejo konkurenčna na trgu. Tretja faza, od 1989 do 1991, pokriva reformo cen, odprtje delniške borze v Shanghai-ju in Shenzhen-u in nekaj reform na denarnem trgu.

Četrta faza, od 1992 do 1997, je faza zaznamovana z Deng Xiaopeng-om, ki je potrdil kitajsko prihodnost kot socialistično tržno gospodarstvo (tržno gospodarstvo pod vodstvom komunistične stranke). Začetek te faze je bil odločilen za multinacionalna podjetja, ki so začela agresivno investirati v Kitajsko. Neposredne tuje investicije so skočile od 3 milijarde \$ v letu 1990, na več kot 30 milijard \$ v letu 1994. Najprej so se začele razvijati obalne province, še posebej Guangdong (nasproti Hong Konga) in Fujian (nasproti Tajske), nato pa so začeli gospodarske aktivnosti širiti še v notranjost države. Strukturne spremembe so se začele na primer v tekstilni industriji v Shanghai-ju.

Peta faza se je nekako pričela septembra 1997, ko je predsednik Jiang Zeming razglasil, da se bo večina podjetij, ki so v državni lasti, preoblikovala v podjetja, ki bodo v javni lasti (kar bi naj pomenilo privatizacijo). Ta faza ponuja ogromno priložnosti za tuja multinacionalna podjetja, še posebej v smislu preoblikovanja in prevzemanja teh državnih podjetij.

Vzorec gospodarskega razvoja je bil podprt tako s socialne kot politične kulture. Kitajski voditelji so poudarjali tradicijo konfucionizma, ideologijo, ki zagovarja poslušnost avtoriteti, red in stabilnost (Yip, 2000, str. 84-85).

Določene zakonitosti sistema industrijske proizvodnje so se začele razvijati šele po Maovi smrti pod vodstvom reformske politike Deng Xiaopinga. Posledica tega je bil vse večji in vse odločnejši vpliv posameznih direktorjev industrijskih podjetij in omejevanje ekonomske oblasti partijskih kadrov. Pod Dengovim vodstvom se razvija predvsem lahka industrija. Reformska politika dovoljuje tudi ustanovitev manjših zasebnih podjetij z omejenim številom delavcev. Vladni krogi si prizadevajo v deželo privabiti čim več tujih investorjev, ki jih še vedno mika to velikansko, še neizkoriščeno tržišče in poceni delovna sila.

Sprostitev vseh ideoloških ovir, ki so pod Mao Zedongovo vladavino preprečevale nastanek in razvoj kapitalsko intenzivnejših vej gospodarstva, je privedel do pravcate eksplozije industrijske proizvodnje, predvsem na področju lahkih predelovalnih panog.

Nova, sodobnejša akumulacija kapitala je sprva povzročila bliskovito rast realnih dohodkov. Vendar je ta pozitiven razvoj že po dobrih desetih letih naletel na meje, ki za spremembo niso bile ideološke, temveč popolnoma stvarne; energetske potenciali in surovine so bile v okviru možnosti, kakršne je zagotavljala dejanska infrastruktura izčrpani, zato je notranja dinamika tržnih zakonitosti na področju lahke industrije in zasebnega podjetništva privedla do vse hitrejši rasti cen in inflacije. Kitajska država pa se je tudi v času reformske politike precej zadolževala v tujini. Medtem ko je Dengova politika v prvih letih pokazala nekaj vidnih uspehov, pa se posledice njenih včasih prenehanj ukrepov kažejo v vse večjem številu brezposelnih. Tako kitajsko stvarnost od srede 1989. leta dalje vse bolj zaznamuje samovolja birokracije, ki temelji na podkupovanju, ter neprestano poglobljanje socialnih razlik med prebivalstvom.

Splošno nezadovoljstvo se kaže tudi med izobraženci, ki vidijo edino rešitev v spremembi zakrnele politične ureditve in v uveljavljanju možnosti za lastno iniciativo ter večjo dejavnost posameznikov na vseh področjih družbene stvarnosti. Te zahteve je kitajska vlada junija 1989 zadušila v krvi. Njena prizadevanja za izboljšanje gospodarskega položaja ob poostrenem političnem pritisku in z vračanjem k nekaterim ukrepom centralističnega nadzora nad gospodarstvom niso obrodila nobenih plodov (Rošker, 1992, str. 35).

### **5.3.1. Modernizacija državnih podjetij**

Pred začetkom reform ni bilo jasne razmejitve med funkcijo države in podjetja. Različne agencije centralne in lokalne vlade so podjetjem narekovale razvojne strategije in puščale podjetnikom le malo svobode pri odločanju o proizvodnji, trženju, investicijah in cenah. Sklad dobička so morala podjetja v celoti prenesti na državo, medtem ko je vlada pokrivala izgube s subvencijami. Investicije so bile podjetjem odobrene preko državnega proračuna, za dodatni obratni kapital pa so poskrbele banke. Podjetja v lasti države niso bila odgovorna za svoje finančne rezultate; njihova glavna naloga je bila izpolnjevanje količinskih ciljev državnega plana (Blejer et al., 1991, str.5).

Poudarek reform državnih podjetij je bil predvsem na priznavanju večje avtonomnosti podjetij pri odločanju ter večji odgovornosti za poslovni uspeh. Za razliko od kmetijstva, ki se je reformiralo samo, so mikro ekonomsko reformo državnih podjetij izvedli na pobudo oblasti. Potekala je v štirih fazah.

Z vsako fazo reform je bilo zmanjšano vmešavanje države in podjetja so pridobila več avtonomije (Lin, Cai, Li, 1996, str. 10 v Šutić, 2002, str. 13-14):

- Prva faza, od leta 1979 do 1983, je temeljila na eksperimentih povečevanja samostojnosti podjetij in povečevanja finančnih vzpodbud v obstoječem sistemu. Ukrepi so vključevali zadrževanje dobičkov v podjetjih, nagrajevanje glede na rezultate ter pravico podjetij, dejavnih v mednarodni trgovini do zadržanja in razpolaganja z devizami. Za začetek so torej ukinili prenos skladov dobička na državo ter uvedli davek na dobiček.
- Druga faza, od leta 1983 do 1986, je podjetja seznanila s tržnimi pravili delovanja. Leta 1983 so uvedli davek na dobiček, ki je zamenjal razpolaganje oblasti z dobičkom. Leto kasneje so uvedli možnost prodaje presežkov na trgu. Da bi zmanjšali vmešavanje vlade v poslovanje podjetja, so leta 1986 (po zgledu sistema odgovornosti gospodinjstev) uvedli sistem odgovornosti za srednja in velika državna podjetja. Ta sistem je določal cilje poslovanja in obveznosti do države. Določena je bila tudi količina proizvodnje, za katero so veljale fiksne cene. Do leta 1988 je vlada sklenila dogovore z 90 % srednjih in velikih podjetij. Istočasno so uvedli tudi razne lizing pogodbe za manjša storitvena podjetja.
- Tretja faza, od leta 1987 do 1992, je prinesla zakonodajo s področja odgovornosti in avtoritete managerjev. Leta 1986 so predstavili osnutek Zakona o stečaju, ki je določal pogoje za stečaj državnih podjetij v primerih velikih izgub in nezmožnosti vračila dolga zaradi slabega upravljanja. Za uvedbo stečajnega postopka je bilo potrebno soglasje vlade. Čeprav je dve tretjini državnih podjetij poslovalo z izgubo, je ta zakon do leta 1993 izkoristilo samo okoli 1000 podjetij, le 10 % od teh je bilo državnih. Solomon (1999, str. 131) navaja glavni razlog v sistemu socialne varnosti, ki je na Kitajskem vezan na podjetje (t.i. železna riževa skleda). Podjetje svojim delavcem ne zagotavlja samo plače, temveč tudi stanovanje, dnevno varstvo in izobraževanje otrok.
- Četrta faza, po letu 1993, je prinesla poskus modernizacije državnih podjetij. Prišlo je do hitrejše rasti proizvodnje in zmanjšanja obsega obveznega planiranja. Z večanjem avtonomije državnih podjetij je upadel tudi delež investicij, ki so bile financirane iz državnega proračuna. Zaradi večjih zadržanih dobičkov podjetij ter rastočega proračunskega primanjkljaja je vlada znižala državne subvencije in prisilila podjetja k tesnejši povezavi z bankami. Leta 1993 so sprejeli Zakon o podjetjih, ki bi naj dokončno prevladal vso odgovornost za poslovanje na podjetja. Zakon je spodbudil podjetja k združevanju, veliko se jih je povezalo s tujimi partnerji. Vlada je številna državna podjetja spremenila ali v družbe z omejeno odgovornostjo ali v delniške družbe. Reformirali so tudi trg delovne sile in omogočili podjetjem večjo fleksibilnost pri zaposlovanju, delegiranju obveznosti in plačah.

Reforma mikro sistema upravljanja je dosegla zastavljeni cilj povečanja tehnične učinkovitosti. Empirične ocene so pokazale, da je za skoraj polovico (42,2 %) rasti proizvodnje kmetijskega sektorja zaslužna rast produktivnosti, povzročena z reformami. Skoraj vso rast produktivnosti pa gre pripisati vpeljavi sistema gospodinske odgovornosti. Prav tako je več študij pokazalo, da je povečanje avtonomije državnih podjetij pripeljalo do povečanja njihove produktivnosti. Ker pa je povečanje avtonomije managementa potekalo v neurejenem makroekonomskem okolju, je povzročilo pridobitniško vedenje (discretionary behaviour) vpletenih. Kljub izboljšani produktivnosti so dobički padli, saj so se povečevale plače, dodatne ugodnosti in nepooblaščen trošenje. Sedaj, ko so podjetja okusila avtonomijo bi bilo s političnega vidika predrago, da bi jo zopet preklicali, zato so oblasti poskusile z drugimi ukrepi. Avtonomijo podjetij so še povečali v upanju, da bodo postala finančno neodvisna.

Reforme so sicer prispevale k rasti proizvodnje državnih podjetij, vendar se je njihov delež v celotni industrijski proizvodnji zmanjšal iz 76 % v letu 1980 na 28 % v letu 1999. Državni sektor ne izginja, manjša se le njegov pomen v gospodarstvu. Čeprav ga je vlada dolga leta favorizirala, so ga prehitela bolj dinamična kolektivna in zasebna podjetja. Kitajska še vedno vztraja na postopnih spremembah sektorja državnih podjetij, zlasti zaradi vprašanja zaposlitve (Kuzem, 2002, str. 10).

### **5.3.2. Socializem kitajskih značilnosti**

Ko se je Zahod v sredini 19. stoletja Kitajski »vsilil«, se je elita te države po kratkotrajni zaslepljenosti s kemalizmom odločila za reformistično strategijo, o kateri je bilo govora v prejšnjih poglavjih.

Propadajoča dinastija Čang se ni bila sposobna uspešno prilagoditi vplivu Zahoda. Kitajsko so premagale, izkoriščale in ponižale Japonska in evropske sile. Padcu dinastije leta 1910 sta sledila razkol in državljanska vojna, kitajski intelektualni in politični voditelji, ki so tekmovali med seboj, pa so se sklicevali na različne zahodne koncepte: Sun Yat Sen na tri načela »nacionalizma, demokracije in kruha za ljudstvo«; Ling Či Čao na liberalizem; Mao Zedong na marksizem in leninizem. Ob koncu štiridesetih let je uvoženi sistem iz Sovjetske zveze premagal vse zahodne: nacionalizem, liberalizem, demokracijo, krščanstvo in Kitajska se je vzpostavila kot socialistična družba (Huntington, 2005, str. 128-129).

Na Kitajskem tako velikih reform ne bi bilo mogoče uresničiti, če za tem ne bi stala močna avtoriteta. Ta avtoriteta je bil Deng Xiaoping, ki je vodil Kitajsko skozi nenavadno, a uspešno pot gospodarskih reform in politične stabilnosti. On je tisti, ki je stal za vsemi spremembami med leti 1978-97.

Zagotovo je bil Deng Xiaoping najbolj vidna politična osebnost po Maovi smrti. Za uspeh njegovih programov sta bila pomembna dva elementa: močna motivacija in politična avtoriteta. Dengove reforme so izpeljali na tak način, da je večina ljudi v državnem aparatu, vključno z birokrati, pridobila zaradi sprememb. Tisti, ki bi lahko bili potencialno na slabšem, so postali aktivni zagovorniki le-teh. Države, ki so skušale uvesti tržno ekonomijo in so imele prej enostrankarski sistem, so naletale na odpor starih »dinozavrov«, zato so bile reforme tako težavne. Na Kitajskem pa je Deng zavestno »zasnubil« birokrate s tem, da je dovolil, da sami ustanovijo na pol zasebna podjetja z drugimi podjetniki in jim tako podaril zadnji izhod, ki je spremenil njihovo birokratsko moč v ekonomski uspeh. Oprijel se je inovativnega pristopa, ki je temeljil na medsebojnem zaupanju. Prišlo je seveda do korupcije, vendar so bile koristi večje. Deng je uporabil svoje revolucionarne izkušnje, saj je preživel tri čistke<sup>4</sup>. Tako je svojo politično avtoriteto uporabil, da je sprožil novo idejo in obudil kakšen že umirajoči proces.

Odras Dengove kompromisne srednje poti je bila njegova teorija socializma s kitajskimi posebnostmi, kjer primarno vlogo planiranja dopolnjuje vloga trga, za kljubovanje neprimernim ideološkim vplivom Zahoda pa je treba razvijati socialistično duhovno civilizacijo (Saje, 1999, str. 71). Posnemanje zahodnega ekonomskega sistema brez podpornih institucij, ki so povsem drugačne, ne bi bilo uspešno. Zato je bilo potrebno, da si Kitajska ustvari svoj institucionalni okvir. Reforme so prinesle nove vrednote in razmerja v družbi. Do nekaterih vprašanj, zlasti pa do hitrosti izvajanja reform, so se različne struje reformistov različno opredeljevale. Ker je glede na zaostrenost problemov pretežen vpliv na potek reform imela zdaj ena, zdaj druga struja, je to pogojevalo ciklično potekanje reformnih procesov. Deng je iz ozadja budno spremljal in usmerjal ta gibanja ter opazil, da nobena od strani ne bo dobila popolnega monopola nad izvajanjem reform in usmerjanjem razvoja države (Tršar, 2003, str. 25).

Kitajska bi lahko postala zgled alternativnega razvojnega koncepta, obstoječa razdelitev globalne moči pa bi se znašla na preizkušnji. Sicer ni pričakovati, da bodo njeni pozivi v slogu metomitov zgodnjega utopizma, toda nekateri doktrinarni prizvoki bodo verjetno ostali. Kitajska bi tako dokazala, da obstaja »srednja pot« med bivšim sovjetskim komunističnim modelom in kapitalistično demokracijo. V svetu, ki se pospešeno polarizira, v katerem se širi orožje za množično uničevanje in ki potrebuje nove usmeritve, bi Kitajska lahko zapolnila široko praznino, kljub svoji sorazmerni zaostalosti in jezikovnim oviram. Taka usmeritev Kitajske ne bi samo ohromila mednarodnih prizadevanj za ohranitev miru, temveč bi takoj neposredno prispevala h krepitvi vojn mnogih evrazijskih kriznih območij. Zahvaljujoč svojemu gospodarskemu uspehu, izvozu orožja, egalitarističnemu besednjaku

---

<sup>4</sup> Trikrat so ga odstavili z oblasti v času pred letom 1978 (zaprli, sramotili, degradirali).

in pravici do veta v Združenih narodih bi Kitajska lahko bila na čelu globalnega upora množic (Brzezinski, 1995, str. 153).

#### **5.4. Priložnosti in možni scenariji razvoja Kitajske v prihodnosti**

Glede možnih scenarijev razvoja Kitajske je veliko odvisno od dveh stvari: kaj se bo dejansko zgodilo na Kitajskem in kakšen način obnašanja bo Kitajska izbrala na globalni ravni. Kar se tiče same Kitajske, so napovedi zelo ugodne. Že skoraj desetletje in pol je kitajska notranja politika mešanica marksizma in pragmatičnega gospodarskega vodenja, pri čemer avtoritarna diktatura pušča dovolj maneverskega prostora regionalnim družbeno-ekonomskim iniciativam. Rezultat je bila progresivna dekomunizacija ekonomije, najprej v kmetijstvu, nato pa v industriji gospodinjstvih aparatov in izdelkov za široko potrošnjo. Hkrati pa so obalni predeli Kitajske, prek tujih naložb in konkurence po kapitalističnem vzoru, neposredno stopili na vseazijsko pot uspeha (Brzezinski, 1995, str. 151).

Ko razmišljamo o prihodnosti Kitajske, moramo upoštevati tudi možnost, da se gospodarsko uspešna in politično samozavestna Kitajska, ki bi se čutila izključeno iz globalnega sistema in bi prevzela vlogo zagovornice in voditeljice revnih držav, utegne odločiti ne le za doktrinarni, temveč tudi geopolitični izziv dominantnemu trilaterarnemu svetu. Kitajski strategji menijo, da bi bila najučinkovitejša geopolitična protiutež trilaterarni koaliciji med Ameriko, Evropo in Japonsko lastna trojna naveza, ki bi Kitajsko povezala z Iranom v Perzijskem zalivu in Rusijo na območju bivše Sovjetske zveze. Takšna koalicija bi bila potencialni magnet za druge države, ki so nezadovoljne s statusom quo.

Če ji ne bi uspelo odigrati tako dramatične zgodovinske vloge, ima Kitajska še drugo opcijo. Če bi želela postati vodilna daljnovzhodna sila, bi lahko pomenila resno nevarnost za regionalno stabilnost. Daljni Vzhod postaja drugo največje svetovno skladišče modernega orožja. Vse države v regiji, od Indonezije do Japonske razvijajo moderno orožje. Gospodarska moč Kitajske se torej utegne nadgraditi prej v vojaški kot v ideološki smeri. Kitajska bi v končni fazi lahko začela meriti moči z Japonsko, kar bi lahko ustvarilo pogoje za potencialno destabilizacijsko regionalno rivalstvo.

Sledi najbolj zaželeni tretja opcija, da bi Kitajska postala članica »kluba«. Zato pa bo potreben pozitiven odziv Zahoda, na kar lahko skoraj gotovo računamo, hkrati pa bo moral Zahod sprejeti dejstvo, da Kitajska simbolizira in deloma predstavlja pričakovanja revnejših delov sveta. Kitajska kot gospodarska sila bo celo v tem primeru glede dohodka na prebivalca ostala sorazmerno revna, toda njena družba bo znatno izboljšana. Kot taka se bo lahko še naprej identificirala z državami, ki ne pripadajo naprednemu in bogatemu svetu. Mnogi bodo verjetno sledili njenemu zgledu, Kitajci pa bodo jasneje opredelili pomen

svoje izkušnje. Kitajska bo tako prevzela vlogo predstavnika globalnih množic, četudi ne bo postala njihova voditeljica (Brzezinski, 1995, str. 154-155).

Kakšna bo smer razvoja Kitajske v prihodnosti je odvisno od nadaljnje širitve reform, načina izvajanja razvojne politike ter integracije v svetovno gospodarstvo in mednarodne finančne trge. Glede na to lahko predvidimo različne smeri razvoja Kitajske v prihodnosti: vrnitev h kolektivismu in centralizmu, tranzicijo k tržnemu gospodarstvu in novo regionalizacijo oziroma vključitev obrobni regij k triumfalnim. V nadaljevanju pogledimo vsako od hipotetičnih možnosti podrobneje.

#### **5.4.1. Vrnitev h kolektivismu in centralizmu**

Vrnitev h kolektivismu bi bila za podjetja, ki investirajo na Kitajsko prava nočna mora. Dejstvo je, da je tranzicija proces, ki v tako veliki državi kot je Kitajska, zahteva svoj čas. Kitajska še vedno ostaja kolektivistična država kljub hitri transformaciji gospodarstva vzdolž obale. Predstavniki Komunistične partije Kitajske (KPK) bi utegnili nadaljevati z izvajanjem monopola politične kontrole. Obdržali bi odločilno avtoriteto nad ekonomsko politiko. Obsežni sistem birokracije bi še naprej izvajal kontrolo pri uresničevanju sprememb in odločitev. Mnogi člani KPK so namreč še danes močno prepričani v pravilnost ideologije komunizma in dvomijo v uspešnost sprememb, ki so se zgodile na Kitajskem po letu 1978 (Weindenbaum, Hughes, 1996, str. 288). Mnogi izmed njih članstvo v KPK razumejo kot ohranjanje in razvijanje osebnih poznanstev, kar jim omogoča prednostni položaj pri dobivanju podpore za svoja podjetja. V državi, kjer je dovoljena birokratska razporeditev dela, kapitala, energije in posla so prava poznanstva odločilna za uspešnost podjetij.

Po tem scenariju nadaljevanje reform ogroža moč KPK, zato naj bi država zatrla vsak poskus uvajanja novosti. V nekaj desetletjih bi država zopet prevzela nadzor nad sektorjem industrije in bi dovolila le omejeno privatizacijo na področju kmetijstva. Končala bi se tudi širitev posebne ekonomske cone.

Hiter preobrat ekonomske politike bi prestrašil večino tujih investorjev, zato bi ti razmišljali o preselitvi kapitala v druge, tujim investicijam bolj naklonjene države. Kitajske oblasti bi bile prisiljene omejiti odtok denarja, materiala in ljudi. Gospodarska rast bi se ustavila, država bi zapadla v recesijo. Znižal bi se življenjski standard, podjetja bi zato zmanjšala stopnjo rasti proizvodnje, zmanjšala bi se tudi vrednost tamkajšnjih investicij.

Vrnitev h kolektivismu, Kitajske ne bi povzdignila na raven primerljivih svetovnih gospodarstev, kot so ZDA, Japonska in Evropa. Investicijski kapital bi se preusmeril na druga področja razvijajočih se držav na svetu. S tem bi močno pridobila na pomenu Indija,

ki ima možnost postati namestnik celinske Kitajske. Kombinacija številčnosti prebivalstva, delujočega pravnega sistema, izobraženih ljudi in modernih managerskih metod lahko Indijo privede do enega izmed glavnih dejavnikov v svetovnem gospodarstvu. Sicer pa se bo to verjetno zgodilo ob kateremkoli scenariju razvoja Kitajske, saj ima Indija svojo lastno razvojno dinamiko (ibidem, str. 229-231).

#### **5.4.2. Tranzicija k tržnemu gospodarstvu in mednarodna proizvodnja**

Smer razvoja Kitajske k uspešno zaključeni tranziciji in na privatni lastnini zasnovanem gospodarstvu je scenarij Kitajske, ki bi jo postavil ob bok s sosednjo Japonsko, kjer se je gospodarstvo v nekaj desetletjih spremenilo iz statusa tretjega sveta v enega izmed svetovnih vodij. Po tem scenariju bi se morale tržne reforme nadaljevati z zdajšnjo hitrostjo. Uspešnost Hong Konga bi naj služila kot model in spodbuda za nadaljnji razvoj. Tajvan naj bi prav tako pridobil z naraščajočim liberalnim gospodarskim okoljem na celini. Tudi ob nepopolni enotnosti bi tesnejše gospodarske in kulturne vezi prekinile obdobje nasprotujočega si razpoloženja. To naj bi vladne ljudi na celini prepričalo o nepotrebnosti uporabi vojaške moči za njuno združitev. Prosta trgovina med celino in Tajvanom bi bila prednostna za obe strani. Prihranjeni bi bili transakcijski stroški trgovanja preko posrednikov. Povečana mobilnost kapitala in dela bi omogočila razvijanje regionalne specializacije.

Stabilno politično okolje bi privedlo do tega, da se bo na celini ustalilo še več ameriških, evropskih, japonskih in korejskih multinacionalnih podjetij, pogosto z visoko stopnjo tehnološke razvitosti. Posledica tega naj bi bila izboljšana struktura managementa in lastništva v kitajskih podjetjih zaradi večje konkurenčnosti v mednarodnem okolju. Učinkovit kapitalski trg naj bi zmanjšal prednosti družinsko vodenih podjetij. Velika podjetja namreč lažje zberejo kapital in si pridobivajo moč s pomočjo mednarodnih investicijskih kanalov, zato si tudi močno prizadevajo k ohranitvi političnih in gospodarskih reform na Kitajskem.

Stabilno politično okolje naj bi omogočilo razvoj demokracije, kar bi zmanjšalo mednarodni pritisk in izboljšalo odnose Kitajske z ostalimi vodilnimi svetovnimi državami. Na dolgi rok bi se s povečanim dohodkom na prebivalca izboljšal tudi življenjski standard ljudi.

Po tem scenariju bi Kitajska postala ena izmed štirih svetovnih velesil. Največja konkurenca bi zagotovo prevladovala na gospodarskem, tehnološkem, političnem in vojaškem področju. Navedena pot nikakor ne more biti uresničena hitro in avtomatično. Kitajska dolgoročna politična stabilnost je odvisna od zmožnosti oblasti ohranjati ekonomsko rast, ukrotiti inflacijo in zmanjšati brezposelnost. Nekateri se bojijo, da bo

prehod od nadpovprečno hitre rasti gospodarstva k normalni rasti spremenil optimistična pričakovanja, ki so danes temelj podjetniške energije na Kitajskem. Potrebna je tudi celovitejša izgradnja infrastrukture, da bi trg lahko nemoteno deloval. Blaginja nikakor ni z lahkoto pridobljena (Weidenbaum, Hughes, 1996, str. 223-225).

#### **5.4.3. Nova regionalizacija ali vključitev obrobni regij k triumfalnim regijam**

Čeprav statistike kažejo veliko skupno rast, je razvoj posameznih delov Kitajske zelo neenakomeren. Obstajajo precejšnje razlike med provincami znotraj države in obalnimi območji. Del razlike lahko pojasnimo z obstojem prednostno naravnih virov, ki so podkrepljeni še s prednostno davčno politiko in posebnimi spodbudami za tuje investicije. Notranje in zahodne province so zaradi svoje lege in nerodovitnosti za to prikrajšane (Weidenbaum, Hughes, 1996, str. 233). Nesorazmernost provinc se krepi s prenašanjem moči od centralne vlade na regionalne oblasti. Po tem scenariju naj bi se država razdelila na dve območji kot rezultat socialnega pritiska vedno večje gospodarske neenakosti. »Zunanja regija« naj bi vsebovala Tibet, Mongolijo, Xinjiang in severovzhodno Mandžurijo. Vsako od teh območij se po jeziku, kulturi, veri in etnični pripadnosti močno razlikuje od bolj homogene »notranje regije«, ki vsebuje kitajsko južno in vzhodno obalo. Ker bi bila moč centralne vlade vse manjša, bi nastal močan pritisk k razdelitvi države na dve območji. Obstaja tudi težnja po osamosvajanju posameznih provinc znotraj teh dveh območij, zlasti Tibeta.

Ta scenarij bi lahko povzročil dramatične politične posledice, če bi osrednja oblast skušala z vojaško in policijsko prisilo zadržati razcepitev Kitajske. To bi ustvarilo hude antiregionalne težnje z velikimi napetostmi in notranjimi spopadi. Centralna oblast bi utegnila iskati možnosti večjega poenotenja z agresijo navzven, zlasti do Tajvana, kar bi ustvarilo krizno situacijo v svetovnem okviru.

Na dogi rok bi razvoj Kitajske na posamezne države lahko prinesel tudi veliko prednosti. Lahko bi nastala regija z več državami z dinamičnim medsebojnim trgovanjem. Posamezne države ne bi bile vezane na centralno oblast, zato bi lahko uvajale bolj prilagojene gospodarske in politične reforme ter med seboj tekmovali za pridobitev tujega kapitala (Miklič, 2005, str. 41).

## **6. SODOBNI KITAJSKI GOSPODARSKI SISTEM**

### **6.1. Posledice globalizacije na ambivalentnost kitajskega gospodarskega sistema**

Azijski izziv se kaže v vseh vzhodnoazijskih civilizacijah: sinovski, japonski, budistični in muslimanski in poudarja njihovo kulturno drugačnost od Zahoda in včasih tudi skupne poteze, ki jih imajo in jih pogosto enačimo s konfucianizmom. Azijci in muslimani, oboji poudarjajo večvrednost svoje kulture v primerjavi z zahodno. Azija in islam stojita vsak zase in včasih skupaj v svojem vedno samozavestnejšem uveljavljanju v odnosu do Zahoda.

Za temi izzivi se skrivajo povezani, a različni vzroki. Uveljavljanje Azije izhaja iz gospodarske rasti; uveljavljanje muslimanstva izhaja v veliki meri iz družbene mobilizacije in rasti prebivalstva. Vsak od teh dejavnikov ima zelo močan destabilizirajoč učinek na globalno politiko in ga bo imel še krepko v 21. stoletje. Narava teh učinkov pa je zelo različna. Gospodarski razvoj Kitajske in drugih azijskih družb zagotavlja njihovim vladam spodbudo in podlago za to, da v odnosih z drugimi državami postajajo vse zahtevnejše (Huntington, 2005, str.125-128).

Svetovna konkurenca močno spreminja tudi strukturo Kitajske na državni, regionalni, podjetniški in individualni ravni. Za vzpostavitev tržnega gospodarstva in nadaljnje uspešno izvajanje politike reform potrebuje Kitajska predvsem tuje investicije, zato z ostalimi globaliziranimi gospodarstvi neposredno tekmuje za neposredne tuje investicije. Pri privlačnosti tujih investorjev je konkurenci azijskih držav izpostavljena predvsem izvozno usmerjena, delovno intenzivna panoga lahke industrije, ki je pretežno nameščena v obalnih provincah. Slednja ima v teh državah izrazito nizke stroške dela in tudi manj zahtevne socialne ter okoljevarstvene standarde (Luo, 2000, str. 22). Te države, med katere sodi tudi Kitajska, so zato prisiljene k deregulaciji »navzdol«, kar pomeni izenačevanje nivojev okoljevarstvenega in socialnega sistema. Kitajska, ki je na teh dveh področjih v primerjavi z ostalimi razvitimi državami že tako v razvojnem zaostanku, zato vztraja pri najnižjih standardih zaradi strahu, da bi izgubila privlačnost za tuje investitorje (Koch, 2000, str. 90). Še posebno v obalnih provincah Guangdong in Fujian, centrih lahke industrije, delajo ljudje v mnogih tovarnah pod zelo neugodnimi higienskimi in varnostnimi pogoji. Nekatere tovarne zaposlujejo delavce, med katerimi so tudi številni otroci, brez delovnih pogodb, saj to delodajalcu omogoča takojšnje odpuščanje delavcev. Kitajska vlada v večini primerov dopušča take razmere, saj želi ohraniti konkurenčnost regije.

Konkurenca se je še povečala in okrepila z vstopom Kitajske v Svetovno trgovinsko organizacijo leta 2001. Soočanje s svetovno konkurenco je zajelo tako kapitalsko in

tehnološko intenzivno industrijo kot tudi storitveni sektor, ki jih je država ščitila pred tujo konkurenco. Da bi lahko tekmovala s svetovno konkurenco, so podjetja prisiljena delovati učinkoviteje, kar po eni strani privede do boljšega gospodarjenja, v primeru neuspeha pa to lahko vodi do propada podjetja. Učinkovitost lahko močno povečamo s spremenjenimi metodami dela. Tega se zavedajo tudi kitajska podjetja, zato vedno bolj poudarjajo pomen človeškega kapitala. Vanj so pripravljena veliko investirati, predvsem z dodatnimi izobraževanji in šolanjem v tujini (Miklič, 2005, str. 19).

Stanje in pomembnost kitajskega gospodarskega sistema v svetovnem merilu lahko strnemo v napovedih zelo znanega poznavalca Kitajske zgodovine in sinologa Hsü-ja, ki ugotavlja, da vstopa Kitajska v 21. stoletje z najboljšo mednarodno umestitvijo kar jih je poznala od leta 1800 dalje. Podaljšana perioda notranjega razpadanja in črpanja iz zunanjega sveta, jo je pripeljala na pot pomladitve in nacionalnega preporoda; stoletje dolgo iskanje bogastva, moči in internacionalnega spoštovanja je nadomestilo iskanje marksistične utopije. Rast kitajskega gospodarstva, vojske in politične stabilnosti je namreč privedlo do mednarodne prepoznavnosti Kitajske kot mogočne regionalne super sile v azijsko-pacifiškem območju, ki bo verjetno do leta 2020 prevzela dominantnost v svetovnem merilu. Namreč, na podlagi paritete kupne moči je CIA uvrstila Kitajsko leta 1996 kot drugo največjo na svetu. Če se bo 8 % gospodarska rast Kitajske še nadaljevala, lahko do leta 2020 postane največja na svetu. Politično vlada išče združitev filozofijo, ki bi nadomestila komunistično ideologijo in zdi se, da se nagiba k mešanici tradicionalnega konfucianizma, patriotizma, nacionalizma s pridihom »velikega kitajizma«. Istočasno pa vzdržuje gospodarsko gonilno moč s promoviranjem tržnega gospodarstva, likvidiranjem neprofitnih državnih podjetij privatnim delničarjem in vzpodbujanjem potrošnje gospodinjev skozi program vladnih subvencij (Hsü, 2000, str. 981-1017).

#### **6.1.1. Vpliv strukturnih sprememb na politiko odprtih vrat**

V devetdesetih letih je Dengova vlada, navdušena nad napredkom obalnih mest, pozvala Kitajce k pospeševanju rasti in odpiranju gospodarstva. Glavni nacionalni cilj Kitajske v tem času je bil uveljavitev »socialistične tržne ekonomije«, kjer bi tržne sile ob prevladovanju državne lastnine igrale osrednjo vlogo pri alokaciji sredstev. Vlada se je osredotočila na vzpostavitev trdnega in tržno usmerjenega finančnega sistema z večjo avtonomijo bank. Menjalni tečaj je od leta 1994 naprej sledil gibanju ameriškega dolarja, znižale so se carine in druge trgovinske omejitve. To je pripeljalo do izrednega povečanja neposrednih tujih vlaganj. V osemdesetih letih so tuja podjetja na Kitajskem odpirala predvsem predstavništva, sredi devetdesetih let pa so tam množično začela tudi s proizvodnjo (China's foreign trade, 2006). Do leta 1999 so skupna vlaganja predstavljala 80 % vseh tujih vlaganj na Kitajskem. Danes so naložbe izključno v tuji lasti že prehiteli skupna

vlaganja kitajskih in tujih podjetij. Prizadevanja Kitajske za liberalizacijo trgovine so ji leta 2001 odprla pot v Svetovno trgovinsko organizacijo.

Z večjim odpiranjem Kitajske v svet in uveljavljanjem elektronskih medijev se je močno povečala ekonomska, politična in kulturna transparentnost. Poslej lahko prehajajo informacije iz doslej povsem zaprte države po vsem svetu. S tem so tako država kot posamezna podjetja podvržena močni zunanji kontroli. Čeprav Komunistična partija Kitajske še vedno nadzira večji del medijev, informacije o neupoštevanju človekovih pravic preko interneta hitro prehajajo čez državne meje. To lahko vzpodbudi Kitajsko, da se zave problemov, ki so bili še pred nekaj leti nepoznani očem svetovne javnosti.

Informacije ne potujejo le iz države, temveč tudi obratno. Tako imata razvoj in dogajanje zunaj države močan vpliv na notranjo politiko. Četudi država poskuša s prepovedjo izdajanja nekaterih časopisov, publikacij in internetnih strani zadržati svobodo informiranja, to nikakor ne more preprečiti močnega vpliva zahodnega sveta, ki s svojim razmišljanjem, demokracijo, človekovimi pravicami in življenjskim stilom spreminja način življenja predvsem mladih izobraženih ljudi.

Posebno vlogo v procesu globalizacije na Kitajskem igrajo informacije tehnološkega izvora in znanje, ki počasi, a vztrajno spreminjajo gospodarsko strukturo. Z ustanavljanjem tehnoloških parkov z visoko tehnologijo, uveljavljanjem posebnih pravil na področju financ, davkov in trgovine v podjetjih z visoko tehnologijo ter z naseljevanjem podjetij s tujimi investicijami na področju informacijske tehnologije vzpodbuja država tehnološki transfer iz tujine (Chu, 1986, str. 34-37).

## **6.2. Praksa mednarodnega poslovanja**

Podjetja lahko pri odločanju načina poslovanja na Kitajskem izbirajo med široko paleto možnih oblik. Vsaka izmed oblik, za katero se podjetje odloči, pa naj bo to samo izvoz ali pa licenciranje, joint venture ali lastno podjetje, ima svoje prednosti in slabosti. Izbira oblike je odvisna predvsem od tega, kakšne vrednote zastopa pri poslovanju. Licenciranje je dobra strategija, če želi podjetje povečati dobiček z malo investicijami. To je primerna oblika za podjetja z napredno tehnologijo ali z močno blagovno znamko. Joint venture ponuja podjetjem možnost delitve tveganja in moči. Podjetja, ki se podajajo v joint venture, morajo načrtovati zelo previdno in veliko truda vložiti v komunikacijo s partnerjem, da ne pride do ločitve. Lastništvo, kot na novo ustanovljeno podjetje ali kot nakup že obstoječega, lahko zahteva ogromno finančno obveznost, lahko pa ponuja tudi prednosti popolne kontrole.

Spremembe v političnih, gospodarskih, socialno-kulturnih in tehnoloških okoljih vodijo do novih oblik in strategij v globalni konkurenci. Kooperativne strategije vključujejo globalna strateška partnerstva, japonski kairetsu ali virtualna podjetja. Ta zavezništva so postala pomembna predvsem zaradi tega, ker so podjetja prisiljena deliti visoke stroške razvoja proizvodov, znanja, vstopa na tuje trge in učenja.

Joint venture, kot ena izmed oblik strateških zavezništev je zaradi prednosti, ki jih ima, postala precej priljubljena oblika poslovanja podjetij v tujini, še posebej v Aziji, čeprav se danes ta trend spreminja. Lep primer za to je Kitajska (Keegan in Schlegelmilch, 2001, str. 295). Danes se namreč veliko tujih podjetij odloča za lastna tuja podjetja kot pa za joint venture obliko z dobro povezavo z lokalnimi partnerji. Na Kitajskem sta namreč obe obliki podobni, kar se tiče obdavčitve in podjetniškega jamčenja. Poslujeta pod podobnimi pravili. Obstaja nekaj razlik, ampak dejstvo je, da lastniško podjetje oziroma podružnica zahteva manj časa za ustanovitev kot joint venture in ne zahteva upravnega odbora. Obseg neposrednih tujih investicij v letih 2003 in 2004 po vrstah v Kitajsko prikazuje Tabela 3.

**TABELA 3: Obseg neposrednih tujih investicij v Kitajsko v letih 2003 in 2004 po vrstah**

| Obseg neposrednih tujih investicij po vrstah |                   |                    |                               |                   |                    |                               |
|----------------------------------------------|-------------------|--------------------|-------------------------------|-------------------|--------------------|-------------------------------|
| (USD 100 milijonov)                          |                   |                    |                               |                   |                    |                               |
| Vrsta neposredne tuje investicije            | 2003              |                    |                               | 2004              |                    |                               |
|                                              | Število projektov | Pogodbena vrednost | Dejanska izkoriščena vrednost | Število projektov | Pogodbena vrednost | Dejanska izkoriščena vrednost |
| <b>Skupaj</b>                                | <b>41.081</b>     | <b>1.169,01</b>    | <b>561,40</b>                 | <b>43.664</b>     | <b>1.565,88</b>    | <b>640,72</b>                 |
| <b>Neposredne tuje investicije</b>           | <b>41.081</b>     | <b>1.150,70</b>    | <b>535,05</b>                 | <b>43.664</b>     | <b>1.534,79</b>    | <b>606,30</b>                 |
| Joint venture podjetja                       | 12.521            | 255,06             | 153,92                        | 11.570            | 276,41             | 163,86                        |
| Kooperativna podjetja                        | 1.547             | 74,79              | 38,36                         | 1.343             | 77,88              | 31,12                         |
| Tuja podjetja                                | 26.943            | 816,09             | 333,84                        | 30.708            | 1.172,75           | 402,22                        |
| Podjetja z deležem tujih naložb              | 37                | 3,89               | 3,28                          | 43                | 7,74               | 7,77                          |
| Kooperativni razvoj                          | 8                 | 0,86               | 0,32                          |                   |                    | 1,09                          |
| Ostalo                                       | 25                |                    | 5,31                          |                   |                    | 0,24                          |
| <b>Ostale tuje investicije</b>               |                   | <b>18,32</b>       | <b>26,35</b>                  |                   | <b>31,09</b>       | <b>34,43</b>                  |
| Prodaja deleža                               |                   | 0,42               | 2,75                          |                   | 4,48               | 6,95                          |
| Mednarodni zakup/najem                       |                   | 1,29               | 1,29                          |                   | 0,36               | 0,38                          |
| Kompenzacijska trgovina                      |                   |                    | 0,07                          |                   |                    | 0,05                          |
| V pripravi                                   |                   | 16,61              | 22,25                         |                   | 26,25              | 27,05                         |

Vir: China Statistical Yearbook, 2005a.

Po pojmovanju kitajskega statističnega urada, obstajajo štiri vrste neposrednih tujih investicij (NTI) na Kitajskem: joint venture, kooperativna podjetja, podjetja s kooperativnim razvojem in tuja podjetja. V obdobju med 1979 in 1985 je bila glavna oblika NTI kooperativno podjetje. Leta 1986 je odstotek joint venture podjetij presegel odstotek kooperativnih podjetij. In leta 1991 je največ neposrednih tujih investicij prišlo na Kitajsko preko »čistih« tujih podjetij (Fan, 1998, str. 8). Kot je razvidno iz Tabele 3, se je ta trend nadaljeval tudi v 21. stoletje.

Razlogi, zakaj se veliko tujih investorjev na Kitajskem raje odloča za lastniške podružnice kot za joint venture obliko, so naslednji: investitorji dosežejo večjo fleksibilnost in kontrolo in tako se vlade bolj zanimajo za to, kaj tako podjetje dejansko doprinese v državo, v smislu delovnih mest, tehnologije, znanja, itd. Dejstvo je namreč tudi, da je obliko joint venture težko vzdrževati tudi v stabilnih okoliščinah, zato ker imata partnerja različne zmožnosti, vire, vizijo in interese. V hitro rastočih in spreminjajočih razmerah pa je vzdrževanje joint venture oblike še posebej težko.

Porast kitajskega porabniškega »booma« se najbolj kaže v kitajski trgovini na drobno, saj je le-ta sektor v letu 1993 porasel za več kot 20 %. Poleg tega je na razpolago vedno več vrst porabniškega blaga. Širijo pa se tudi nakupovalna središča in potreba po izdelkih modernega zahodnega stila. Konec leta 1993 je bilo samo v Šanghaju več kot dvajset tujih joint venture trgovin. To se nam mogoče niti ne zdi pretirano velika številka, vendar je še potrebno omeniti, da leto prej ni bilo na tem področju nobene tuje trgovine.

Multinacionalna podjetja, ki so na Kitajskem zelo uspešna, kot so na primer Coca Cola, Pepsi & Co, Kraft General Foods, United Biscuits, Procter&Gamble, Johnson&Johnson, Unilever and Colgate Palmolive, Peugeot in Volkswagen imajo močan vpliv na kitajsko tržišče. To se zelo dobro izraža v njihovih joint-venture podjetjih. Ustanovitev le-teh jim je omogočilo, da so se izognili vstopnim preprekam. Tuji investitorji so s pomočjo joint-venture ustanovili svoje trgovine na drobno v enajstih ključnih mestih na Kitajskem.

Pogodbeno sodelovanje – komisioniranje za omejeno proizvodnjo – je naslednji možni vstop na kitajski trg in se uporablja za preizkus obstojnosti izdelka ali asortimenta izdelkov na kitajskem trgu. Zakoni na Kitajskem se spreminjajo in za podjetnike se pojavljajo nove priložnosti. Prav tako so omejene restrikcije glede tujega lastništva in udeleževanja na več različnih sektorjih. Fleksibilnost je ključ do rešitve za uspeh na kitajskem tržišču. S kitajsko decentralizacijo in razvojem Posebnih gospodarskih con (SEZ)<sup>5</sup> je prišla do izraza določena svoboda v sistemu – fleksibilnost, ki uvozniku povečuje možnosti delovanja na kitajskem trgu.

---

<sup>5</sup> SEZ – Special Economic Zones.

Pristop h kitajskemu trgu kot enemu velikemu enotnemu trgu bi bil poguben. Kitajska sicer predstavlja eno državo, vendar vsebuje več različnih trgov. Trgi so ločeni in medsebojno zelo različni – razlikujejo se tudi ljudje, njihova kultura, dialekt, življenjski stil, način življenja, podnebje itd. Vsekakor pa so ti trgi veliki, npr. južna Kitajska ima 300 milijonov prebivalcev, kar je primerljivo z EU.

Na tem mestu je zanimivo opozoriti na dejavnike, ki lahko podjetjem predstavljajo potencialno oviro pri vstopanju na kitajski trg. Woolthuis-ova in Zhang (2004, str. 447) ugotavljata, da lahko spremembe v institucionalnem okolju zelo zaviralno vplivajo na vstop tujih podjetij na določen trg. Investitorji mnogo raje vstopajo na trge, kjer je politični režim lahko predvidljiv, po drugi strani pa se izogibajo dežel, ki so jim kulturno nedostopne in imajo popolnoma drugačno organizacijsko strukturo. Drugi dejavnik negotovosti pri vstopanju na tuje trge, ki ga navajata, je nestabilnost v procesu odločanja v deželah z nestabilnim političnim okoljem. Naslednja izredno pomembna determinanta pri odločanju podjetij v mednarodnih vodah je občutljivost političnih institucij na lobiranje. Precej finančnih in managerskih virov lahko preide iz ekonomske aktivnosti v iskanje političnih koristi. Ta alokacija virov povzroči nižje vlaganje v ciljne ekonomske sfere in večje vlaganje v politične aktivnosti.

Namesto, da bi se na kitajskem trgu podjetja enormno širila, je pomembno, da se osredotočijo na nekaj glavnih tržišč. Izkušeni tržniki se na Kitajskem osredotočajo (predvsem v začetnih fazah) na tri ključna mesta in njihove sosedne province:

- Peking in severna Kitajska,
- Shanghai in vzhodna/srednja Kitajska,
- Guangzhou in še nekatere Posebne ekonomske cone v južni Kitajski (SEZ).

V teh mestih se nahajajo manjša, vendar agresivna zasebna podjetja, ki se ukvarjajo s trgovinami na veliko in distribucijo. Visokim carinam in problemu konvertibilnosti na Kitajskem se lahko izognemo z najemom posrednikov, ki so ponavadi locirani v Posebnih ekonomskih conah (SEZ) in v okolici teh regij. Le-ti se ukvarjajo z uvoznimi kvotami in certifikati ter urejajo plačila. Nekatere glavne trženjske agencije so se povezale s kitajskimi, da bi lahko imele večji pregled nad celotno trgovino na drobno. Prav tako so opravljene tudi študije o blagovnih znamkah in njihovih deležih na trgih. Mnoge mednarodne oglaševalske agencije so prav tako odprle pisarne na Kitajskem. Le-te koristijo številne marketinške pripomočke (televizija in promocije v trgovinah). Skupna marketinška strategija med podjetji, ki se uporablja predvsem za južni kitajski trg, je reklama (v kitajskem jeziku) na TV-programih v Hong Kongu. To so programi, ki jih gleda večina prebivalcev južne Kitajske, torej milijoni ljudi (Cheng, 1994, str. 221-223).

### 6.2.1. Glavne značilnosti multinacionalnih korporacij na Kitajskem

Ob hitrem tehnološkem razvoju predstavljata zadnji dve desetletji v svetu obdobje globalizacije z izredno hitro rastjo mednarodne trgovine, finančnih tokov in neposrednih tujih investicij. Eden izmed glavnih pospeševalcev procesa globalizacije na Kitajskem so multinacionalne korporacije. Ti globalni igralci s svojo poslovno dejavnostjo obvladujejo svetovno gospodarstvo in z nenehnim investiranjem ter trgovino premikajo proces globalizacije k novim stopnjam razvoja.

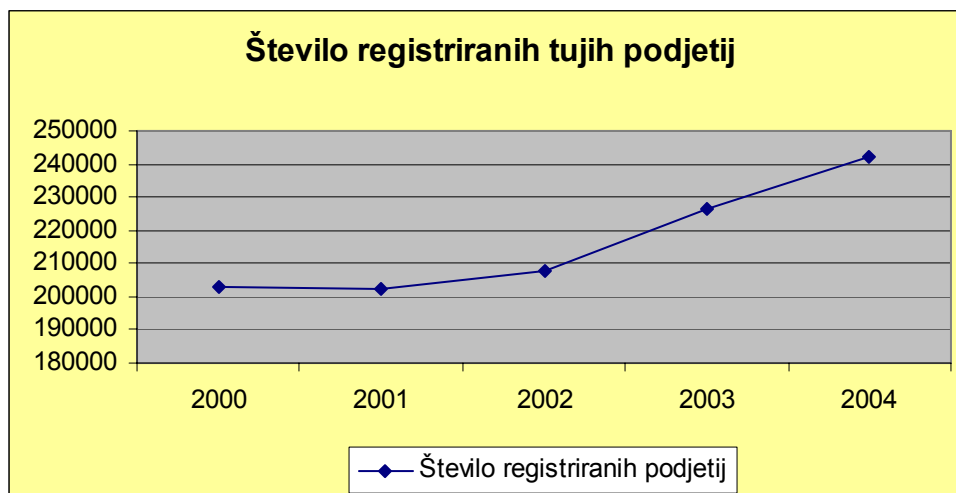
Tabela 4 prikazuje zunanjo trgovino in gospodarsko sodelovanje Kitajske med leti 2000-2004. Iz podatkov te tabele je narejen Graf 1.

**TABELA 4: Zunanja trgovina Kitajske in njeno gospodarsko sodelovanje od leta 2000-2004**

| <b>Zunanja trgovina in gospodarsko sodelovanje</b>                                                                                              |                            |               |               |                 |                 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------|---------------|---------------|-----------------|-----------------|
|                                                                                                                                                 | <b>(USD 100 milijonov)</b> |               |               |                 |                 |
|                                                                                                                                                 | <b>2000</b>                | <b>2001</b>   | <b>2002</b>   | <b>2003</b>     | <b>2004</b>     |
| <b>Število projektov/pogodb s tujim kapitalom</b>                                                                                               | <b>22.347</b>              | <b>26.140</b> | <b>34.171</b> | <b>41.081</b>   | <b>43.664</b>   |
| <b>Skupen znesek za pogodbeni tuji kapital</b>                                                                                                  | <b>711,30</b>              | <b>719,76</b> | <b>847,51</b> | <b>1.169,01</b> | <b>1.565,88</b> |
| Neposredne tuje investicije                                                                                                                     | 623,80                     | 691,95        | 827,68        | 1.150,69        | 1.534,79        |
| Ostale tuje investicije                                                                                                                         | 87,50                      | 27,81         | 19,82         | 18,32           | 31,09           |
| <b>Skupen znesek dejansko izkoriščenega tujega kapitala</b>                                                                                     | <b>593,56</b>              | <b>496,72</b> | <b>550,11</b> | <b>561,40</b>   | <b>640,72</b>   |
| Tuja posojila                                                                                                                                   | 100,00                     |               |               |                 |                 |
| Neposredne tuje investicije                                                                                                                     | 407,15                     | 468,78        | 527,43        | 535,05          | 606,30          |
| Ostale tuje investicije                                                                                                                         | 86,41                      | 27,94         | 22,68         | 26,35           | 34,42           |
| <b>Registrirana tuje-ustanovljena podjetja</b>                                                                                                  |                            |               |               |                 |                 |
| Število registriranih podjetij                                                                                                                  | 203.208                    | 202.306       | 208.056       | 226.373         | 242.284         |
| Skupaj investicije                                                                                                                              | 8.246,75                   | 8.750,11      | 9.818,93      | 11.173,51       | 13.112          |
| Registriran kapital                                                                                                                             | 4.839,50                   | 5.057,93      | 5.521,19      | 6.226,41        | 7.285           |
| Kapital od tujih partnerjev                                                                                                                     | 3.371,99                   | 3.596,83      | 4.020,00      | 4.657,79        | 5.580           |
| Opomba: Podatki o skupnem znesku pogodbenega tujega kapital in skupen znesek dejansko koriščenega tujega kapitala ne vključujejo tujih posojil. |                            |               |               |                 |                 |

Vir: China Statistical Yearbook, 2005b.

**GRAF 1: Število registriranih tujih podjetij na Kitajskem v letih 2000-2004**



Graf 1 prikazuje trend naraščanja števila tujih podjetij, ki so registrirali svojo dejavnost na Kitajskem. Leta 2004 je bilo glede na leto 2000 registriranih za skoraj 20 % več tujih podjetij. Število projektov, kjer je udeležen tuj kapital (Tabela 4), pa je bilo leta 2004 sklenjenih 95 % več pogodb kot v letu 2000. Podatki dovolj zgovorno kažejo, kako se tuj kapital vse bolj inkorporira v kitajsko podjetništvo. Logična posledica tega je prav gotovo večanje vpliva tujih korporacij na kitajsko gospodarstvo.

Obstoj multinacionalnih korporacij v svetu ima različne učinke na nacionalna gospodarstva. Ena izmed glavnih pozitivnih lastnosti je učinkovit prenos tehnologije, kapitala in znanja tja, kjer so najbolj učinkoviti in donosni. Z liberalizacijo trgov so produktivni faktorji postali bolj gibljivi, vedno bolj se uporabljajo tam, kjer so najbolj produktivni. Multinacionalne korporacije so sposobne hitro prenesti delovna mesta tja, kjer so stroški za najem delovne sile najnižji. Poleg tega lahko poljubno sestavljajo in razstavljajo svoje proizvode in storitve, tako da na koncu potrdilo o izvoru blaga služi le za zmedo. Zmožne so izigrati posamezne države in si na ta način pridobiti najboljšo infrastrukturo ob najnižjih davkih. S svojim odhodom lahko tudi kaznujejo države, če jih ocenijo za predrage in neprijazne do tujih investicij. Zato je pogosta posledica strukturna sprememba gospodarstva, kjer se na eni strani pojavljajo novi zmagovalci, na drugi pa jih nemočno opazujejo poraženci (Beck, 1998, str. 17).

Podjetja, ki poiščejo kitajskega partnerja samo zato, da bi jim izdelek naredil zelo poceni, le-temu razkrijejo tudi znanje in izkušnje. Kitajska podjetja so namreč prilagodljiva, domiselna, strokovno razvita, intelektualne lastnine pa ne spoštujejo kot v razvitih državah. Kitajci so znani po tem, da iz znanih blagovnih znamk hitro izpeljejo kitajsko različico. Veliko vlagajo v znanje, zato so tehnološko izredno usposobljeni in sposobni v nekaj mesecih ali letu kopirati katerikoli izdelek (Jenko, 2005, str. 5). Pri varstvu intelektualne

lastnine ima Kitajska zakonodajo usklajeno z mednarodnim sporazumom o trgovinskih vidikih pravic intelektualne lastnine TRIPS v okviru STO, vendar je še vedno veliko pritožb zaradi piratstva in ponarejanja svetovno znanih blagovnih znamk. Za poslovanje na Kitajskem sta zato nujno potrebni prijava blagovne znamke in pridobitev patenta. Korupcija še vedno ovira postopek poslovanja, nivo zaščitene intelektualne lastnine pa zaostaja za razvitimi deželami.

Multinacionalna podjetja na Kitajskem delujejo na regionalnem nivoju: svojo dejavnost opravljajo v regiji, zaposlujejo regionalno delovno silo in imajo opravka z regionalno vlado. Takšno stanje je posledica gospodarske in institucionalne strukture, ki se je razvila v zadnjem stoletju. Kitajska je bila centralno plansko gospodarstvo in zato je vladna državna moč naletela na veliko ovir pri širitvi na nižje vladne nivoje. Kitajska je namreč zelo tradicionalno nasprotujoča pri vmešavanju v lokalno problematiko. Delovanje po principu »naredi najboljše glede na lokalne pogoje« je lokalnim oblastem dovolilo precej avtonomije. Dejansko je tudi ogromno ljudi iz lokalnih vlad postalo podjetnikov, poslovnežev in glavnih delničarjev v lokalnih podjetjih, ki so delovali po svoji lokalni jurisdikciji, ne ozirajoč se na politiko centralne vlade. Takšno stanje najbolje opisuje termin »korporatizem lokalne vlade«, ki ga uspešna multinacionalna podjetja na Kitajskem še kako dobro poznajo. Značilnost takšnega delovanja je namreč segmentiranje, za katerega je značilna individualizacija in specifičnost glede na predpise vplivne lokalne oblasti (Woolthuis, Zhang, 2004, str. 450).

Upošteva se lokalne predpise, pa ne smemo pozabiti tudi na pomembnost kitajske specifičnosti *guanxi*, mehke institucionalne komponente, o kateri smo pisali v začetnih poglavjih. Brez upoštevanja te specifičnosti, multinacionalke na Kitajskem ne bi mogle uspešno delovati. V okoljih, kjer so pravila poslovanja in zakoni včasih nejasni, kar Kitajska prav gotovo je, takšne mehke, neformalne institucije odigrajo odločilno vlogo.

Osebni kontakti in povezanost so za managerje na Kitajskem nujni in nadomeščajo stabilno legalno in regulativno okolje. Institucionalna nestabilnost je bila v procesu tranzicije precej visoka in v takem okolju so se podjetja morala izogniti turbolencam. Tako so osebni odnosi (*guanxi*) pomagali premostiti težave s stroški, ki bi jih sicer imeli, če bi se lotili formalne poti.

Kot ilustracijo, kako se je največje tuje multinacionalno podjetje na Kitajskem vključilo v tamkajšnje okolje in se poslužilo *guanxi*, navajamo primer Motorole (Chen, 2001, str. 177-179):

*Čeprav obstaja več razlogov za uspeh Motorole na kitajskem trgu, je ena izmed glavnih veščin pri umeščanju na tem območju prav guanxi. Izgradnja odnosov z vladnimi telesi, poslovnimi partnerji, akademskimi institucijami in lokalnimi upravami*

*je za Motorolo ključnega pomena. Motorola je zelo aktivna pri promoviranju varovanja okolja, zelo veliko je vložila v visoko izobraževanje, ustanovila je »Univerzo Motorola«, kjer se imajo možnost šolati lokalni zaposleni, je tudi največji donator projekta »Kitajski projekt upanja«, programa, ki promovira pismenost v oddaljenih območjih. Dobro ime si je pridobila tudi v območjih, kjer iščejo lokalne vire za svojo proizvodnjo, kjer asistirajo lokalnim ponudnikom in izvoznikom in oskrbujejo zaposlene z domovi. V zahvalo in priznanje, je Motorola od kitajske vlade dobila nagrade za njihovo družbeno odgovornost in meščansko kooperativnost.*

Primer izkušenj Motorole je opomin, kako zelo pomembno je, še posebno pa v kitajskem okolju, najti ravnotežje med družbeno odgovornostjo in dobičkom - ravnotežje, ki je lahko odločilno pri uspešnosti multinacionalnih podjetij v Kitajski.

Direktor Stuart L. Levenick, ki prav tako vodi eno najuspešnejših multinacionalk na Kitajskem, Caterpillar, je dejal: »Lepota današnje Kitajske je v tem, da so vse opcije odprte.« (Dexter et al., 2005). To nikakor ne pomeni, da je Kitajska postala mesto, kjer se posluje z lahkoto in brezbrizno. V resnici ugotavlja, da ostaja še vedno ena izmed najbolj tveganih in kompleksnih trgov.

Ključnega pomena za multinacionalna podjetja, ki vstopajo na kitajski trg je, da »razumejo Kitajsko na pravi način«. To preprosto pomeni, da se morajo naučiti kako deluje kitajski politični in gospodarski sistem in kako kultura uveljavlja svoj vpliv na poslovne običaje. Kitajska se nahaja v tranziciji od centralno-planskega sistema v tržno usmerjeno državo, kar pomeni, da se institucionalno okolje še vedno spreminja in razvija. Kitajska je že na začetku reform spoznala, kako zelo je pomembno odpreti se tujim investitorjem. Kitajska centralna vlada je naredila zelo uspešne poteze pri kreiranju legalnega okvirja, uzakonila mnogo poslovnih zakonov, pravil in regulativ, ki so bile naklonjene neposrednim tujim investitorjem. Hkrati z rastjo vhodnih neposrednih tujih investicij, pa je Kitajska postala tudi bolj selektivna pri izbiri projektov, financiranih s tujim kapitalom, da bi sledila tudi ciljem gospodarskega razvoja. Tako so privabljali velike multinacionalke, ki so investirale v napredne tehnološke in kapitalsko intenzivne projekte. V glavnem so kitajske oblasti s formalnimi institucijami nastavile pravno podlago, ki je bila zelo naklonjena tujim investitorjem. Res pa je, da se stopnje odprtosti posameznih panožnih sektorjev zelo razlikujejo. Nekaj glavnih panog, kot so petrokemija, avtomobilska industrija, bančništvo in telekomunikacije, je še precej zaprtih v primerjavi z ostalimi (Woolthuis, Zhang, 2004, str. 448-450).

### 6.2.2. Pomen neposrednih tujih investicij na zunanjo trgovino Kitajske

Krčenje gospodarske vpletenosti Zahoda na Kitajskem po pokolu na Trgu nebeškega miru, do katerega je prišlo po desetletju nagle kitajske gospodarske rasti, je ustvarilo priložnost in spodbudo za čezmorske Kitajce, da so se začeli sklicevati na skupno kulturo in osebne stike ter začeli veliko vlagati na Kitajskem. Posledica je bila dramatičen razmah vseh gospodarskih vezi med kitajskimi skupnostmi. Leta 1992 je 80 % neposrednih tujih vlaganj na Kitajskem (11,3 milijarde dolarjev) izhajalo od čezmorskih Kitajcev, predvsem iz Hongkonga (68,3 %), pa tudi Tajvana (9,3 %), Singapurja, Makaua in od drugod. Z Japonskega je nasprotno izhajalo le 6,6 % in iz Združenih držav Amerike 4,6 %. Od 50 milijard dolarjev skupnih tujih vlaganj jih je 67 % izhajalo iz kitajskih virov. Rast trgovine je bila enako presenetljiva. Izvoz Tajvana na Kitajsko je leta 1992 narastel s skoraj nič na 8 % celotnega tajvanskega izvoza in se v istem letu razmahnil na 35 %. Izvoz Singapurja na Kitajsko se je leta 1992 povečal za 22 %, celotna rast njegovega izvoza pa je znašala manj kakor 2 %.

Podatki zadnjih let kažejo (Tabela 5), da daleč največji delež neposrednih tujih vlaganj izhaja še vedno izhaja iz Hong Konga, 31 % od vseh NTI v letu 2004 in 33 % v letu 2003. Sledijo neposredne tuje investicije z Deviških otokov z 11 % v letu 2004 in 2003. Tretje mesto po obsegu NTI pripada leta 2004 Republiki Koreji z 10 %, leta 2003 pa Japonski z 9 % od vseh neposrednih tujih vlaganj na Kitajsko.

**TABELA 5: TOP 7 držav z NTI na Kitajsko v letih 2003 in 2004 (v 10.000 USD)**

|                                  | 2004      | 2003      |
|----------------------------------|-----------|-----------|
| <b>HONG KONG</b>                 | 1.899.830 | 1.770.010 |
| <b>DEVIŠKI OTOKI</b>             | 673.030   | 577.696   |
| <b>REPUBLIKA KOREJA</b>          | 624.786   | 448.854   |
| <b>JAPONSKA</b>                  | 545.157   | 505.419   |
| <b>ZDA</b>                       | 394.095   | 419.851   |
| <b>TAJVAN</b>                    | 311.749   | 337.724   |
| <b>KAJMANSKI OTOKI</b>           | 204.258   | 86.604    |
| <b>Skupaj vse NTI v Kitajsko</b> | 6.062.998 | 5.350.467 |

Vir: China Statistical Yearbook, 2005c.

Sicer pa so se neposredne tuje investicije (v nadaljevanju NTI) v Kitajsko stekale od začetka prejemanja do danes v različnem obsegu, odvisno od odprtosti Kitajske do tujega kapitala. Posebnosti NTI na Kitajskem lahko razdelimo na tri obdobja (Avbešek, 1995, str. 22-25):

### 1. obdobje (1979-1985)

V začetnem obdobju prejetanja NTI na Kitajskem je bilo značilno uveljavljanje posebnega Zakona o skupnih vlaganjih<sup>6</sup>, ki ga je kitajska vlada sprejela 1979. Ustanovljene so bile tudi štiri posebne ekonomske cone (SEZ) v provincah Gungdong in Fujian, kjer so izvajali prednostno gospodarsko politiko. V letu 1984 so za tuje investicije odprli štirinajst obalnih mest. To je povzročilo širitev NTI iz posebnih ekonomskih con na obalna območja, kar je botrovalo prvemu nenadnemu napredku NTI med letoma 1984-85. Začetni zagon se je proti koncu leta 1985 končal zaradi visoke inflacije in pomanjkanja pravne zaščite NTI. V tem obdobju so bile NTI usmerjene predvsem v mala podjetja in izvoz.

### 2. obdobje (1986-1989)

Drugo obdobje se je nadaljevalo z objavo publikacije kitajske vlade oktobra 1986, o ukrepih za pospeševanje NTI, ki jih je uvedla s centralnimi predpisi. Ti ukrepi so določili pravno okolje izvajanja NTI in pripravili rešitve nekaterih glavnih problemov, s katerimi so se soočala podjetja s tujimi naložbami. Za vzpodbude NTI in visoke tehnološke industrije so odprta obalna mesta ustanovila gospodarsko in tehnološko razvite cone, kjer so uvedli posebne davčne olajšave in druge vzpodbude. Izboljšano investicijsko okolje je omogočalo uspešno okrevanje NTI po letu 1986. Preko 70 % odobrenih projektov v tem obdobju je bilo izvedenih na področju predelovalne industrije. Stanje se je ponovno poslabšalo leta 1989 zaradi gospodarske in politične krize v državi.

### 3. obdobje (od 1990 do danes)

To obdobje se je začelo s spoznanjem kitajske vlade o negativni reakciji tujih investorjev na poslabšane investicijske pogoje v državi, zato je v aprilu 1990 izdala popravek Zakona o skupnih vlaganjih. Popravki so določili številna pravila za pospešitev investicij. Leta 1991 so sprejeli Zakon o davčnih prihodkih tujih podjetij in podjetij s tujim kapitalom, ki je standardiziral stopnje davčnih obremenitev. Leta 1992 je kitajska vlada uvedla strategijo socialističnega tržnega gospodarstva in razširila tržno usmerjene reforme. Niz tržno naravnanih zakonov in pravil je izboljšal pravno okolje, v katerem so delovala tuja podjetja. Posledica je bil hiter vzpon tujih investicij po letu 1992. Tuje investicije na Kitajskem so z novo ureditvijo izredno napredovale, povprečno število tujih projektov se je povečalo, še posebno na področju infrastrukture in proizvodnje. Prilivi NTI v tekočih cenah so v osemdesetih letih naraščali počasi in po nizki stopnji, medtem ko se je med leti 1992 in 1998 rast opazno povečala. Do rahlega padca je prišlo v letih 1999 in 2000, potem se je vrednost priliva NTI ponovno povečala in po sedanjih gospodarskih razmerah lahko pričakujemo, da se bo rast nadaljevala tudi v prihodnje. NTI na Kitajskem rastejo predvsem zaradi uresničenih zavez ob vstopu države v STO, saj je temu sledila sprostitvev omejitev

---

<sup>6</sup> Joint Venture Law- zanj je značilno lastništvo dveh podjetij, tujega in domačega. Zakon določa, da mora biti delež tujega kapitala v skupnem vlaganju najmanj 25 %.

za tuje vlagatelje in vrsta davčnih vzpodbud zlasti za naložbe v posebnih ekonomskih conah.

Na začetku reform je Kitajska dovoljevala tuj kapital samo v obliki mešanih podjetij (izjema v posebnih ekonomskih conah), leta 1986 pa so sprejeli zakon, po katerem lahko tujci investirajo v podjetja v popolni tuji lasti na ozemlju celotne Kitajske. Danes se več kot polovica neposrednih tujih investicij steka v podjetja v popolni tuji lasti. Izmed 500 največjih svetovnih multinacionalk danes več kot 400 investira v kitajsko gospodarstvo (Kuzem, 2002, str. 29).

V devetdesetih letih je Kitajska postopno liberalizirala svojo politiko uvoza, vendar je bilo še vedno opaziti sled dualizma, predvsem pri prednostnem obravnavanju izvoznih dejavnosti in podjetij v tuji lasti, zaradi česar je izvozni sektor postal močno razdrobljen, saj so bila na eni strani velika državna podjetja, ki so poslovala neučinkovito, na drugi strani pa je bilo več manjših podjetij, od tega so nekatera v tuji lasti (Rijavec, 2003, str. 37).

Investitorji iz različnih držav vlagajo v različne sektorje kitajskega gospodarstva. Nekateri se usmerjajo predvsem v delovno intenzivne panoge in lahko industrijo, kot je na primer tekstilna. Drugi dajejo prednost tehnološko in kapitalsko intenzivnim panogam, kjer so pomembne raziskave in razvoj. Vedno večjo vlogo igra tudi udeležba v različnih premoženjskih poslih.

Razlog za velik obseg naložb na Kitajskem ni le v tem, da je zanimiva zaradi trenutne cenene delovne sile, temveč tudi v vse bolj konkurenčnem gospodarstvu, ki napoveduje, da bo višalo dodano vrednost. Dejstvo je, da mednarodne korporacije ne morejo biti več mednarodne, če niso prisotne na Kitajskem. Skoraj vse največje ameriške korporacije so tu že navzoče, nekatere pa celo načrtujejo, da bodo svoje razvojne centre v celoti preselile na Kitajsko. Tu gre predvsem za družbeno-politični dejavnik, saj močna centralizirana vlada z lahkoto koncentrira sredstva in jih usmerja v ključne panoge. To sicer za seboj nosi tudi nevarnosti, da so sredstva usmerjena v napačne cilje. Tujci radi poslujejo s Kitajci tudi zato, ker so Kitajci zelo delavni ljudje, ki so se pripravljene veliko učiti.

Tuji investitorji pa kljub liberalizaciji in odpiranju nimajo povsem prostih rok, ko vstopajo na kitajski trg. Restrikcije za tuje investitorje veljajo za storitveni sektor, kot so na primer bančništvo, zavarovalništvo, logistika ter za panoge, ki so še vedno pod nadzorom države. Pri tem je pomembno, da se je Kitajska z vstopom v STO zavezala k sprostitvi storitvenega sektorja za NTI.

Prepovedano je investiranje v vojaško industrijo in projekte, ki so ključnega pomena za državno varnost, v rudarstvo, v predelavo določenih mineralov in v panoge, v katerih ima

Kitajska razvito lastno tehnologijo. Prepoved NTI velja med drugim tudi za ekološko sporne in kmetijsko intenzivne projekte.

Pritok tujih joint venture podjetij ter tuja proizvodna oprema v proizvodnjah prihaja predvsem iz Južne Koreje, Tajvana in Hong Konga, kar je povzročilo novo industrijsko revolucijo na kopnem. Izboljšale so se kitajske proizvodne sposobnosti, z njimi pa tudi kvaliteta »Chinese made« izdelkov in sicer tako zelo, da se kitajski izdelki prodajajo po vsem svetu in ne samo na Kitajskem. Danes bi težko našli igračo, ki ne bi bila proizvedena na Kitajskem.

Poreklo »Made in China« je bila včasih simbol za cenejše in inferiorne izdelke na nižjih tržnih segmentih. Danes so Kitajci s tem poreklom dosegli dober sloves za kvaliteto na glavnih trgih kot npr. v ZDA, EU in v Avstraliji. Porabniki so bolj zaupni do porekla »Made in China« ne glede na to ali gre za igrače, torbe, potovalke, obutev, oblačila itd. Prav tako pridobiva na pomenu elektronika, čeprav se le-ta vedno bolj osredotoča na srednje in nižje tržne segmente v primerjavi z japonskimi in korejskimi izdelki.

Investitorji na Kitajskem izvajajo strogo kontrolo v proizvodnjah. Joint venture podjetja v južni Kitajski (tu največ izvozijo) so ustanovila lokalne managerske procese, kontrolo proizvodnje, prav tako pa investirajo v moderno opremo in tehnologijo, to pa predvsem iz razloga, ker se zavedajo pomena mednarodnih standardov in različnih kriterijev izvoza s strani različnih držav. Podjetja na severu države so se tudi začela zavedati pomena mednarodne trgovine in postajajo bolj dovzetna za pogoje mednarodne trgovine (Cheng, 1994, str. 223- 224).

Jasno je, da bo Kitajska z razvojem primarnega azijskega proizvodnega centra in z izboljšanjem kvalitete svojih izdelkov prevladovala ne samo na srednjih in nižjih tržnih segmentih, temveč si bo prizadevala tudi za vstop na višje in prav tako končne tržne segmente.

### **6.3. Vpliv pobudnikov kitajskega podjetništva na podjetja z globalnimi strategijami**

Na pragu novega tisočletja je podjetništvo na Kitajskem povezovalni element gospodarskega napredka. Čeprav se Kitajska vztrajno približuje tehnološki modernizaciji in inovativnosti, počiva pri političnem in socialnem razvoju. Iskanje profita in privatni posli so v nasprotju z ideološko komunistično državo. Kljub kitajski tradicionalni togosti, pa so vseeno opazni premiki k pozitivni podjetniški klimi. Ustanovljeni so bili visoko tehnološki razvojni parki, ki privabljajo in zadržujejo talentirane zaposlene na Kitajskem. Vlada se je zavezala, da bo aktivno vodila in vzpodbujala privatne investicije ter ukinila vsa restriktivna in diskriminatorna pravila, ki niso naklonjena privatnim investitorjem in razvoju privatnega

gospodarskega sektorja. To se nanaša na davke, uporabo zemljišč, ustanovitev novih podjetij ter na izvoz in uvoz. Na področju borznega vključevanja naj bi privatni sektor užival enake možnosti kakor državna podjetja.

Na mikroekonomski ravni se podjetniki srečujejo s težavami pri iskanju zaposlenih, s pomanjkljivo infrastrukturo in z vprašanjem ali lahko na Kitajskem izkoristijo svoj potencial. Eden večjih problemov je pomanjkanje izučene, strokovne delovne sile. Z vzpodbujanjem izobraževanja in razumevanja podjetništva bi lahko odpravili to težavo. Tudi pomanjkanje ustrezne infrastrukture lahko zelo omejuje podjetniško rast. Tehnologija je pretežno delovno intenzivna in kapitalsko neintenzivna panoga. Storitvene panoge potrebujejo malo začetnega kapitalnega vložka. Tako se lahko privatizacija v prihodnosti sooči z ovirami zaradi pomanjkljivega učinkovitega kreditnega sistema in potrebne infrastrukture.

Težavo predstavlja tudi politična in legalna negotovost. Čeprav je vlada začela s promocijsko politiko, ki vzpodbuja podjetništvo, je kitajska vlada obče znano zelo nestanovitna. Lastninske pravice so negotove in zakoni so še v povojih. Posel velikokrat poteka po nepisanih pravilih in muhah sodišč.

Dodatno oviro kitajskemu podjetništvu predstavlja tudi nizek socialni status kitajskega privatnega sektorja. Trgovci so bili na primer vedno na dnu socialne lestvice in v času Maovega vladanja je bilo takšno obravnavanje podjetnikov še okrepljeno.

S pospeševalno reformo in povečanim izpostavljanjem Zahodu, se spreminjajo tudi vrednote Kitajcev. Pričakovanja podjetnikov se povečujejo in ljudje si za svoje delo in trud želijo višjega življenjskega standarda. Uspešni podjetniki so postali vzgled in idol. Internet spreminja naravo podjetništva z vključevanjem močne vpletenosti tujcev preko tujih izobraženih podjetnikov in tujih skladov. Kitajci s svojim podjetniškim duhom sledijo svojim sanjam in ambicijam, da postanejo uspešni, izobraženi in bogati. Tem željam je sedanja vlada, za razliko od Maove, tudi zelo naklonjena (Liao, Sohmen, 2001, str. 28-32).

### **6.3.1. Zmagovalna poslovna strategija za kitajska podjetja**

Kitajska je kot poslovna partnerica zanimiva samo za tista podjetja, ki ne pričakujejo takojšnjega dobička, ampak imajo dolgoročne interese. Bistvenega pomena pri poslovanju s Kitajci so: obveznost, vztrajanje in fleksibilnost.

Podjetja, ki iščejo priložnost na Kitajskem, bi morala upoštevati naslednja pravila (Cheng, 1994, 225):

1. Obravnavati Kitajsko kot državo z več trgi in ne kot državo z enim samim trgom.
2. Zaradi specifičnosti posameznih provinc je odnos med provincami pomembnejši od splošnega odnosa v Kitajski.
3. Poiskati je potrebno pravega kitajskega partnerja s pravimi vezami.
4. Nikoli ne čakati na stvari, da bodo kristalno čiste, saj morda nikoli ne bodo.
5. Vedno pazljivo upoštevati, kaj si pripravljen storiti za vstop na kitajsko tržišče.
6. Kitajskemu poslovnežu vedno dajmo vtis, da skrbimo zanj in da skrb resno prevzemamo.

Kuljaj (2005, str. 112) ponuja s svojo raziskavo kar precej nasvetov podjetjem, ki si Kitajsko ogledujejo in želijo vstopiti na njihov trg:

1. Ključen je izbor dobrega lokalnega kadra, ki je podjetju v veliko pomoč tako pri pridobivanju različnih soglasij kot tudi kasneje v fazi poslovanja.
2. Angažiranje svetovalcev oziroma poglobljena analiza vseh možnosti in obveznosti tujih investitorjev je nujna za izognitev številnim nevarnostim, ki tam prežijo na tuja podjetja.
3. Za začetek je smiselno ustanoviti vsaj predstavništvo, prek katerega zainteresirana podjetja bolje spoznajo trg, izvajajo promocijo, pridobijo določena poznanstva in še kaj.
4. Fazo ogledovanja naj čimprej zaključijo in se brez oklevanja odpravijo na Kitajsko, vsaj na ogled dežele in vseh sprememb, ki se tam dogajajo, ali pa naj obiščejo naša tamkajšnja podjetja, s katerimi bi v prihodnosti lahko sodelovali in se od njih učili.

Svetovno odkritje Kitajske je prispevalo k pritiskom določenih mednarodnih podjetij. Obstaja veliko resnice v pregovoru »He, who hesitates is lost«. Razvijanje strategij na Kitajskem zahteva ogromno težkih odločitev. Tisti, ki se v kratkem času odloči za pravilno oblikovano strategijo pri poslovanju s Kitajsko, lahko žanje uspehe le na dolgi rok.

Pred azijsko krizo je vsak želel poslovati v Aziji. Stabilna vlada v večini azijskih dežel je ustvarila veliko makroekonomsko stabilnost, obvladovali so inflacijo, tečaji so bili na stabilni ravni. V takšnem okolju so azijska podjetja agresivno rasla in se širila. Veliko azijskih podjetij, predvsem velikih konglomeratov, se je zanašalo na veze in zelo malo napora so vložili v gradnjo močnega upravljalnega sistema.

S krizo se je poslovno okolje vznemirilo in popolnoma spremenilo. Poganjalci sprememb kot so tehnologija, makroekonomski, tržni politični in pravni pogoji, obnašanje in preference potrošnikov so se spremenile z nepredstavljivo hitrostjo. Tako azijskim državam ni preostalo drugega kot da popravijo svoj stari način poslovanja, nanašanje samo na veze namreč ni več delovalo. Analizirati je bilo potrebno poslovno okolje, konkurente, potrošnike, ovrednotiti svojo politiko poslovanja in nenazadnje ponovno oceniti upravljalni sistem. S takšnim pristopom, da se reformulira oblika strateškega poslovanja, bi azijska podjetja lahko izplavala iz krize, v kateri so se znašla. Kotler in Kartajaya (2000, str. 163- 201) sta azijskim podjetjem, med njimi seveda tudi tistim, ki poslujejo na kitajskem trgu, priporočala, naj sledijo zdržljivemu marketinško-podjetniškemu modelu, ki je sestavljen iz treh medsebojno povezanih podmodelov: podmodel vzdržljivosti, marketinški podmodel in podmodel podjetja. Poglejmo vsakega od teh podmodelov podrobneje.

Prvi podmodel je model vzdržljivosti. Ta model prikazuje, da so seveda potrebni kratkoročno usmerjeni napor, da podjetje sploh preživi, ampak pomembna stvar je dolgoročno usmerjena politika. Le ta bo pripeljala podjetja do vzdržljivih poslovnih enot na dolgi rok, ne le kratkoročno. Resnično vzdržljivo podjetje je namreč tisto, ki kontinuirano vzdržuje in dopolnjuje poslovno strategijo, da se lahko primerno prilagaja vedno spreminjajočemu se poslovnemu okolju.

Naslednje vprašanje, ki se poraja je, kako lahko podjetje v tako hitro spreminjajočem se okolju določi pravo strategijo. Odgovor najdemo v marketinškem podmodelu. Model 4C diamanta vsebuje naslednje elemente poslovnega okolja: sprememba (change), konkurenca (competition), odjemalec (customer) in podjetje (company). Spremembe, kot so tehnološke, ekonomske, politične, pravne in socialno-kulturne, vplivajo na vse akterje, ki so vključeni v gospodarstvo.

V takšnih okoliščinah je za podjetje nujno, da natančno prouči aktivnosti konkurence, že obstoječe in potencialne. V Aziji so se po krizi konkurenčne dominantnosti podjetja usmerila od privatne azijske proti multinacionalni. Multinacionalna podjetja so namreč zaznala veliko priložnosti v širjenju v azijski poslovni svet.

V obdobju azijske recesije so tudi potrošniki spremenili svoje nakupovalne navade in obnašanje. Zaradi povišanja cen, se je znižala kupna moč prebivalstva. Zaradi padca standarda so se spremenile preference pri nakupovanju: najpomembnejša ni bila več kvaliteta, ampak tudi cena proizvoda, padla je prodaja luksuznih izdelkov. Spremembe glede vedenja kupcev so podjetja morala vključiti v svojo novo nastajajočo strategijo in politiko.

Po analizah zunanje okolice podjetja: sprememb, konkurence in odjemalcev, je bila potrebna še analiza samega podjetja, in sicer z več vidikov. Prvi vidik je analiza obstoječih zmožnosti, potem odnos do tveganja in nenazadnje tudi zmožnosti prilagajanja podjetja. Pri tem lahko uporabimo analizo TOWS (threats- opportunities- weaknesses- strenghts), s katero analiziramo nevarnosti, priložnosti, slabosti in prednosti podjetja.

Z uporabo 4C in TOWS analize lahko podjetje dobi sliko svojih obetov v prihodnosti. Z vključitvijo zgoraj omenjenih aktivnosti v novo vizijo podjetja, potrebuje podjetje jasno direktivo, usmerjeno k ureditvi razumevanja in izvedbe vrednot, strategije in taktik podjetja.

Azija je, kot smo že nekajkrat omenili, več let beležila veliko gospodarsko rast in makroekonomsko stabilnost. To je bilo seveda zelo privlačno za investicije multinacionalk. S krizo, ki se je pojavila v azijskih deželah so se te okoliščine spremenile. Z devalvacijo azijskih valut (in zato krepitve ameriškega dolarja), je veliko multinacionalk izgubilo konkurenčnost na azijskih trgih. Kupna moč potrošnikov se je zmanjšala in tako se izdelki in storitve multinacionalk niso več tako dobro prodajali. Večini multinacionalk je prodaja padla za 60 %, dobiček za 57 %. Kljub temu pa jih je večina preživela in bila še vseeno v boljši situaciji kot domača podjetja. Kljub globoki krizi je torej večina multinacionalk zaznala priložnosti in še naprej delovala na azijskem trgu. S krizo so se dejansko začeli pripojitveni postopki podjetij, saj so domača podjetja potrebovala kapital. Na podlagi tega so se lahko ustvarjali sinergijski učinki. Azijski reformski program: zmanjšan vpliv države, večja transparentnost, močnejši pravni in finančni sistem je ustrezal multinacionalkam, ki so s svojimi investicijami krepile svojo moč, po drugi strani pa pomagale tudi domačim podjetjem, da niso propadla. Azijska kriza je dejansko odpravila visoko postavljene ovire za tujce v mnogih azijskih državah, ki so potrebovale pomoč in investicije Zahoda, da zopet oživijo svoje gospodarstvo.

Z vsemi temi prednostmi in priložnostmi pa morajo multinacionalke prevzeti tudi večjo odgovornost za kitajsko regijo, kjer so udeleženi kitajske vizije, da bi postala vzdržljiva in trdna gospodarska regija. Tako se morajo multinacionalke, ki se zavedajo tega dolgoročnega kitajskega načrta, tudi vesti v tem skladu, upoštevati njihove pogoje in prispevati k vsesplošnemu razvoju Kitajske. Multinacionalke morajo tako privzeti nov način razmišljanja, če želijo uspeti na tem trgu.

V preteklosti so se multinacionalke obnašale zelo imperialistično. Veliki trgi in več sto milijonska kitajska populacija potrošnikov so kar klicali po osvajanju novih trgov. Večina multinacionalk je osvajanja tega trga videla kot priložnost za izžemanje dobička iz njihovih zastarelih tehnologij. S takšnim pogledom so multinacionalke dosegale le omejen uspeh. Le nekaj se jih je zavedalo, da je kitajski trg tudi vir tehničnega in upravljalnega talenta za njihovo globalno delovanje.

Danes se morajo multinacionalke zavedati, da je uspeh na velikem kitajskem trgu več kot le razvijanje kulturne občutljivosti. Prav zaradi enkratnosti in unikatnosti tega trga, morajo ponovno preučiti in določiti vsak element njegovega podjetniškega modela, ki vsebuje cenovno pojavljanje, management znamke, izgled proizvoda, embalaranje, stroškovno strukturo in kapitalsko učinkovitost. Zelo pomembni so še naslednji vidiki:

- Poznavanje sistema distribucije, da lahko multinacionalka privzame dostop do lokalnih potrošnikov.
- Ugotoviti, kateri vidik vodenja je primerneje uporabiti: lokalni ali ekspatriatralni ali mogoče kombinacijo obeh.
- Ali se je potrebno predstavljati enotno in uporabiti uniformirano strategijo ali je dovoljena vsaki enoti določena svoboda, da lahko deluje po svoje.
- Vedeti, kdo kaj kontrolira, še posebej, če imajo lokalni voditelji izkušnje v poslovanju. Multinacionalke se v prvih potezah vstopanja na kitajski trg velikokrat odločajo za joint venture, kar jim pomaga, da se lažje učijo in privadijo na novi trg. V teh začetnih fazah tuja podjetja še veliko investirajo v proizvodnjo in marketinško infrastrukturo in za razliko od lokalnih partnerjev ne pričakujejo takojšnjih dobičkov. Danes se je praktično potreba po lokalnih partnerjih zmanjšala, še posebej v Kitajski, kjer postajajo trgi vse bolj odprti za tujce.

Kotler in Kartajaya (2000, str. 213-218) navajata eno izmed možnosti, kako ustvariti učinkovit podjetniški model. Ta model je sistem primernega strateškega podjetniškega trikotnika. Ta trikotnik sestoji iz podjetniških strategij, podjetniških taktik in podjetniških vrednot. Predlagata, da multinacionalke, ki poslujejo na azijskem trgu privzamejo globalno vrednost, regionalne strategije in lokalne taktike.

### **6.3.2. Investicijske spodbude in pospeševanje podjetništva**

Kot smo že ugotovili v enem izmed prejšnjih poglavij, je Kitajska začela izvajati aktivno politiko pridobivanja tujega kapitala preko neposrednih tujih investicij leta 1979. Takrat so popolnoma spremenili investicijsko klimo: sprejeli so zakonodajo naklonjeno tujemu kapitalu, socialistična podjetja so začela vlagati v izboljšanje infrastrukture, mednarodnim podjetjem pa so bile dane ugodnosti, kot so poceni zemljišča, nizka obdavčitev in tarifne ugodnosti. Omenjena politika je dosegala spektakularne rezultate.

Glavni val neposrednih tujih investicij se je začel leta 1990 kot posledica Deng Xiaopingovega obiska južnih obalnih provinc in navdušenja nad učinki reform. V drugi polovici devetdesetih let so neposredne tuje investicije rahlo nazadovale, kar gre pripisati azijski krizi, po letu 2000 pa se je njihov tok ponovno okrepil, predvsem zaradi pričakovanja kitajske pridružitve STO (Tseng et al., 2002, str.3).

Kitajska je takoj za ZDA druga največja prejemnica neto neposrednih tujih naložb na svetu. Naložbe so usmerjene predvsem v industrijski sektor, najbolj pogosta oblika tujih vlaganj pa je ustanavljanje družb v 100 % tujem lastništvu. Največ naložb je v industrijskem sektorju (v zadnjem času tudi v nepremičninskem), najmanj pa v storitvenem, kjer vlada vodi omejevalno politiko. Kumulativna vrednost neposrednih naložb je konec leta 2003 znašala skoraj 500 milijard dolarjev, samo v letu 2003 pa 54 milijard dolarjev. V letu 2004 so neposredne tuje naložbe znašale rekordnih 60 milijard dolarjev. Tuje naložbe so osredotočene na 10 pretežno obmorskih (od skupno 22) provinc, še vedno pa je pglavitni razlog za vlaganja na Kitajsko selitev proizvodnje. Med najpomembnejšimi vlagatelji so Tajvan, Japonska, Južna Koreja, ZDA in Nemčija. V zadnjih letih se hitro povečujejo tudi kitajske naložbe v tujini. V letu 2002 so se skoraj podvojile in znašale 2,5 milijarde dolarjev. Večina naložb je usmerjena v pridobivanje surovin v državah v razvoju. Razdelitev neposrednih tujih investicij po sektorjih za leto 2004 prikazuje Tabela 6.

**TABELA 6: Neposredne tuje investicije v Kitajski po gospodarskih sektorjih leta 2004**

| Neposredne tuje investicije po sektorjih (2004)    |                   |                                 |                                            |
|----------------------------------------------------|-------------------|---------------------------------|--------------------------------------------|
| Sektor                                             | Število projektov | Pogodbena vrednost (USD 10.000) | Dejansko uporabljena vrednost (USD 10.000) |
| <b>Skupaj</b>                                      | <b>43.664</b>     | <b>15.347.895</b>               | <b>6.062.998</b>                           |
| Kmetijstvo                                         | 1.130             | 327.096                         | 111.434                                    |
| Rudarstvo                                          | 279               | 115.581                         | 53.800                                     |
| Proizvodnja                                        | 30.386            | 10.973.576                      | 4.301.724                                  |
| Proizvodnja in distribucija elektrike, plina, vode | 455               | 396.049                         | 113.624                                    |
| Predelovalne dejavnosti                            | 411               | 176.889                         | 77.158                                     |
| Transport, skladiščenje, pošta                     | 638               | 237.290                         | 127.285                                    |
| Prenos podatkov, računalniški servis in software   | 1.622             | 202.137                         | 91.609                                     |
| Trgovina na debelo in drobno                       | 1.700             | 250.053                         | 73.959                                     |
| Hoteli in restavracije                             | 1.174             | 216.887                         | 84.094                                     |
| Finančno posredovanje                              | 43                | 57.541                          | 25.248                                     |
| Nepremičnine                                       | 1.767             | 1.348.802                       | 595.015                                    |
| Najemi in poslovne storitve                        | 2.661             | 674.248                         | 282.423                                    |
| Znanstvene raziskave, tehnični servisi             | 629               | 100.641                         | 29.384                                     |
| Upravljanje z okoljem in javnimi sredstvi          | 164               | 82.209                          | 22.911                                     |
| Skupne in osebne storitve (zasebna gospodinjstva)  | 251               | 54.251                          | 15.795                                     |
| Izobraževanje                                      | 59                | 17.274                          | 3.841                                      |
| Zdravstvo in socialno varstvo                      | 21                | 14.720                          | 8.738                                      |
| Kultura, šport in zabava                           | 272               | 101.281                         | 44.776                                     |
| Javna uprava                                       | 2                 | 1.370                           | 180                                        |

Vir: China Statistical Yearbook, 2005d.

Poudariti je treba, da določene ugodnosti tujim investitorjem na Kitajskem ne pripadajo avtomatično. V veliki meri je odvisna od pogajalskih sposobnosti investitorja pri dogovoru z lokalnimi oblastmi. Spodbude, ki se smatrajo kot ugodnost, so sledeče: nižja stopnja davka na dobiček (na državnem oziroma lokalnem nivoju), nižje carine, možnost najema zemlje po nižjih ceni, določene ugodnosti pri koriščenju infrastrukturnih storitev, idr. Posebne ugodnosti veljajo za investicije v tehnološko razvite panoge in izvozno usmerjene investicije. Prioritetni sektorji vključujejo transport, komunikacije, energetiko, metalurgijo, gradbene materiale, stroje, kemične proizvode, zdravila, medicinsko opremo, varstvo okolja in elektroniko.

Razlike med državnimi, provincijskimi in lokalnimi davčnimi predpisi zapletajo poslovanje tujih investorjev, še posebno v nerazvitih in odmaknjenih območjih.

Ko spremljamo podatke o investicijskih spodbudah, pri katerih imajo glavno vlogo neposredne tuje investicije, je potrebno opozoriti tudi na možnost, da so dejanske številke nižje, kot pa jih navajajo statistike. Lokalne oblasti namreč rade pretiravajo o njihovih vrednostih, da bi jih lahko pritegnili še več, hkrati pa tuji investitorji prikazujejo višje investicije, da si zmanjšajo davčno osnovo. Podrobnejši pregled tudi kaže, da veliko tujega kapitala dejansko izvira iz kitajskih in tajvanskih podjetij, ki ga preko hongkonških podružnic kanalizirajo nazaj na Kitajsko in tako koristijo davčne olajšave za tuje vlaganje (Tseng et al., 2002, str.10).

Leta 1995 je Ministrstvo za zunanje ekonomske odnose in trgovino objavilo nove predpise, po katerih so neposredne tuje investicije razdeljene v štiri kategorije: zaželenene, dovoljene, omejene in prepovedane. Tuje investicije so zaželenene in dovoljene v industriji, ki uvaja novo in napredno tehnologijo, povečuje izvozne zmogljivosti in boljšo kvaliteto proizvodom ter uporablja lokalne vire v centralnem in zahodnem delu Kitajske. Prepovedani ali omejeni pa so projekti, za katere je bila tehnologija že uvožena ali razvita na Kitajskem, proizvodnja pa zadovoljuje tržno povpraševanje, industrijske panoge, kjer obstaja državni monopol, odobravanje tujih naložb pa je v poskusni fazi ter projekti, ki predvidevajo raziskovanje in/ali izkoriščenje redkih ali plemenitih rudnih bogastev (ibidem, str. 15).

Z novimi predpisi so hoteli doseči večjo geografsko razpršenost tujih investicij in oživiti podjetništvo s pomočjo investicij tudi v manj razvitem območju Kitajske. Nenazadnje pa nam poteze njihove politike kažejo tudi to, kateri podjetniški sektorji so prednostni; izvozno usmerjene in visoko tehnološke panoge, kmetijstvo in infrastruktura.

Ker je Kitajska kapitalno revna dežela, delujejo neposredne tuje investicije kot pomemben komplementaren in suplementaren vložek. Vplivi so najbolj vidni v obalnih in južnih provincah, ki uživajo najhitrejšo gospodarsko rast in izboljšanja gospodarskega standarda.

Glavne posledice neposrednih tujih investicij na podjetniško okolje lahko strnemo v naslednjih točkah (ibidem, str. 20):

- Neposredne tuje investicije so ustvarile številna delovna mesta. Upošteva se samo neposreden vpliv, se je število zaposlenih v podjetjih s tujim kapitalom od začetka do konca devetdesetih let počel veriti.
- Neposredne tuje investicije so ustvarile dinamičen in konkurenčni izvozni sektor. Trgovina na Kitajskem je od leta 1978 rasla 4,5-krat hitreje kot svetovna. Podjetja s tujim kapitalom so imela pri tem uspehu ključno vlogo.
- Neposredne tuje investicije so pospešile rast BDP neposredno z ustanovitvijo podjetij s tujim kapitalom ter posredno s pozitivnim vplivom na domača podjetja. Podjetja s tujim kapitalom so namreč najbolj dinamična in produktivna podjetja v kitajskem gospodarstvu. Zaradi prisotnosti tujih podjetij se je povečala trgovina, kar je pozitivno vplivalo na domača podjetja. Z navezovanjem medsebojnih stikov so kitajska podjetja pridobila novo tehnologijo in upravljalna znanja.

Omeniti moramo še eno posebnost, vpliva investicijskih vzpodbud na pospeševanje podjetništva in sicer, oblikovanje posebnih ekonomsko-podjetniških con, o katerih je bilo že govora v prejšnjih poglavjih. Posebne ekonomske cone so sicer značilnost centralnoplanskih gospodarstev, na Kitajskem pa so jih uvedli tudi zaradi testiranja reform v praksi. V začetnih fazah procesa odpiranja kitajskega gospodarstva je bilo namreč še vedno prisotno precejšnje nezaupanje vlade glede učinkov spodbujanja povezav s svetom. Zato so vstop tujega kapitala omejili na določena območja (predvsem obalne province), kjer so ponudili bolj liberalno in tržno usmerjeno okolje s posebnimi davčnimi spodbudami za tuje investitorje. Tako so razvili kompleksen sistem spodbujanja tujih investicij v tako imenovanih »Special Economic Zones - SEZ«. Te se nahajajo na posebnih območjih v mestih Shenzhen, Shantou, Zhuhai, Xiamen in Hainan, štirinajstih obalnih mestih, razvojnih conah in posebej določenih mestih v notranjosti države, ki privabljajo investitorje s posebnimi investicijskimi in davčnimi spodbudami. Poleg teh obstaja cela vrsta prostocarinskih pristanišč.

Zaradi strahu pred zaostajanjem za azijskimi sosedami je Kitajska počasi opuščala politiko izoliranja in samozadostnosti in tako so SEZ postale most med Kitajsko in ostalim svetom. Njihov cilj je bil spodbujati pritok tehnologije, kapitala, znanja in informacij. Igrale so tudi vlogo ekonomskega laboratorija, kjer se je poskusno uvajala nova gospodarska politika. Zaradi kontinuiranega prispevka k blagajni zunanje menjave so bile SEZ relativno proste in odmaknjene od vmešavanja vlade. SEZ so bile osrednji sklop gospodarskih reform, sprejetih leta 1978 in so predstavljale preobrat v razvoju ne samo gospodarstva, temveč tudi politike od stare maoistične doktrine zapiranja proti zunanjemu svetu ter proti odprtemu

gospodarstvu, kjer je bil poudarek na sodelovanju s tujino zaradi pridobivanja novih tehnologij in znanj.

Njihova glavna privlačnost je ugodna davčna politika. Podjetja s tujim kapitalom, ki poslujejo v SEZ, plačujejo 50% nižje davke kot podjetja v ostalih območjih Kitajske. Omenjena davčna spodbuda pa velja le za podjetja, ki plasirajo kapital za obdobje daljše od deset let. Posebne davčne obravnave so deležna podjetja, ki prinašajo na Kitajsko napredno tehnologijo, izvozijo več kot 70 % lastne proizvodnje ali sodelujejo pri razvoju lokalne infrastrukture. Poleg tega imajo podjetja znotraj SEZ posebne ugodnosti glede plačevanja carine.

Če povzamemo napisano, pridemo do pomembnih zaključkov in spoznanj o razvoju podjetništva na Kitajskem. Kot prvo, Kitajska politika, gospodarstvo, socialno, kulturno in pravno okolje se je od leta 1978 do danes popolnoma spremenilo. Vlada, tako centralna kot tudi lokalne, so razvile oboje, fizično in kadrovske infrastrukture za podporo in razvoju podjetništva. Drugič, v veliki meri so se odpravile finančne težave privatnih podjetij, ki imajo večji dostop do sredstev za investiranje pri bankah. In tretjič, prizadevanja vlade za zakonsko urejenim okoljem pomeni bistven korak k odpravi največjih ovir privatnemu sektorju pri njegovi rasti in razvoju. Pri tem mislimo na napredek v pravno- trgovinskem procesu, učinkovit nadzor in poslovanje po predpisanih pravilih in zakonih.

## **7. ZAKLJUČEK**

Kitajska je s štiri tisočletno dokumentirano zgodovino ena najstarejših civilizacij z največ tradicije na svetu. To dolgo obdobje je med drugim rodilo tudi konfucianizem, filozofijo, ki ima še danes izredno velik vpliv na življenje Kitajcev. Dolgotrajni ustvarjalni vpliv konfucianizma se ne kaže samo v kitajski politiki 21. stoletja, ampak v vzhodnoazijskem gospodarskem čudežu zadnjih petdesetih let. Kitajska, ki jo je oblikovala konfucianska etika je razgibano središče gospodarske rasti današnjega časa in sijajna priča tega, kaj se lahko zgodi, ko se znanstvena tehnologija poveže s tem, čemur bi nemara lahko rekli družbena tehnologija vzhodnih Azijcev.

Kakšna je usoda te religije v svetu, ki postaja vse bolj zahodnjaški, v smislu prodora liberalne demokracije s tržnim gospodarstvom? Pojem stalne izenačenosti in ravnotežja, ki je značilen za liberalno demokracijo in tržno gospodarstvo ni tako romantično privlačen in ne ponuja tako blestečega in utopičnega odgovora prepričanjem, ki sta jih ponudila komunizem in fašizem, vsaj teoretično ne. Zato pa se svet po hladni vojni nekaterim zahodnjakom zdi enoličen in dolgočasen. Poleg vsemogočnega zahodnega mišljenja vse

več ljudi išče navdih za nove shematične okvire in uspeh tudi v vzhodnoazijskem mišljenju. Zahodnjakom še dandanes s svojo mogočno preteklostjo predstavlja neizčrpen vir znanja in modrosti.

Primerjava zahodne in vzhodne civilizacije pripelje do dejstva, da smo s svojo kulturo pogojeni bolj, kot si lahko predstavljamo. Celo osebna verovanja in prepričanja so v veliki meri pogojena z našimi kulturami. Kulturna evolucija se je izkazala kot dvorezen meč: prinesla je oboje, blaginjo brez primere, hkrati pa smrtno nevarnost za človeka. Človeštvo zdaj brezskrbno uživa sadove civilizacije, vendar se le delno zaveda groženj, ki mu pretijo: uničevanje okolja in jedrsko orožje. Zaradi teh groženj človeštvo ogroža svoj lasten obstoj. Kljub temu je lahko rešitev pred temi grožnjami skrita v nadaljnji kulturni evoluciji. V tem času je ta evolucija odvisna predvsem od izida medsebojnega vplivanja vzhodne in zahodne civilizacije, dveh glavnih protagonistov pacifiške dobe.

**Zgodovina kaže na zanimivo podobnost med začetnimi oblikami delovanja vzhodnega in zahodnega svetovnega imperija. Rimsko in Kitajsko cesarstvo sta nastala skoraj istočasno, čeprav drug za drugega nista vedela. Obe cesarstvi sta bili na vrhuncu svoje moči finančno in ekonomsko urejeni, imeli sta globoko vgrajen občutek superiornosti nad ostalimi narodi in nista imeli resnega tekmeca, ki bi lahko ogrozil njun imperialni status. Z analizo teh zgodovinskih dejstev potrjujem postavljeno Hipotezo 1, da so zgodovinsko nastajali veliki sistemi oziroma velike državne tvorbe zelo podobno. To kaže analogija med začetno podobnostjo Evrope (Rimskega imperija) in Azije (Kitajskega cesarstva).**

V današnjem času se skupne točke Zahoda in Vzhoda kažejo na področju varnosti, politike in gospodarstva. Vendar se le malo pozornosti posveča bolj temeljnemu vidiku, namreč kulturnim srečanjem. Na političnih in varnostnih bojnih črtah so bila srečanja Zahoda in Vzhoda nekajkrat precej nasilna. Združene države so bile bitko, eno za drugo, z vsemi štirimi sinovskimi deželami Japonsko, Kitajsko, Korejo in Vietnamom. Na gospodarski bojni črti je medsebojna odvisnost, z vzpostavitvijo dvosmernega prometa v gospodarstvu, pognala trdne korenine. Transpacifiško trgovanje je že prehitelo transatlantskega iz 80. let prejšnjega stoletja. Zahod prav v tolikšni meri potrebuje Vzhod, kot Vzhod potrebuje Zahod.

S kulturološkega vidika smo priča, da se prvič v zgodovini človeštva obmorska zahodna civilizacija povezuje s celinsko vzhodno, kjer se znanje srečuje z modrostjo. Glede tega povezovanja lahko človeštvo najde pot do osvoboditve pred nevarnostjo izničenja, ki bi si ga zadalo samo in se tako morda ohrani in povzpne na višje dimenzije.

Vse več je govora o fenomenu vzpona Vzhodne Azije kot novi razvojni stopnji v zgodovini, preobratu v središču moči. Svetovno zgodovino lahko v širšem smislu vidimo kot premik iz mediteranske dobe z vzponom Grčije in Rimskega cesarstva, prek atlantske dobe, za katero je značilen razvoj Evrope in severnoameriške premoči, ki je Atlantik povezala s Pacifikom. Prodor Azije morda zdaj naznanja začetek pacifiške dobe.

Napoved, da bo 21. stoletje pacifiška doba, temelji na predpostavki, da je to območje dinamično in da ima velik potencial. Te napovedi še bolj pridobijo na teži, če jih povežemo z dejstvom, da se Kitajska odpira svetu. V moderni dobi se ne more več zapirati. To je potrdila tudi z vstopom v Svetovno trgovinsko organizacijo leta 2001. Svet prek množičnih komunikacij vpliva na Kitajsko in Kitajska vse bolj vpliva na svet. Dogodki na Kitajskem postajajo opaznejši in pomembnejši ne le za njene neposredne sosedes, temveč tudi za oddaljene celine.

**Proučevanje učinkovanja Zahoda na Kitajsko me je pripeljalo do ugotovitve, da če bo Kitajski uspelo zgraditi politično uspešno in socialno ustrezno družbo, bo neizbežno postala središče globalnih interesov, pa naj si to želi ali ne. Revnejši deli človeštva, ki hrepenijo po zgodovinskih smernicah, si utegnejo vzeti Kitajsko za zgled, ne da bi ji bilo treba ideološko propagirati bistvo svojega modela. Ta ugotovitev je v nasprotju s Hipotezo 2, da Kitajska tudi v prihodnje ne bo ekspandirala svojega vpliva izven tistega območja, ki ga sicer zgodovinsko smatra za »svojega«, nikakor pa ne bo dovoljevala tujega vpliva na »svojem« območju. Zaradi tega te hipoteze ne potrjujem, sploh pa ne z upoštevanjem zunanjetrgovinske politike, ki jo Kitajska danes vodi in s katero se ne more izolirati pred tujimi vplivi, čeprav je stoletja poskušala zavračati večjo modernizacijo in pozahodnjenje.**

Strinjam se z ugotovitvijo Matevža Tomšiča, da po Huntingtonovem prepričanju modernizacija nikakor ne pomeni pozahodnjenja. Modernizacija v smislu sprejemanja in uporabe dosežkov zahodnega znanstvenega in tehnološkega razvoja nikakor ne predpostavlja sprejemanja zahodnih kulturnih vzorcev. Nasprotno, kot dokazujejo različni nasilni dogodki, ki jih je povzročil svetovni terorizem, je mogoče proizvode zahodne tehnologije učinkovito uporabiti za spodkopavanje prav te civilizacije, ki jih je ustvarila. Zahodna civilizacija, njena identiteta in vrednote so starejše od modernosti. Tudi vrednote, kot so svoboda, demokracija in človekove pravice, niso univerzalne, ampak specifične zahodne. Kot take jih ni mogoče prenašati na druge civilizacije ali jim jih celo vsiljevati. To lahko privede do medcivilizacijskih konfliktov.

Družbene evolucije si zato ne moremo predstavljati kot spopada dveh ali več družb oziroma »sistemov«, v katerem na koncu kot zmagovalec obstane le najučinkovitejši med njimi (in ga nato prevzamejo vse preostale države oziroma družbe). Tako ne gre za to ali

bo Zahod nadvladal kitajsko družbo. Bolj ustrezna je predstava o vzporednem in soodvisnem razvoju družb po različnih poteh. Ker so nekatere med potmi manj učinkovite od drugih, lahko pričakujemo »odmiranje« posameznih sestavin konkretnih institucionalnih spletov. Na Kitajskem se to izraža v sprejemanju modernizacije na gospodarskem področju in opuščanju socialističnega sistema. Značilni pa so tudi večji prelomi, kot so revolucije, preobrati in reforme, ki so spremljale Kitajsko v času hitrih sprememb. Dolgoročni rezultat takšnega razvoja je gotovo lahko tudi približevanje različnih poti in sistemov oziroma zmanjševanje razdalj med njimi, toda ne njihovo dokončno zlitje ali prevlada enega nad ostalimi. Zaradi tega se moramo pri analizi razvoja Kitajske natančno posvetiti posebnostim njene razvojne poti oziroma izročila.

Zaradi sposobnosti prilagajanja se je kitajska družba obdržala mnogo dlje, kot bi se sicer, hkrati pa novi institucionalni spleti, ki nastanejo kot rezultat prilagajanja spremenjenim okoliščinam, nujno nosijo pečat izročila, iz katerega so se oblikovali.

**Z uspešno tranzicijo tako socialistična Kitajska družba res postaja vse bolj podobna kapitalističnim, vendar se v njej oblikujejo tudi inovativne institucionalne rešitve, med katerimi se bodo mnoge ohranile dlje časa in zaradi katerih bo ta družba vselej nekoliko različna od svojih vzornic. S to ugotovitvijo potrjujem Hipotezo 3, da Kitajska sicer ne more ubežati modernizaciji, ohranja pa svoje tradicionalne specifičnosti.**

Nova institucionalna ekonomija odpira pot do bolj kompleksnega razumevanja družbene evolucije. Dolgoročni razvoj in obstoj ni toliko pomembna ustreznost institucionalnega spleta trenutnih okoliščin, ampak predvsem možnosti in spodbude, ki jih ta daje za ustvarjalno odkrivanje novih rešitev. Tudi naša analiza politično gospodarskih ciklov Kitajske in endogene tranzicije kaže, da je v procesu družbene evolucije prilagajanje spremembam v okolju vsaj tako pomemben kot proces selekcije in odmiranje manj učinkovitih institucij. Dolgoročna obstojnost »sistema« je odvisna od sposobnosti vladajoče skupine, da rešuje krizne situacije. Pokazali smo, da je bila mobilizacija s pomočjo politične kampanje način, s katerim so kitajske komunistične oblasti vedno znova uspele v zadovoljivi meri ublažiti pritisk osnovnega vira neučinkovitosti, to je transakcijskih stroškov uveljavljanja socialistične družbene pogodbe. Ko reševanje težav na ustaljen način ni bilo več možno, pa so politični akterji razvili nove strategije prilagajanja.

Kitajska si je za prilagajanje vzela dovolj časa in predhodnih spodbud in razvila posebno obliko gospodarskega sistema, »socializem kitajskih značilnosti«. To je socialistično-tržni sistem, s katerim se je gospodarstvo lažje prilagajalo hitro rastočemu trendu v svetu. Z vstopom v Svetovno trgovinsko organizacijo je začela prilagajati svoj sistem njenim določilom. Hitra gospodarska rast in vse večji prilivi tujega kapitala razvijata zanimiv in

svojestven gospodarski prostor. Kitajsko vodstvo s takim sistemom določa praktično vse smernice delovanja gospodarstva.

**Specifičnost kitajskega gospodarstva se kaže v kombinaciji zahodnih vplivov tržnega sistema z ohranitvijo tradicionalne kitajske filozofije, povezane s komunistično ureditvijo. Kitajski gospodarski sistem je tako na eni strani pod vplivom tujine, po drugi strani pa s to svojo specifiko vpliva tudi na tuje akterje na kitajskem trgu. Ta ugotovitev potrjuje Hipotezo 4: Po krizi je v Kitajski prevladalo pragmatično spoznanje o priložnosti in hkrati o možnosti uvedbe dualnega gospodarskega sistema »socializma kitajskih značilnosti«, zaradi katerega je poslovanje na Kitajskem še bolj specifično.**

Nujnost upoštevanja specifičnosti kitajskega gospodarskega sistema je tudi ključ do uspeha pri podjetniških ambicijah na tem trgu. Dejstvo je, da se danes kitajska podjetja, ne glede na obliko lastništva pojavljajo kot veliki investitorji, da delujejo globalno, da je Kitajska ena največjih prejemnic neposrednih tujih investicij, da se zmanjšuje vrzel med vhodno in izhodno internacionalizacijo, da se določena regionalna območja zaradi pritoka tujega kapitala neverjetno hitro razvijajo, da pa hkrati druga območja nevarno zaostajajo.

Ključnega pomena za multinacionalna podjetja je, da razumejo Kitajsko na pravi način. To preprosto pomeni, da se morajo seznaniti s kitajskim političnim in gospodarskim sistemom, upoštevati, kako kitajska tradicija uveljavlja svoj vpliv na poslovne običaje in se zavedati, da je uspeh na tem velikem trgu več kot le razvijanje kulturne občutljivosti ter se podučiti v relevantni literaturi in preučiti konkretne primere mednarodne prakse z nasveti že uveljavljenih multinacionalk, ki opozarjajo na nevarnosti in težave. **Poznati je potrebno najširši globalni vidik na makro ravni in najožji podjetniški vidik s konkretno prakso na mikro ravni. Le dobro pripravljena in dolgoročno usmerjena podjetja si lahko obetajo uspeh. S tem potrjujem Hipotezo 5: Uspešno poslovanje multinacionalk na Kitajskem je možno le s poznavanjem ne le institucionalnih pravil, ampak tudi konkretne prakse mednarodnega poslovanja.**

Svoja razmišljanja in ugotovitve zaključujem z mislijo, da bi lahko »pacifiška doba«, katere glavna akterka je Kitajska tako opozorila na začetek novega obdobja v zgodovini, ko se srečata Vzhod in Zahod. Osvojena modrost z Vzhoda nam lahko na težave, ki jih je Zahodna prevlada pustila na koncu 20. stoletja, pomaga pogledati iz drugega zornega kota in ponuditi nove upe in priložnosti za prihodnost. Ali to povezovanje pomeni renesanso Vzhodne civilizacije? Prenovo Zahodne? Ali rojstvo Pacifiške civilizacije? To je verjetno najbolj vznemirljivo vprašanje, ki si ga lahko zastavimo v današnjem času.

## LITERATURA

1. Avbešek Alenka: Dve kitajski zgodbi. Podjetnik, Ljubljana, 14 (2005), 1, str. 22-25.
2. Beck Ulrich: Was ist Globalisierung? Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1998. 269 str.
3. Boden Marija: Evropa: naša preteklost in sedanjost. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 2004. 572 str.
4. Blejer Mario et al.: China: Economic Reform and Macroeconomic Management. Occasional Paper No. 76. Washington: IMF, 1991. 40 str.
5. Braudel Fernand: Civilizacije kroz povijest. Zagreb: Globus, 1990. 494 str.
6. Brzezinski Zbigniew: Izven nadzora: globalno vrenje na pragu 21.stoletja. Ljubljana: Arah Consuoting, 1995. 187 str.
7. Brzezinski Zbigniew: Velika šahovska tabla. Podgorica: CID, 2001. 208 str.
8. Chai C.H. Joseph, Chai B. Karin: China's Floating Population and Its Implications. International Journal of Social Economics, 1997. št. 7/8/9. str. 1038-1051.
9. Chen Ming-Jer: Inside Chinese Business: A Guide for Managers Worldwide. Boston: Harvard Business School Press, 2001. 234 str.
10. Cheng Paul: "China Trade and Marketing in China: The World Wakes Up!", V Doing Business with China, urednik Jonathan Reuvid. London: Kogan Page Ltd, 1994.
11. Chu Baotai: Chinese Foreign Ventures Law: Question and Answers. 1. izdaja. Beijing: Foreign Languages Press, 1986. 281 str.
12. Cui Geng, Liu Qiming: Regional Market Segments of China: Opportunities and Barriers in a Big Emerging Market. Journal of Consumer Marketing. 2000. št. 1. str. 55-72.
13. De Keijzer, Arne J.: China : Business Strategies for the '90s. Berkeley, California : Pacific View Press, 1995. 279 str.
14. Demurger Sylvie: Economic Opening and Growth in China. B.k.: OECD, 2000. 89 str.
15. Dexter Roberts, Arndt Michael, Engardio Pete: Why US Companies Love China. BusinessWeek, September 13, 2005.
16. Eberhard Wolfram: Zgodovina Kitajske. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966. 304 str.
17. Fan Zhang: The Impact of Multinational Enterprises on Economic Structure and Efficiency in China. Beijing: China Center of Economic Research Peking University. 1998. 31 str.
18. Fang Tony: Chinese Business Negotiating Style. Thousand Oaks: Sage, 1999. 339 str.
19. Fernald John G., Babson Oliver D.: Why has China Survived the Asian Crisis so Well? What Risks Remain?  
[URL:<http://www.federalreserve.gov/pubs/ifdp/1999/633/ifdp633.pdf>], 22.06.2006
20. Hsü Immanuel C.Y.: The Rise of Modern China. 6. izdaja. New York: University of California, Santa Barbara, Oxford University Press, 2000. 1052 str.

21. Huntington Samuel P.: Spopad civilizacij. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005. 451 str.
22. Jenko Miha: Janša ima karizmo in v nasprotju z Drnovškom tudi vizijo. Delo (Sobotna priloga), Ljubljana, 22. 1. 2005. str. 4-6.
23. Jereb Zoran, Krljič Jasna: Enotnega recepta še ni. Glas gospodarstva, Ljubljana, GZS, November 2005, str. 24-26.
24. Karsten G. Siegfried: Eucken's Instability Thesis Revisited- The Case of China. International Journal of Social Economics. 1998. Št. 2/3/4, str. 448-466.
25. Keegan Warren J., Schlegelmilch Bodo B.: Global marketing management: A European Perspective. Harlow: Prentice-Hall, 2001. 610 str.
26. Kenda Vladimir, Bobek Vito: Osnove mednarodnih ekonomskih odnosov. Maribor: Univerza v Mariboru. Ekonomsko- poslovna fakulteta, 2003. 355 str.
27. Kenda Vladimir: Mednarodno poslovanje. Maribor: Univerza v Mariboru. Ekonomsko- poslovna fakulteta, 2001. 347 str.
28. Kissinger Henry: Diplomacija. Zagreb: Golden markeitng, 2000. 861 str.
29. Koch Eckart: Globalisierung der Wirtschaft: Über Weltkonzerne und Weltpolitik. München: Vahlen, 2000. 217 str.
30. Kosta Jirzi: Beschäftigungs Probleme in Entwicklungsländer: Das Beispiel Chinas. V: Gerhard Fink: Socialist Economy and Economic Policy. Dunaj: Springer, 1985.
31. Kotler Philip, Kartajaya Hermawan: Repositioning Asia: From Bubble to Sustainable Economy. Singapore: John Wiley & Sons, 2000. 226 str.
32. Kuljaj Aleksander: Značilnosti kitajskega pogajalskega sloga. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2005. 167 str.
33. Kumar Andrej: Mednarodni ekonomski odnosi: pojmi, organizacije, sporazumi. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. 1989. 169 str.
34. Kumar V.: International marketing research. New Jersey: Prentice Hall, Upper Saddle River, 2000. 448 str.
35. Kuzem Maja: Transformacija kitajskega gospodarstva. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 43 str.
36. Liao Debbie, Sohmen Philip: The Development of Modern Entrepreneur in China. Stanford Journal of East Asia Affairs. Spring 2001. Volume 1. str.27-33. [URL:<http://www.stanford.edu/group/sjeaa/journal1/china2.pdf>] 06.07.2006
37. Luo Yadong: Multinational Corporations in China. Kopenhagen: Business School Press, 2000. 381 str.
38. Miklič Nataša: Kitajska kot "tovarna sveta"- stvarnost ali mit. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. Diplomsko delo, 2005. 54 str.
39. Moise E. Edwin: Modern China: A history, 2. izdaja. London: Longman, 1994. 250 str.
40. North Douglass Cecil: Institutions, Institutional Change, and Economic performance. Cambridge, New York: Cambridge University Press. 1990, 152 str.
41. Pafko Wayne: Different Paths: China and the West. 1994. [URL:[http://www.pafko.com/wayne/docs/china\\_and\\_west\\_diff\\_pathhs.pdf](http://www.pafko.com/wayne/docs/china_and_west_diff_pathhs.pdf)] 25.06.2006

42. Randelović, Zvezdan: Poslovno okolje LR Kitajske. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1996. 44 str.
43. Rijavec Gregor: Vpliv vhodnih tujih neposrednih investicij na zunanjo trgovino Kitajske. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2003. 54 str.
44. Roland Gerard: Transition and Economics: Politics, Markets, and Firms. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2000. 400 str.
45. Rošker Jana: Zmajeva hiša. Oris kitajske kulture in civilizacije. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992. 260 str.
46. Saje Mitja: Zgodovina Kitajske. Od tradicionalne do moderne Kitajske. Obdobje Quing. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, 1994. 66 str.
47. Saje Mitja: Deng Xioping in njegov vpliv na politiko ter reforme sodobne Kitajske. Azijske in afriške študije. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1999. str. 51-75.
48. Seligman D. Scott: Chinese Business Etiquette. New York: Warner Books, 1999. 282 str.
49. Smith Huston: Svetovne religije. Maribor: Založba obzorja, 1996. 236 str.
50. Solomon Robert: The Transformation of the World Economy, 2. izdaja. London: Macmillan Press, 1999. 217 str.
51. Sun Haishun, Chai Joseph: Direct Foreign Investment and Inter-regional Economic Disparity in China. International Journal of Social Economics, 1998. št. 2/3/4. str. 224-247.
52. Šušteršič Janez: Tranzicija kot politično gospodarski cikel. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003. 270 str.
53. Šutić Nikola: Tranzicija kitajskega gospodarstva. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 46 str.
54. Tršar Žiga: Institucionalne spremembe v Ljudski republiki Kitajski med leti 1978 in 2003. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2003. 40 str.
55. Tseng Wanda et al.: Foreign Direct Investments in China. Some Lessons for Other Countries. Policy Discussion Paper No.3. Washington: IMF, 2002. 25 str.
56. Weidenbaum Murray L., Hughes Samuel: The Bamboo Network: How Expatriate Chinese Entrepreneurs are Creating a New Economic Superpower in Asia. New York: Martin Kessler Books, 1996. 264 str.
57. Wong Khie-Mie, Lu Yu: Income and Social Inequity in China: Impact on Consumption and Shopping Patterns. International Journal of Social Economics, 2002. št. 5. str. 370-384.
58. Woolthuis K. Roselnde, Zhang Xeuyuan : MNCS Strategies and Their Influence in Economic Development in China. Zbornik Second International Conference of the Faculty of Economics in Sarajevo. Sarajevo, 2004. str. 435-458
59. Yijiang Ding: Chinese Democracy After Tiananmen. New York: Columbia University Press, 2001. 172 str.

60. Yip S. George: Asian advantages: Key strategies for winning in the Asia- Pacific Region. Cambridge, Massachusetts: Persues Books, 2000. 442 str.
61. Young-Yin Choi: Vzhodna in zahodna civilizacija: primerjalni vidik. Teorija in praksa. Letnik 40/3, 2003. str. 561-572. [URL:<http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20033youngjin.pdf>], 28.06.2006

## **VIRI**

1. China's Foreign trade. Multinational Companies Adjust Strategies to China. September 2000. No. 281. [URL:<http://www.cbw.com/cft/issue281/p29-30.html>], 07.06.2006
2. China Statistical Yearbook 2005a. Amount of Foreign Investment by Type. [URL:<http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2005/indexeh.htm>], 10.08.2006
3. China Statistical Yearbook 2005b. Foreign Trade and Economic Cooperation. [URL:<http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2005/indexeh.htm>], 26.7.2006
4. China Statistical Yearbook 2005c. Actually Foreign Investment by Country or Region. [URL:<http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2005/indexeh.htm>], 12.8.2006
5. China Statistical Yearbook 2005d. Foreign Direct Investment by Sector (2004). [URL:<http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2005/indexeh.htm>], 12.8.2006
6. China Statistical Yearbook 2005e. Gross Regional Product and Indices. [URL:<http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2005/indexeh.htm>], 12.6.2006
7. China Statistical Yearbook 2005f. Gross Domestic Product. [URL:<http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2005/indexeh.htm>], 15.6.2006
8. Confucianism. [URL:<http://www.connect.net/ron/confucianism.html>], 05.09.2006
9. Füssli Orell. Mit Beziehungen auftrumpfen: Guanxi. [URL:[http://www.zmk.uni-freiburg.de/ss2000/texts/gesteland\(dt\).htm](http://www.zmk.uni-freiburg.de/ss2000/texts/gesteland(dt).htm)], 15.03.2006
10. Liu Yingqiu: Development of Private Entrepreneurship in China: Process, Problems and Countermeasures. [URL:[http://www.mansfieldfdn.org/programs/program\\_pdfs/ent\\_china.pdf](http://www.mansfieldfdn.org/programs/program_pdfs/ent_china.pdf)] 2.07.2006
11. The World Bank: China 2020: Development Challenges in the New Century. Washington. 1997. 161 str.
12. The World Factbook. [URL:<http://www.cia/publications/factbook/print/ch.html>], 14.07.2006

## **SEZNAM KRATIC**

BDP- Bruto domači proizvod

KPK- Komunistična partija Kitajske

LR Kitajska- Ljudska republika Kitajska

NTI- Neposredne tuje investicije

SEZ- Posebne gospodarske cone (Special Economic Zones)

STO- Svetovna trgovinska organizacija

SZ- Sovjetska zvez

## PRILOGE

### PRILOGA 1: BRUTO REGIONALNI PROIZVOD NA KITAJSKEM V LETIH 2000-2004 IN INDEKSI

| Bruto regionalni proizvod in indeksi                                                                    |                                                  |          |           |           |           |                             |       |       |       |       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|----------|-----------|-----------|-----------|-----------------------------|-------|-------|-------|-------|
| Absolutni zneski v tabeli so izračunani na podlagi tekočih cen, indeksi pa na podlagi primerljivih cen. |                                                  |          |           |           |           |                             |       |       |       |       |
| Regija                                                                                                  | Bruto regionalni proizvod (100 milijonov yuanov) |          |           |           |           | Indeksi (preteklo leto=100) |       |       |       |       |
|                                                                                                         | 2000                                             | 2001     | 2002      | 2003      | 2004      | 2000                        | 2001  | 2002  | 2003  | 2004  |
|                                                                                                         |                                                  |          |           |           |           |                             |       |       |       |       |
| Beijing                                                                                                 | 2.478,76                                         | 2.845,65 | 3.212,71  | 3.663,10  | 4.283,31  | 111,0                       | 111,2 | 110,4 | 110,7 | 113,2 |
| Tianjin                                                                                                 | 1.639,36                                         | 1.840,10 | 2.051,16  | 2.447,66  | 2.931,88  | 110,8                       | 112,0 | 112,5 | 114,8 | 115,7 |
| Hebei                                                                                                   | 5.088,96                                         | 5.577,78 | 6.122,53  | 7.098,56  | 8.768,79  | 109,5                       | 108,7 | 109,6 | 111,6 | 112,5 |
| Shanxi                                                                                                  | 1.643,81                                         | 1.779,97 | 2.017,54  | 2.456,59  | 3.042,41  | 107,8                       | 108,4 | 111,7 | 113,9 | 114,1 |
| Inner Mongolia                                                                                          | 1.401,01                                         | 1.545,79 | 1.756,29  | 2.150,41  | 2.712,08  | 109,7                       | 109,6 | 112,1 | 116,8 | 119,4 |
|                                                                                                         |                                                  |          |           |           |           |                             |       |       |       |       |
| Liaoning                                                                                                | 4.669,06                                         | 5.033,08 | 5.265,66  | 6.002,54  | 6.872,65  | 108,9                       | 109,0 | 110,2 | 111,5 | 112,8 |
| Jilin                                                                                                   | 1.821,19                                         | 2.032,48 | 2.246,12  | 2.522,62  | 2.958,21  | 109,2                       | 109,3 | 109,5 | 110,2 | 112,2 |
| Heilongjiang                                                                                            | 3.253,00                                         | 3.561,00 | 3.882,16  | 4.430,00  | 5.303,00  | 108,2                       | 109,3 | 110,3 | 110,3 | 111,7 |
|                                                                                                         |                                                  |          |           |           |           |                             |       |       |       |       |
| Shanghai                                                                                                | 4.551,15                                         | 4.950,84 | 5.408,76  | 6.250,81  | 7.450,27  | 110,8                       | 110,2 | 110,9 | 111,8 | 113,6 |
| Jiangsu                                                                                                 | 8.582,73                                         | 9.511,91 | 10.631,75 | 12.460,83 | 15.403,16 | 110,6                       | 110,2 | 111,6 | 113,6 | 114,9 |
| Zhejiang                                                                                                | 6.036,34                                         | 6.748,15 | 7.796,00  | 9.395,00  | 11.243,00 | 111,0                       | 110,5 | 112,5 | 114,4 | 114,3 |
| Anhui                                                                                                   | 3.038,24                                         | 3.290,13 | 3.553,56  | 3.972,38  | 4.812,68  | 108,3                       | 108,3 | 108,9 | 109,2 | 112,5 |
| Fujian                                                                                                  | 3.920,07                                         | 4.253,68 | 4.682,01  | 5.232,17  | 6.053,14  | 109,5                       | 109,0 | 110,5 | 111,6 | 112,1 |
| Jiangxi                                                                                                 | 2.003,07                                         | 2.175,68 | 2.450,48  | 2.830,46  | 3.495,94  | 108,0                       | 108,8 | 110,5 | 113,0 | 113,2 |

|           |          |           |           |           |           |       |       |       |       |       |
|-----------|----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Shandong  | 8.542,44 | 9.438,31  | 10.552,06 | 12.435,93 | 15.490,73 | 110,5 | 110,1 | 111,6 | 113,7 | 115,3 |
|           |          |           |           |           |           |       |       |       |       |       |
| Henan     | 5.137,66 | 5.640,11  | 6.168,73  | 7.048,59  | 8.815,09  | 109,4 | 109,1 | 109,5 | 110,8 | 113,7 |
| Hubei     | 4.276,32 | 4.662,28  | 4.830,98  | 5.401,71  | 6.309,92  | 109,3 | 109,1 | 109,1 | 109,4 | 111,3 |
| Hunan     | 3.691,88 | 3.983,00  | 4.140,94  | 4.638,73  | 5.612,26  | 109,0 | 109,0 | 109,0 | 109,6 | 112,0 |
| Guangdong | 9.662,23 | 10.647,71 | 11.735,64 | 13.625,87 | 16.039,46 | 110,8 | 109,6 | 111,4 | 114,3 | 114,2 |
| Guangxi   | 2.050,14 | 2.231,19  | 2.455,36  | 2.735,13  | 3.320,10  | 107,3 | 108,2 | 110,5 | 110,2 | 111,8 |
| Hainan    | 518,48   | 545,96    | 597,50    | 670,93    | 769,36    | 108,8 | 108,9 | 109,3 | 110,5 | 110,4 |
|           |          |           |           |           |           |       |       |       |       |       |
| Chongqing | 1.589,34 | 1.749,77  | 1.971,30  | 2.250,56  | 2.665,39  | 108,5 | 109,0 | 110,3 | 111,5 | 112,2 |
| Sichuan   | 4.010,25 | 4.421,76  | 4.875,12  | 5.456,32  | 6.556,01  | 109,0 | 109,2 | 110,6 | 111,8 | 112,7 |
| Guizhou   | 993,53   | 1.084,90  | 1.185,04  | 1.356,11  | 1.591,90  | 108,7 | 108,8 | 109,1 | 110,1 | 111,4 |
| Yunnan    | 1.955,09 | 2.074,71  | 2.232,32  | 2.465,29  | 2.959,48  | 107,1 | 106,5 | 108,2 | 108,6 | 111,5 |
| Tibet     | 117,46   | 138,73    | 161,42    | 184,50    | 211,54    | 109,4 | 112,8 | 112,9 | 112,1 | 112,2 |
|           |          |           |           |           |           |       |       |       |       |       |
| Shaanxi   | 1.660,92 | 1.844,27  | 2.101,60  | 2.398,58  | 2.883,51  | 109,0 | 109,1 | 109,7 | 110,9 | 112,9 |
| Gansu     | 983,36   | 1.072,51  | 1.161,43  | 1.304,60  | 1.558,93  | 108,7 | 109,4 | 109,4 | 110,1 | 110,9 |
| Qinghai   | 263,59   | 300,95    | 341,11    | 390,21    | 465,73    | 109,0 | 112,0 | 112,4 | 112,1 | 112,3 |
| Ningxia   | 265,57   | 298,38    | 329,28    | 385,34    | 460,35    | 109,8 | 110,1 | 110,2 | 112,2 | 111,0 |
| Xinjiang  | 1.364,36 | 1.485,48  | 1.598,28  | 1.877,61  | 2.200,15  | 108,2 | 108,1 | 108,1 | 110,8 | 111,1 |

Vir: China Statistical Yearbook, 2005e.

**PRILOGA 2: BRUTO DOMAČI PROIZVOD IN DOHODEK KITAJSKE OD LETA 1978-2004**

| Bruto domači proizvod<br>Podatki v tabeli so izračunani v tekočih cenah<br>(10 milijonov yuan-ov) |                          |                       |                             |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------|-----------------------|-----------------------------|
| Leto                                                                                              | Bruto nacionalni dohodek | Bruto domači proizvod | Per Capita BDP (yuan/osebo) |
| 1978                                                                                              | 3.624,1                  | 3.624,1               | 379                         |
| 1979                                                                                              | 4.038,2                  | 4.038,2               | 417                         |
| 1980                                                                                              | 4.517,8                  | 4.517,8               | 460                         |
|                                                                                                   |                          |                       |                             |
| 1981                                                                                              | 4.860,3                  | 4.862,4               | 489                         |
| 1982                                                                                              | 5.301,8                  | 5.294,7               | 525                         |
| 1983                                                                                              | 5.957,4                  | 5.934,5               | 580                         |
| 1984                                                                                              | 7.206,7                  | 7.171,0               | 692                         |
| 1985                                                                                              | 8.989,1                  | 8.964,4               | 853                         |
|                                                                                                   |                          |                       |                             |
| 1986                                                                                              | 10.201,4                 | 10.202,2              | 956                         |
| 1987                                                                                              | 11.954,5                 | 11.962,5              | 1.104                       |
| 1988                                                                                              | 14.922,3                 | 14.928,3              | 1.355                       |
| 1989                                                                                              | 16.917,8                 | 16.909,2              | 1.512                       |
| 1990                                                                                              | 18.598,4                 | 18.547,9              | 1.634                       |
|                                                                                                   |                          |                       |                             |
| 1991                                                                                              | 21.662,5                 | 21.617,8              | 1.879                       |
| 1992                                                                                              | 26.651,9                 | 26.638,1              | 2.287                       |
| 1993                                                                                              | 34.560,5                 | 34.634,4              | 2.939                       |
| 1994                                                                                              | 46.670,0                 | 46.759,4              | 3.923                       |
| 1995                                                                                              | 57.494,9                 | 58.478,1              | 4.854                       |
|                                                                                                   |                          |                       |                             |
| 1996                                                                                              | 66.850,5                 | 67.884,6              | 5.576                       |
| 1997                                                                                              | 73.142,7                 | 74.462,6              | 6.054                       |
| 1998                                                                                              | 76.967,2                 | 78.345,2              | 6.308                       |
| 1999                                                                                              | 80.579,4                 | 82.067,5              | 6.551                       |
| 2000                                                                                              | 88.254,0                 | 89.468,1              | 7.086                       |
|                                                                                                   |                          |                       |                             |
| 2001                                                                                              | 95.727,9                 | 97.314,8              | 7.651                       |
| 2002                                                                                              | 103.935,3                | 105.172,3             | 8.214                       |
| 2003                                                                                              | 116.741,2                | 117.390,2             | 9.111                       |
| 2004                                                                                              | 136.584,3                | 136.875,9             | 10.561                      |

Vir: China Statistical Yearbook, 2005f.

